

ZAŁĄCZNIK
DO UCHWAŁY NR
Z DNIA 2025 r.

STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO GMIN DOLINY DOLNEGO BUGU NA LATA 2024-2030

2025
/PROJEKT/

ZLECENIODAWCA:

GMINA MAŁKINIA GÓRNA
UL. PRZEDSZKOLNA 1
07-320 MAŁKINIA GÓRNA

OPRACOWANIE:

EKOD URBANISTYKA ŁUKASZ KOWALSKI
e-mail: ekod.urbanistyka@gmail.com

- SPIS TREŚCI -

WSTĘP	4
1 WNIOSKI Z DIAGNOZY SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ I PRZESTRZENNEJ GMIN DOLINY DOLNEGO BUGU	6
2 ROZWÓJ STRATEGICZNY GMIN DOLINY DOLNEGO BUGU DO 2030 ROKU	14
2.1. WIZJA ROZWOJU	14
2.2. CELE STRATEGICZNE I OPERACYJNE	16
2.3. KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA	17
3 OCZEKIWANE REZULTATY I WSKAŹNIKI ICH OSIĄGNIĘCIA	30
4 MODEL STRUKTURY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNEJ W STRATEGII ROZWOJU PONADLOKALNEGO	34
5 USTALENIA I REKOMENDACJE W ZAKRESIE KSZTAŁTOWANIA I PROWADZENIA POLITYKI PRZESTRZENNEJ W GMINACH DOLINY DOLNEGO BUGU	36
5.1. ZASADY OCHRONY ŚRODOWISKA I JEGO ZASOBÓW, W TYM OCHRONY POWIETRZA, PRZYRODY I KRAJOBRAZU ..	36
5.2. ZASADY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ZABYTKÓW ORAZ DÓBR KULTURY WSPÓŁCZESNEJ	39
5.3. KIERUNKI ZMIAN W STRUKTURZE ZAGOSPODAROWANIA TERENÓW, W TYM OKREŚLENIE SZCZEGÓLNYCH POTRZEB W ZAKRESIE NOWEJ ZABUDOWY MIESZKANIOWEJ	40
5.4. ZASADY LOKALIZACJI OBIEKTÓW HANDLU WIELKOPOWIERZCHNIOWEGO	41
5.5. ZASADY LOKALIZACJI KLUCZOWYCH INWESTYCJI CELU PUBLICZNEGO	42
5.6. KIERUNKI ROZWOJU SYSTEMÓW KOMUNIKACJI, INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ I SPOŁECZNEJ	42
5.7. ZASADY LOKALIZACJI URZĄDZEŃ WYTWARZAJĄCYCH ENERGIĘ O MOCY ZAINSTALOWANEJ PRZEKRACZAJĄCEJ 500 KW	45
5.8. ZASADY LOKALIZACJI PRZEDSIĘWZIĘĆ MOGĄCYCH ZNACZĄCO ODDZIAŁYWAĆ NA ŚRODOWISKO	46
5.9. ZASADY KSZTAŁTOWANIA ROLNICZEJ I LEŚNEJ PRZESTRZENI PRODUKCYJNEJ	46
5.10. ZASADY KSZTAŁTOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO NA OBSZARACH ZDEGRADOWANYCH I OBSZARACH REWITALIZACJI ORAZ OBSZARACH WYMAGAJĄCYCH PRZEKSZTAŁCEŃ, REHABILITACJI, REKULTYWACJI LUB REMEDIACJI	47
6 OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI	49
6.1. OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI OKREŚLONE W STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA	49
6.2. OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI KLUCZOWE DLA GMIN	52
7 SYSTEM REALIZACJI STRATEGII	53
7.1. WDRAŻANIE STRATEGII	53
7.2. MONITORING I EWALUACJA STRATEGII	62
7.3. WYTYCZNE DLA SPORZĄDZANIA DOKUMENTÓW WYKONAWCZYCH	63
8 RAMY FINANSOWE I ŹRÓDŁA FINANSOWANIA	65
ZAŁĄCZNIK GRAFICZNY: MODEL STRUKTURY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNEJ GMIN DOLINY DOLNEGO BUGU	

WSTĘP

PRZEDMIOT, CEL I ZAKRES

Przedmiotem opracowania jest „Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Gmin Doliny Dolnego Bugu na lata 2024-2030” (zwana dalej: „Strategią”), ukierunkowana na kreowanie i wzmocnienie stabilnego rozwoju społecznego, ekonomicznego i przestrzennego.

Celem Strategii jest określenie założeń polityki rozwoju ponadlokalnego Gmin Doliny Dolnego Bugu, poprzez wskazanie, na podstawie dokonanej uprzednio szczegółowej diagnozy:

- wizji rozwoju ponadlokalnego,
- celów strategicznych w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym,
- kierunków działań podejmowanych dla osiągnięcia celów strategicznych,
- oczekiwanych rezultatów planowanych działań oraz wskaźników ich osiągnięcia.

Poza funkcją programowo-planistyczną, Strategia stanowić będzie narzędzie umożliwiające pozyskiwanie środków finansowych na poszczególne działania rozwojowe.

Zakres czasowy realizacji Strategii został przewidziany na lata 2024-2030.

Zakres terytorialny obejmuje gminy: Brok, Małkinia Górna, Nur i Zaręby Kościelne w ich obszarze geograficznym i granicach administracyjnych.

PODSTAWY FORMALNO-PRAWNE

Strategię opracowano **zgodnie z wymogami ustawowymi**, a zwłaszcza¹:

- ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym,
- ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju,
- ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnieniu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko.

Dokument uwzględnia ponadto **wytyczne Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej** („Strategia Rozwoju Ponadlokalnego. Poradnik praktyczny”, 2021).

Proces formalnego opracowania dokumentu rozpoczęto Uchwałą Nr 32/V/2024 Rady Gminy Małkinia Górna z dnia 28 sierpnia 2024 r. oraz porozumieniem międzygminnym nr FZP.031.1.2024.

METODYKA PRZYGOTOWANIA I WDRAŻANIA

W opracowaniu Strategii przyjęto metodę ekspercko-partycypacyjną (społeczną). Proces przygotowania i wdrażania dokumentu można podzielić na następujące etapy:

Etap 1 – Rozpoczęcie procesu. Prace wstępne polegające na przyjęciu harmonogramu działań i wstępnych założeń, identyfikacja interesariuszy oraz pierwszy etap konsultacji społecznych (ankietyzacja).

Etap 2 – Diagnoza. Prace analityczno-diagnostyczne, obejmujące m.in.:

1. Analizę materiałów wyjściowych (szczególnie *desk* i *web research*), w tym dokumentów lokalnych, regionalnych, krajowych i europejskich, a także materiałów udostępnionych przez urzędy i instytucje.
2. Analizę danych statystycznych.
3. Charakterystykę gmin objętych analizą i ocenę stanu obecnego, w odniesieniu do sytuacji historycznej oraz otoczenia geograficznego, w wymiarach: społecznym, gospodarczym i przestrzennym, w tym środowiskowym.

¹ Publikatory poszczególnych aktów prawnych, aktualne na dzień sporządzenia Opracowania, przytoczono w spisie materiałów źródłowych.

4. Analizę opinii społeczności lokalnej w zakresie wyzwań i zagrożeń rozwojowych, za pośrednictwem prowadzonego procesu partycypacji społecznej.
5. Wnioski z przeprowadzonych analiz i ocen, w tym identyfikacja mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń oraz nadanie im priorytetu.

Etap 3 – Projekt. Prace mające na celu ukierunkowanie polityki rozwoju, obejmujące m.in.:

1. Zdefiniowanie wizji rozwoju ponadlokalnego Gmin Doliny Dolnego Bugu.
2. Ustalenie celów strategicznych na podstawie, zidentyfikowanych wcześniej, mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń.
3. Sformułowanie kierunków działań podejmowanych dla osiągnięcia celów strategicznych, w formie celów operacyjnych i przypisanych im działań operacyjnych.
4. Konsultacje zaproponowanych rozwiązań, w tym społeczne.
5. Ewaluacja trafności, przewidywanej skuteczności i efektywności realizacji. Selekcja i ostateczny wybór kierunków polityki rozwoju.
6. Poddanie dokumentu stosownym opiniom oraz procedurze (lub odstępstwu) dot. strategicznej oceny oddziaływania na środowisko.

Etap 4 – Wdrażanie. Zatwierdzenie Strategii przez podjęcie uchwał Rad Gmin, co stanowić będzie zwieńczenie prac projektowych i jednocześnie początek etapu wdrażania zaplanowanych działań i obranych kierunków. Zawiera wszelkie działania pozwalające zrealizować Strategię, w tym jej promocję.

Etap 5 – Monitoring. Obejmuje w głównej mierze stały monitoring postępów i zmieniających się uwarunkowań. Należy podkreślić, iż Strategia Rozwoju Ponadlokalnego nie jest dokumentem w pełni zamkniętym (skończonym) – stanowi ramy rozwoju na najbliższe lata, które w miarę potrzeby należy uzupełniać o nowe pomysły i sposoby wdrażania jej ustaleń.

Ryc. 1 Schemat przygotowania i wdrażania Strategii Rozwoju Ponadlokalnego

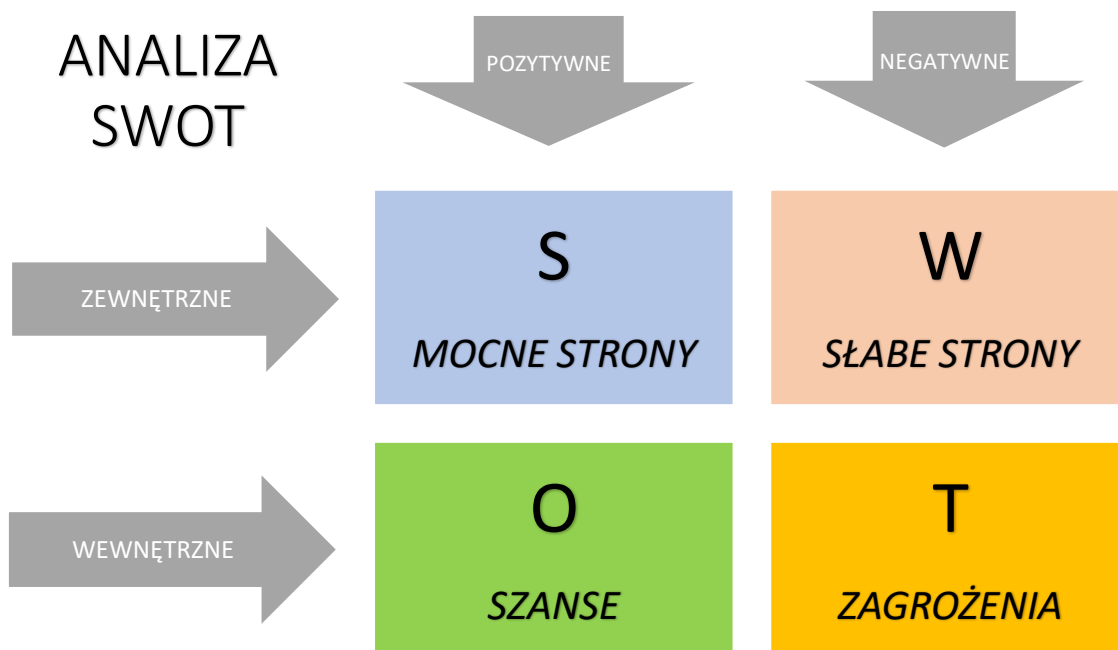
Materiał źródłowy: Opracowanie własne (ikony: Freepik).

1 WNIOSKI Z DIAGNOZY SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ I PRZESTRZENNEJ GMIN DOLINY DOLNEGO BUGU

Formułowanie założeń strategii rozwoju to proces złożony i wieloetapowy. Najogólniej ujmując proces ten można podzielić na część diagnostyczną, dotyczącą stanu obecnego oraz część prognostyczną, dotyczącą przyszłości. Aby lepiej zrozumieć uwarunkowania rozwojowe, w ramach podsumowania zaleca się sporządzenie strategicznej analizy SWOT.

Z uwagi na powyższe zdecydowano się na sformułowanie wniosków w formule analizy SWOT, stanowiących podsumowanie opracowanej w I kwartale 2025 roku „Diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej gmin Doliny Dolnego Bugu”.

Przedstawione wnioski uwzględniają uwarunkowania środowiskowe i wynikające z nich możliwości i bariery rozwojowe. Poruszona jest kwestia szeroko pojętego zagospodarowania przestrzeni oraz związanego z nim stanu i potencjału do rozwoju zabudowy, infrastruktury drogowej i technicznej. Ponadto skupiono się na czynnikach wpływających na jakość życia mieszkańców i potencjale inwestycyjnym (gospodarczym). Analizę przeprowadzono w układzie czterech grup czynników wyodrębnionych na podstawie diagnozy zjawisk podzielonych na wewnętrzne (w jej obrębie) i zewnętrzne (poza jednostką terytorialną) oraz na sprzyjające (pozytywne) i niesprzyjające (negatywne). Nazwa SWOT pochodzi od pierwszych liter rozpatrywanych grup czynników (ang.): *strengths* – silne strony, *weaknesses* – słabości, *opportunities* – szanse, *threats* – zagrożenia.

Ryc. 2 Istota analizy SWOT
Materiał źródłowy: Opracowanie własne.

Przedstawione w tab. 1 wnioski z diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej stanowiły punkt wyjścia do identyfikacji wyzwań rozwojowych i wyboru scenariusza rozwoju, a w konsekwencji określenia polityki rozwoju ponadlokalnego Gmin Doliny Dolnego Bugu. Dodatkowo, w Strategii uwzględniono ustalenia dokumentów planistycznych i strategicznych poszczególnych szczebli terytorialnych (omówione szczegółowo w rozdz. 1 „Diagnozy”).

Tab. 1 Analiza mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń (analiza SWOT)

POŁOŻENIE, DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA I MOBILNOŚĆ

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• Dolina Dolnego Bugu odznaczająca się wysokimi walorami przyrodniczo-krajobrazowymi. • Stosunkowo wysoki poziom dostępności transportowej w ujęciu krajowym. • Istniejąca sieć światłowodowa w niektórych miejscowościach. • Dostęp do sieci komórkowych w standardzie 5G w miejscowościach o zwartym charakterze zabudowy. • Obecność infrastruktury kolejowej w niektórych gminach.	• W dalszym ciągu niezadowalający stan techniczny niektórych odcinków dróg lokalnych i ponadlokalnych. • Relatywnie niska dostępność komunikacji zbiorowej (za wyjątkiem gm. Małkinia Górna). • W dalszym ciągu niedostatecznie rozwinięta infrastruktura rowerowa.
SZANSE	ZAGROŻENIA
• Przebudowa i modernizacja istniejących ciągów komunikacyjnych. • Rozbudowa infrastruktury rowerowej. • Poprawa ogólnej dostępności transportowej z poziomu kraju (rozwój docelowego układu sieci dróg ekspresowych i autostrad w kraju). • Rozwój wewnątrzgminnego transportu autobusowego. • Potencjał do rozwoju transportu wodnego na rzece Bug. • Poprawa zasięgu działania mobilnych sieci komórkowych. • Inwestycje w nowoczesne technologie, zapewniające dostępność i właściwą jakość połączeń internetowych.	• Wykluczenie cyfrowe, w tym ograniczony dostęp do szybkiego Internetu.

LUDNOŚĆ I PROCESY DEMOGRAFICZNE

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• Niska gęstość zaludnienia, sprzyjająca pobytowi ludzi.	• Sukcesywny spadek liczby ludności. • W większości ujemne saldo migracji. • W większości ujemny wskaźnik przyrostu naturalnego. • Mało korzystna struktura demograficzna w odniesieniu do powiatu, województwa i kraju (niższy odsetek ludności w wieku produkcyjnym a jednocześnie wysoki udział osób w wieku poprodukcyjnym). • Znacznie niższy wskaźnik prognoz demograficznych w porównaniu do powiatu, województwa i kraju.
SZANSE	ZAGROŻENIA
• Poprawa warunków życia i zamieszkania w gminach objętych opracowaniem. • Odwrócenie obecnych tendencji demograficznych, w kierunku wzrostu liczby ludności (w szczególności wzrost dzietności oraz imigracja, zwłaszcza powrotna).	• Nagły i nadmierny napływ ludności obcych kulturowo. • Utrzymujący się odpływ ludności, połączony ze spadkiem wskaźnika przyrostu naturalnego.

ROLNICTWO, GOSPODARKA, RYNEK PRACY

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
- Malejący poziom bezrobocia, przy jednoczesnym wzroście aktywności gospodarczej. - Wysoki udział sektora budowlanego i handlowego w sektorze prywatnym. - Wzrost liczby podmiotów gospodarczych funkcjonujących na terenie gmin.	- Brak dużych przedsiębiorstw. - W dalszym ciągu niższy od średniej w województwie i kraju poziom przedsiębiorczości. - Spadek znaczenia rolnictwa w gminach. - Brak kompleksowo uzbrojonych terenów inwestycyjnych.

SZANSE	ZAGROŻENIA
- Rozwój nowoczesnego rolnictwa, w tym gospodarstw rolnych i przemysłu przetwórczego. - Rosnące zainteresowanie zewnętrznymi produktami lokalnymi i ekologicznymi. - Rozwój nowoczesnych technologii produkcji energii. - Pojawienie się znaczącego zakładu pracy. - Udogodnienia dla przedsiębiorców, w tym: ulgi podatkowe, przygotowanie terenów inwestycyjnych. - Stworzenie kompleksowej oferty inwestycyjnej dla przedsiębiorców (uzbrojone tereny inwestycyjne). - Rozwój agroturystyki i lokalnych produktów regionalnych. - Wspieranie rozwoju tradycyjnych rzemiosł.	- Niedoinwestowanie gospodarstw rolnych. - Pasywna postawa osób długotrwale bezrobotnych. - Niekorzystne zmiany w środowisku zatrudnienia – wzrastające koszty pracy. - Konkurencyjny rynek pracy lub korzystniejsza oferta inwestycyjna dla przedsiębiorców w najbliższych ośrodkach miejskich (Ostrów Mazowiecka). - Ewentualna stagnacja gospodarcza kraju lub kryzys gospodarczy.

KULTURA I DZIEDZICTWO KULTUROWE

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
- Obecność obiektów zabytkowych (m.in. obiekty wpisane do rejestru i ewidencji zabytków). - Obecność instytucji kultury na terenie gmin objętych analizą. - Organizowane wydarzenia i imprezy kulturalne, realizowane w ramach promowania i upowszechniania historii oraz integracji lokalnych społeczności.	Zły stan techniczny niektórych obiektów ujętych w ewidencji zabytków, powodujący stopniowe niszczenie obiektów tradycyjnej zabudowy.

SZANSE	ZAGROŻENIA
- Objęcie dodatkowych obiektów i obszarów formą ochrony zabytków. - Promowanie i propagowanie działalności kulturowej, w tym poszerzanie działalności instytucji kultury. - Rozbudowa, modernizacja i doposażenie instytucji kultury. - Poszerzenie oferty kulturalnej przez instytucje kultury. - Promowanie twórców i artystów regionalnych.	- Presja urbanistyczna na tereny tradycyjnej zabudowy, w tym wprowadzanie zabudowy „obcej” kulturowo i krajobrazowo. - Stopniowe niszczenie obiektów tradycyjnej zabudowy (brak lub źle przeprowadzone remonty i modernizacje). - Propagowanie obcych kulturowo wzorców. - Rozmycie odpowiedzialności za stan zabytków i brak skutecznej egzekucji za niszczenie zabytków. - Zdarzenia losowe (pożary, klęski żywiołowe).

- Spadek znaczenia kultury i utrata tożsamości regionalnej wśród dzieci i młodzieży.
- Niewykorzystanie szans kulturowych z powodu niewystarczającego zaplecza infrastrukturalnego instytucji kultury.

ŚRODOWISKO I INFRASTRUKTURA

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• Obecność obszarowych form ochrony przyrody (Park Krajobrazowy, Obszary Natura 2000, Obszar Chronionego Krajobrazu). • Ustanowiona ochrona pomnikowa dla wartościowych okazów drzew. • Relatywnie wysoki potencjał zasobów wodnych (bezpośrednie położenie gmin nad rzeką Bug). • Stosunkowo niewielka powierzchnia terenów o znacznych nachyleniach i obszarów zagrożonych ruchami masowymi ziemi. • Wysokiej wartości zasoby przyrodnicze w części obszaru gmin, obejmujące lasy, doliny rzeczne (zwłaszcza Bugu) i bogactwo życia roślinnego oraz zwierzęcego. • Wzrastający udział odpadów zebranych selektywnie w stosunku do odpadów ogółem. • Obecność potencjału surowcowego (udokumentowane złoża kopalin) w niektórych gminach. • Stosunkowo niewielkie przekształcenia środowiska, w tym niski stopień zasklepienia gruntów. • Dostatecznie rozwinięty system przesyłu energii elektrycznej. • Dostosowany do wymogów i standardów wspólnotowych oraz krajowych system gospodarki odpadami.	• W większości zły stan ogólny jednolitych części wód powierzchniowych (JCWP) lub brak prowadzonego regularnego monitoringu jakości wód. • W dalszym ciągu niedostatecznie rozwinięta sieć kanalizacyjna oraz niewystarczające wyposażenie mieszkańców w indywidualne systemy oczyszczania ścieków. • Brak sieci ciepłowniczej i możliwości jej realizacji (za wyjątkiem budynków wielorodzinnych w Małkini Górnej). • Brak rozwiniętej sieci gazowej (za wyjątkiem wsi Małkinia Górna). • W dalszym ciągu niewystarczający stopień rozwoju sektora odnawialnych źródeł energii. • Obecność wyrobów zawierających azbest.
SZANSE	ZAGROŻENIA
• Współpraca z jednostkami zewnętrznymi w zakresie zachowania i ochrony cennych elementów i zasobów środowiska. • Rozbudowa i modernizacja systemu wodociągowego. • Rozbudowa i modernizacja systemu kanalizacyjnego. • Modernizację istniejących, napowietrznych linii elektroenergetycznych, w tym ich przebudowy na linie kablowe (w terenach zurbanizowanych). • Rozwój energetyki odnawialnej (zwłaszcza rozproszonej). • Realizacja sieciowej infrastruktury zapotrzebowania w ciepło lub gaz.	• Degradacja walorów i zasobów środowiska przyrodniczego, poprzez ich nieracjonalne wykorzystanie lub brak właściwej ochrony prawnej. • Zaprzestanie inwestycji w infrastrukturę wodno-kanalizacyjną. • Obciążenie systemu elektroenergetycznego lub zakłócenia w dostawach energii elektrycznej. • Nadmierny lub niekontrolowany rozwój systemów OZE (dużych instalacji) i związane z nim problemy z magazynowaniem energii.

SPORT, REKREACJA I TURYSTYKA

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• Stosunkowo liczne obiekty sportowo-rekreacyjne. • Funkcjonujące kluby sportowe. • Sprzyjające walory przyrodnicze, wykazujące potencjał do rozwoju funkcji turystycznej oraz rekreacyjno-wypoczynkowej. • Obecność walorów antropogenicznych, w tym kulturowych (obecność obiektów i obszarów zabytkowych, obiekty historyczne, wartościowe układy urbanistyczne niektórych miejscowości).	• W dalszym ciągu niedostatecznie rozwinięta baza noclegowa. • W dalszym ciągu niedostatecznie rozbudowana oferta turystyczna poza okresem wakacyjnym. • Niskiej jakości infrastruktura turystyczna.
SZANSE	ZAGROŻENIA
• Rozwój i wsparcie klubów sportowych i inicjatyw związanych ze sportem, rekreacją lub turystyką. • Wzrost znaczenia turystyki, jako istotnego sektora gospodarki w gminach (rozwój turystyki biznesowej, kulturowej, przyrodniczej i kwalifikowanej, wypoczynkowej). • Rozwój bazy noclegowej. • Rozwój infrastruktury sportowej.	• Zmniejszenie zainteresowania sportem wśród dzieci i młodzieży. • Brak aktywności fizycznej przez ludność w wieku „średnim” i seniorów. • Zaprzestanie inwestycji w infrastrukturę sportowo-rekreacyjną. • Potencjalna degradacja środowiska w przypadku nadmiernej koncentracji ruchu turystycznego (miejscowo).

PLANOWANIE I ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• Zachowany historyczny układ ruralistyczny niektórych miejscowości (Zaręby Kościelne, Brok). • Zwarta struktura przestrzenna zabudowy znacznej części miejscowości, w tym siedzib administracyjnych gmin.	• Obecność obiektów i obszarów wymagających poprawy estetyki zainwestowania.
SZANSE	ZAGROŻENIA
• Nadanie praw miejskich miejscowości Małkinia Górna. • Reforma systemu planowania przestrzennego i prawa budowlanego w kierunku ułatwienia procesu inwestycyjnego. • Objęcie miejscowymi planami zagospodarowania obszarów rozwojowych. • Optymalna koncentracja zabudowy, w tym przeciwdziałanie rozpraszaniu zabudowy. • Włączenie gmin objętych strategią w system zintegrowanych inwestycji terytorialnych/regionalnych. • Rewitalizacja terenów przy rzece Bug. • Wsparcie obszarów o wyjątkowym potencjale rozwojowym.	• Rozpraszanie zabudowy (niekontrolowana presja inwestycyjna). • Wprowadzanie obiektów dysharmonijnych z otoczeniem.

BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
- Funkcjonujące na terenie gmin podmioty i instytucje zaangażowane w zadania w zakresie bezpieczeństwa publicznego (zwłaszcza straż pożarna i policja). - Obecność sieci melioracyjnej, jako obiekty służące przeciwdziałaniu skutkom potencjalnej powodzi.	- Występujące okresowo zjawisko niskiej emisji w obszarach zwartej zabudowy i związane z tym okresowe pogarszanie stanu sanitarnego powietrza (w sezonie grzewczym). - Obecność terenów zagrożonych ruchami masowymi ziemi. - Niebezpieczeństwo wystąpienia suszy i związane z nią zagrożenia pożarowe. - Występowanie obszarów zagrożonych powodzią w dolinie rzeki Bug i Brok oraz możliwość wystąpienia podtopień od wód gruntowych. - Wystąpienie na odcinkach dróg krajowych i wojewódzkich zagrożeń związanych z zwiększonym hałasem, zanieczyszczeniem powietrza oraz możliwością wystąpienia awarii (transport substancji niebezpiecznych). - Obecność zakładów produkcyjnych potencjalnie uciążliwych dla środowiska i generujących zanieczyszczenia.
SZANSE	ZAGROŻENIA
- Wzrost poziomu bezpieczeństwa mieszkańców gmin. - Nowe inicjatywy w zakresie zwiększenia bezpieczeństwa społeczności lokalnej (kursy i szkolenia w zakresie ochrony zdrowia, obronności, itp.). - Wzrost świadomości społecznej nt. zagrożeń przyrodniczych, szkodliwości niektórych form działalności człowieka oraz możliwości przeciwdziałania zagrożeniom. - Wylimitowanie lub istotne ograniczenie źródeł niskiej emisji (główniej przyczyny okresowego zanieczyszczenia powietrza w gminach). Wylimitowanie spalania śmieci. - Adaptacja do postępujących zmian klimatu (m.in. inwestycje w „błękitno-zieloną” infrastrukturę). - Rozwój monitoringu wizyjnego w miejscach publicznych. - Przeciwdziałanie dalszej zabudowie na terenach zagrożonych powodzią. - Wdrożenie rozwiązań zabezpieczających samorząd przed atakiem cybernetycznym. - Wdrożenie systemu obrony cywilnej.	- Brak regularnych inicjatyw na rzecz poprawy bezpieczeństwa społeczeństwa – kursy i szkolenia w zakresie ochrony zdrowia lub obronności. - Konflikty społeczne wywołane sytuacją zewnętrzną. - Wzrost poziomu przestępczości. - Bierność społeczna w zakresie zgłębiania wiedzy i praktyki dotyczącej umiejętności radzenia sobie w kryzysowych sytuacjach. - Emisja zanieczyszczeń atmosferycznych z terenów sąsiednich. - Postępujące zmiany klimatyczne. - Wystąpienie klęski żywiołowej (huraganowych wiatrów, powodzi, nawałnic i gradobić, suszy i pożarów itd.). - Wystąpienie istotnej awarii np. w transporcie substancji niebezpiecznych lub awarii przemysłowej.

POLITYKA SPOŁECZNA

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• Obecność placówek podstawowej opieki zdrowotnej. • Funkcjonujące instytucje pomocy społecznej. • Spadek liczby korzystających z pomocy społecznej w ostatnich latach. • Realizacja szeregu działań na rzecz rozwiązywania problemów alkoholowych i narkomani oraz wspierania rodziny.	• W dalszym ciągu ograniczony dostęp do placówek specjalistycznej opieki zdrowotnej. • W dalszym ciągu występowanie problemów społecznych wśród mieszkańców (ubóstwo, długotrwała lub ciężka choroba, niepełnosprawność, bezrobocie, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i w prowadzeniu gospodarstwa domowego, alkoholizm, niepełna rodzina). • Brak mieszkań treningowych lub wspomaganych. • W większości niewielkie zasoby mieszkań komunalnych (za wyjątkiem gm. Małkinia Górna). • Brak ośrodków wsparcia dla osób starszych.
SZANSE	ZAGROŻENIA
• Stworzenie warunków do poprawy oferty medycznej, zwłaszcza w zakresie specjalistycznej opieki zdrowotnej. • Właściwie funkcjonująca (skuteczna) i odpowiednio finansowana pomoc społeczna. • Wzrost standardów zamieszkania, w tym w zakresie mieszkalnictwa socjalnego. • Stworzenie warunków opieki nad osobami starszymi.	• Niedostateczne środki finansowe na ochronę zdrowia lub ograniczony dostęp do kadr ochrony zdrowia, zarówno podstawowej opieki medycznej, jak i specjalistycznej. • Skokowy wzrost zapotrzebowania na pomoc społeczną, związane z pojawieniem się zagrożeń dla zdrowia i życia ludności (m.in. choroby zakaźne, katastrofy naturalne, konflikty). • Pogłębianie się problemów społecznych, w tym zubożenie społeczeństwa. • Starzenie się społeczeństwa – wzrost udziału ludności w wieku poprodukcyjnym. • Stagnacja na rynku mieszkaniowym lub degradacja warunków zamieszkania.

EDUKACJA I KAPITAŁ SPOŁECZNY

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• Zadawalający poziom dostępności do usług oświatowych na poziomie wczesnoszkolnym. • Obecność placówki ponadpodstawowej. • W większości gmin stosunkowo aktywnie działające organizacje i stowarzyszenia lokalne. • Wzrost liczby dzieci uczęszczających do placówek przedszkolnych. • Liczba dzieci uczęszczających do szkół podstawowych nie ulega większym zmianom.	• W większości stosunkowo niskie wskaźniki skolaryzacji w szkołach podstawowych.
ZAGROŻENIA	
• Sukcesywny wzrost aktywności obywatelskiej, zarówno w odniesieniu do spraw lokalnych, jak i wyborów powszechnych. • Dofinansowanie szkolnictwa celem podniesienia poziomu kadry nauczycielskiej.	• Spadek poziomu kształcenia lub brak wykwalifikowanej kadry nauczycielskiej. • Spadek zainteresowania społeczeństwa sprawami lokalnymi oraz bierność wyborcza.

FINANSE SAMORZADOWE

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• Sukcesywny wzrost dochodów ogółem, w tym dochodów własnych.	• Sukcesywny wzrost wydatków ogółem. • Znaczne uzależnienie działań proinwestycyjnych od możliwości finansowania zewnętrznego.
SZANSE	ZAGROŻENIA
• Dalszy wzrost dochodów (w tym dochodów własnych). • Wysoka skuteczność w pozyskiwaniu środków finansowych zewnętrznych. • Właściwie kierunkowane wydatki inwestycyjne.	• Spadek dochodów. • Blokada lub ograniczenie środków zewnętrznych na działania rozwojowe. • Niekorzystne trendy w sektorze finansowym na poziomie ogólnokrajowym (m.in. inflacja), w tym kryzys finansowy.

2 ROZWÓJ STRATEGICZNY GMIN DOLINY DOLNEGO BUGU DO 2030 ROKU

2.1. WIZJA ROZWOJU

Wizja rozwoju przedstawia pożądaną obraz stanu gmin regionu „Doliny Dolnego Bugu”, który będzie efektem realizacji podejmowanej Strategii. Ukazuje gminy Brok, Małkinia Górna, Nur i Zaręby Kościelne w perspektywie strategicznej do 2030 roku, zmienione poprzez realizację przyjętych celów i działań oraz osiągnięcie zamierzonych rezultatów. Wizja pełnić będzie funkcję scalającą i integrującą poszczególnych interesariuszy (odbiorców i uczestników) inicjatyw strategicznych. Może być też elementem wykorzystywanym w celach promocyjnych.

WIZJA ROZWOJU GMIN DOLINY DOLNEGO BUGU

Gminy Doliny Dolnego Bugu stanowią atrakcyjną przestrzeń do zamieszkania i pobytu oraz inwestycji, w pełni wykorzystując walory przyrodniczo-krajobrazowe i kulturowe oraz atuty położenia komunikacyjnego. Współpraca międzygminna prowadzi do podniesienia potencjału gospodarczego, mieszkaniowego i turystycznego, a w konsekwencji rangi regionu na arenie powiatowej i wojewódzkiej. Wszystkie działania uwzględniają poszanowanie środowiska naturalnego i racjonalne wykorzystanie jego zasobów. W sposób zrównoważony wspierane jest rolnictwo.

Rozwój realizowany będzie w oparciu o równowagę pomiędzy wzrostem gospodarczym, ochroną środowiska i rozwojem społecznym mieszkańców (zasada zrównoważonego rozwoju, ang. *sustainable development*).

Najważniejszą wartością dla gmin objętych strategią będzie ukształtowanie atrakcyjnej i przyjaznej przestrzeni do zamieszkania, wypoczynku i działalności gospodarczej. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez sukcesywny rozwój infrastruktury technicznej (w szczególności w obszarach niedoinwestowanych), a w pierwszej kolejności infrastruktury kanalizacji sanitarnej, modernizację i rozbudowę dróg, poprawę dostępności cyfrowej, właściwy stan i jakość środowiska naturalnego oraz aktywną partycypację społeczną wspieraną przez skuteczne Samorządy, a w konsekwencji wzrost gospodarczy.

Rozwój opierać się będzie na wykorzystaniu potencjałów wewnętrznych, w tym atutów środowiskowych (zwłaszcza położenie nad doliną rzeki Bug) oraz historycznie ukształtowanych dziedzin gospodarki (rolnictwo, agroturystyka, lokalna wytwórczość). Rozwojowi społeczno-gospodarczemu sprzyjać będzie obecność szlaków komunikacyjnych poziomu krajowego tj. przebieg drogi ekspresowej S8, dróg krajowych nr 50 i 63 oraz dróg wojewódzkich nr 694 i 627, zapewniające dogodne połączenia do takich ośrodków miejskich jak m.in. Warszawa, Białystok, Siedlce, Ostrów Mazowiecka, Łomża, Sokołów Podlaski. W przyszłości znaczenie będzie miała również realizacja obwodnicy Nura w ciągu drogi wojewódzkiej nr 694.

Dopełnieniem wysokiej dostępności transportowej jest przebieg linii kolejowych nr 6 i 34 z kilkoma stacjami i przystankami kolejowymi. Z terenu gmin realizowane są bezpośrednie połączenia kolejowe do Warszawy i Białegostoku, natomiast mniejsze miejscowości obsługiwane są przez Koleje Mazowieckie.

Kolejnym istotnym bodźcem prorozwojowym będzie rozwój sektora turystyki, opartego o wysokie walory przyrodniczo-krajobrazowe Doliny Dolnego Bugu oraz opisaną wcześniej dostępność transportową. Rozwój sektora turystyki, w tym wzrost nakładów finansowych na jej rozwój przyczyni się do pełnego wykorzystania walorów turystycznych, zwłaszcza przyrodniczych i krajobrazowych.

Wzrost gospodarczy zamierza się osiągnąć poprzez rozwoju przedsiębiorczości i otoczenia biznesu oraz wdrażanie innowacji i nowych technologii produkcji. Gminy zamierzają promować i poszerzać ofertę inwestycyjną w celu przyciągnięcia nowych inwestorów (zachęty, przygotowane formalno-prawnie i uzbrojone tereny inwestycyjne), a ponadto, w dalszym ciągu zapewniać wsparcie istniejącym zakładom i firmom, działającym od lat na ich terenie.

Szczególnie istotnym elementem będzie integracja społeczna mieszkańców i wykształcenie kapitału społecznego, przede wszystkim więzi międzyludzkich, stopnia zaufania między nimi, a także umiejętność i chęć współdziałania. Wpłyną one na jakość rządzenia, zwiększą poziom uczestnictwa mieszkańców w życiu publicznym, a także przyczynią się do ograniczenia wykluczenia społecznego. W obliczu rosnącej niestabilności geopolitycznej w Europie Środkowo-Wschodniej spowodowanej wojną na Ukrainie oraz kryzysem migracyjnym na granicy Polski z Białorusią, szczególnie ważne staje się wprowadzanie rozwiązań związanych z szeroko pojętym bezpieczeństwem, ochroną obywateli oraz obroną cywilną. W tym zakresie konieczne jest czynne zaangażowanie zarówno władz publicznych, organów ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, jak również mieszkańców gmin. W przypadku wystąpienia zagrożenia lub sytuacji kryzysowej niezbędne są działania mające na celu zabezpieczenie i ochronę zdrowia i życie ludzi, a tym samym budowania społecznej odporności.

Ponadto w celu osiągnięcia zakładanej wizji rozwoju istotne będzie zniwelowanie słabych stron oraz ukierunkowanie podejmowanych działań na zapobieganie zagrożeniom rozwojowym, zwłaszcza w zakresie wykluczenia cyfrowego i transportowego (zwłaszcza w odniesieniu do mniejszych wsi). Znaczenie będzie miała również aktywna promocja gmin Doliny Dolnego Bugu „na zewnątrz”, w tym współpraca z innymi jednostkami administracji publicznej.

2.2. CELE STRATEGICZNE I OPERACYJNE

Mając na względzie cel nadrzędny, jakim jest osiągnięcie zakładanej wizji rozwoju, formułuje się strategiczne założenia rozwojowe w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym – cele strategiczne i cele operacyjne.

Cele strategiczne mają charakter długofalowy i wskazują generalne kierunki postępowania w realizacji założonej wizji rozwoju ponadlokalnego. Cele operacyjne to narzędzie i sposoby realizacji poszczególnych celów strategicznych.

CELE STRATEGICZNE	CELE OPERACYJNE
1. Zwiększenie konkurencyjności gospodarczej i poprawa warunków zamieszkania i wypoczynku 	1. 1 Poprawa stanu i dostępności infrastruktury technicznej. 1. 2 Wzrost poziomu bezpieczeństwa publicznego i poprawa jakości życia. 1. 3 Poprawa atrakcyjności turystycznej i rekreacyjno-wypoczynkowej. 1. 4 Rozwój przedsiębiorczości i otoczenia biznesu. 1. 5 Rozwój gospodarstw rolnych i sektora rolno-spożywczego.
2. Wzmocnienie kapitału ludzkiego i społecznego 	2.1 Kształtowanie i promowanie wartości kulturowych. 2.2 Poprawa jakości kształcenia i edukacji. 2.3 Ograniczenie problemów społecznych. 2.4 Rozwój kapitału społecznego i wzrost integracji społecznej. 2.5 Rozwój opieki zdrowotnej i ochrony zdrowia.
3. Poprawa dostępności komunikacyjnej i cyfrowej oraz rozwój współpracy wraz z aktywną promocją Gmin Doliny Dolnego Bugu 	3.1 Zwiększanie dostępności transportowej i powiązań komunikacyjnych. 3.2 Rozwój nowoczesnych technologii i innowacji cyfrowych. 3.3 Współpraca i promocja.
4. Ochrona środowiska, walorów przyrodniczych i potencjału kulturowego 	4.1 Świadoma i racjonalna polityka przestrzenna. 4.2 Zachowanie materialnych zasobów kultury i dziedzictwa. 4.3 Ochrona i zachowanie walorów i zasobów środowiska. 4.4 Poprawa stanu i jakości środowiska oraz zapobieganie zagrożeniom naturalnym.

2.3. KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA

Zdefiniowane cele strategiczne i operacyjne realizowane będą za pośrednictwem kierunków działań oraz, tam gdzie jest to możliwe, konkretnych działań. Kierunki działań i poszczególne działania stanowią podstawę wdrażania Strategii. Kierunki działań i działania sformułowano zgodnie z koncepcją dotyczącą efektywnego zarządzania: *SMART* (ang. *Specific, Measurable, Achievable, Realistic, Time-bound*). Polega ona na sformułowaniu celów **S**precyzowanych, **M**ierzalnych, **O**siągalnych, **R**ealistycznych i **O**graniczonych czasowo.

CEL STRATEGICZNY 1:

ZWIĘKSZENIE KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARCZEJ I POPRAWA WARUNKÓW ZAMIESZKANIA I WYPOCZYNKU

CEL OPERACYJNY		KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA	
1.1.	Poprawa stanu i dostępności infrastruktury technicznej	1.1.1.	Rozwój infrastruktury kanalizacyjnej, w tym: A. Budowa oczyszczalni ścieków. B. Rozbudowa lub modernizacja istniejących oczyszczalni ścieków. C. Rozbudowa lub modernizacja istniejącej sieci kanalizacji sanitarnej. D. Wspieranie budowy indywidualnych systemów oczyszczania ścieków. E. Wspieranie budowy lub remont bezodpływowych zbiorników na nieczystości płynne.
		1.1.2.	Rozwój infrastruktury wodociągowej, w tym: A. Budowa stacji uzdatniania wody w Kańkowie. B. Budowa stacji uzdatniania wody w Kaczkowie Starym (gm. Brok). C. Budowa nowej studni w istniejącej stacji uzdatniania wody w Ołowskich (gm. Nur). D. Zapewnienie odpowiedniej przepustowości i sprawności gminnych ujęć wody poprzez ich rozbudowę, przebudowę lub modernizację. E. Budowa, rozbudowa i modernizacja istniejącej sieci wodociągowej.
		1.1.3.	Rozwój infrastruktury odprowadzania i magazynowania wody opadowej, w szczególności z uwzględnieniem rozwiązań niebiesko-zielonej infrastruktury.
		1.1.4.	Rozwój infrastruktury zaopatrzenia w gaz, w tym: A. Budowa, rozbudowa lub modernizacja sieci gazowej. B. Wspieranie podłączeń odbiorców do sieci gazowej. C. Rozwój infrastruktury zaopatrzenia w gaz poprzez budowę stacji regazyfikacji oraz wsparcie możliwości podłączenia odbiorców.
		1.1.5.	Rozwój infrastruktury elektroenergetycznej, w tym: A. Budowa, rozbudowa lub modernizacja infrastruktury elektroenergetycznej. B. Przebudowa napowietrznych linii elektroenergetycznych na linie kablowe.
		1.1.6.	Wzrost wykorzystania odnawialnych źródeł energii, w tym: A. Realizacja wolnostojących urządzeń i instalacji wytwarzających oraz magazynujących energię ze źródeł odnawialnych. B. Zwiększenie wykorzystania urządzeń indywidualnych (mikroinstalacji OZE).
		1.1.7.	Uzbrojenie terenów inwestycyjnych w infrastrukturę techniczną.

CEL OPERACYJNY		KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA	
1.2.	Wzrost poziomu bezpieczeństwa publicznego i poprawa jakości życia	1.2.1.	Poprawa jakości przestrzeni publicznej i ogólnodostępnej, w tym: A. Działania na rzecz budowy bądź adaptacji istniejącego budynku na nowy Urząd Gminy w gm. Małkinia Górna. B. Modernizacja i remonty obiektów i terenów użyteczności publicznej i terenów przestrzeni publicznej, terenów zieleni. C. Tworzenie nowych terenów zieleni, w tym zieleni urządzonej i „błękitno-zielonej” infrastruktury. D. Zagospodarowanie lub udostępnienie terenów zielonych na przestrzeń użyteczności publicznej. E. Estetyzacja przestrzeni publicznej. F. Utrzymanie czystości i porządku przestrzeni publicznych i ogólnodostępnych. G. Utrzymanie czystości ciągów komunikacyjnych. H. Okazjonalne i sezonowe aranżacje oraz wzbogacenie przestrzeni publicznych i ogólnodostępnych. I. Budowa, modernizacja i rozbudowa chodników lub oświetlenia ulicznego. J. Usuwanie barier architektonicznych i zwiększenie dostępności przestrzeni publicznych i ogólnodostępnych, w tym obiektów użyteczności publicznej dla osób ze szczególnymi potrzebami. K. Stosowanie jednolitego systemu identyfikacji i informacji w gminach.
		1.2.2.	Poprawa bezpieczeństwa publicznego, w tym: A. Wdrażanie systemu obrony cywilnej. B. Podejmowanie działań i inicjatyw na rzecz utrzymania właściwego poziomu bezpieczeństwa. C. Monitoring wizyjny przestrzeni publicznych i ogólnodostępnych. D. Współpraca z policją i strażą pożarną, w tym organizacyjna i rzeczowa. E. Wsparcie inicjatyw, kursów i szkoleń na rzecz pogłębiania wiedzy i umiejętności praktycznych postępowania w sytuacjach kryzysowych. F. Zabezpieczenie infrastruktury krytycznej w gminach. G. Wdrożenie rozwiązań zabezpieczających samorząd przed atakiem cybernetycznym. H. Realizacja inicjatyw mających na celu opiekę nad bezdomnymi psami i kotami.
		1.2.3.	Poprawa warunków zamieszkania w budownictwie komunalnym, w tym: A. Modernizacja i remonty istniejących budynków i lokali komunalnych/socjalnych/treningowych lub wspomaganych. B. Adaptacja budynków na cele mieszkalne.

		1.2.4.	Wspieranie estetyki zainwestowania w budownictwie prywatnym, w tym: A. Ustalanie jednolitych zasad zagospodarowania w zakresie parametrów i wskaźników zabudowy. B. Wsparcie dla działań modernizacyjnych, w tym termomodernizacyjnych. C. Organizacja konkursów i zachęt mających na celu poprawę estetyki obiektów i przestrzeni. D. Przeciwdziałanie nielegalnym formom użytkowania przestrzeni. E. Uporządkowanie reklam i nośników reklamowych poprzez regulacje, w tym wykorzystanie mechanizmów ustawy krajobrazowej.
--	--	--------	--

CEL OPERACYJNY		KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA	
1.3.	Poprawa atrakcyjności turystycznej i rekreacyjno-wypoczynkowej.	1.3.1.	Zwiększenie atrakcyjności turystycznej w oparciu o walory kulturowe i przyrodnicze, w świetle idei turystyki zrównoważonej, w tym: A. Realizacja szlaków turystycznych i miejsc wypoczynku. B. Budowa infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej (pola namiotowe i campingowe, altany, miejsca do grillowania, ławy, wiaty, stoły itd.). C. Realizacja przedsięwzięć związanych z turystyką wodną. D. Stworzenie Miejskiego Parku w Broku. E. Utworzenie plaży miejskiej wraz z zagospodarowaniem terenów przy plaży w gm. Brok. F. Utworzenie Centrum Turystycznego w Małkini Górnej. G. Budowa zbiornika retencyjnego z funkcjami rekreacyjnymi w gm. Małkinia Górna. H. Stworzenie kompleksowej oferty turystycznej.
		1.3.2.	Wzrost zasobności bazy turystycznej i okołoturystycznej, w tym: A. Rozbudowa bazy noclegowej. B. Rozwój agroturystyki. C. Rozbudowa i poprawa jakości bazy gastronomicznej, w tym wspieranie regionalnych tradycji kulinarnych. D. Utrzymanie we właściwym stanie istniejącej bazy sportowo-rekreacyjnej. E. Realizacja miasteczka ruchu drogowego w gminie Zaręby Kościelne. F. Realizacja nowej infrastruktury sportowo-rekreacyjnej (boiska, place zabaw, strefy aktywnego wypoczynku, siłownie zewnętrzne i inne ogólnodostępne obiekty).
		1.3.3.	Stworzenie punktów informacji turystycznej.
		1.3.4.	Organizacja i promocja imprez i wydarzeń sportowych, turystycznych i kulturalnych.

CEL OPERACYJNY		KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA	
1.4.	Rozwój przedsiębiorczości i otoczenia biznesu	1.4.1.	Aktywizacja zawodowa mieszkańców, w tym: A. Współpraca z Powiatowym Urzędem Pracy w zakresie informowania o usługach pośrednictwa zawodowego oraz ofertach pracy. B. Organizacja praktyk i staży w Urzędach Gmin i podległych jednostkach organizacyjnych. C. Wspieranie inicjatyw organizacji pozarządowych na rzecz aktywizacji osób bezrobotnych.
		1.4.2.	Rozwój sektora mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw, w tym: A. Wspieranie przedsiębiorstw i przedsiębiorców – ulgi lub zwolnienia w podatkach i opłatach lokalnych, pomoc w uzyskaniu dofinansowań, pomoc w dostępie do terenów inwestycyjnych. B. Wspieranie sieciowania oraz współpracy między przedsiębiorcami oraz tworzenie platform/przestrzeni współpracy (w tym: izby gospodarcze, stowarzyszenia przedsiębiorców, lokalne organizacje turystyczne i inne). C. Rozwijanie współpracy w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego.
		1.4.3.	Wzrost atrakcyjności inwestycyjnej: A. Wytypowanie terenów inwestycyjnych. B. Uzbrojenie terenów inwestycyjnych. C. Stworzenie skonkretyzowanej i inicjującej oferty inwestycyjnej. D. Organizacja punktu informacyjnego dla przedsiębiorców i inwestorów (punktu obsługi inwestora).
		1.4.4.	Tworzenie spółdzielni socjalnych i przedsiębiorstw społecznych.

CEL OPERACYJNY		KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA	
1.5.	Rozwój gospodarstw rolnych i sektora rolno-spożywczego	1.5.1.	Rozwój i unowocześnienie gospodarstw rolnych, w tym: A. Wzmocnienie produktywności gospodarstw rolnych, w tym modernizacja gospodarstw i zwiększenie zasobności i jakości sprzętu, maszyn i urządzeń rolniczych. B. Wspieranie wykształconych kierunków produkcji rolnej i przemysłu rolno-spożywczego. C. Wspieranie nowych kierunków upraw lub hodowli. D. Wspieranie tworzenia miejsc pracy w rolnictwie. E. Organizacja spotkań związanych z nowoczesnymi formami działalności rolniczej.
		1.5.2.	Wzrost znaczenia lokalnych produktów rolniczych, w tym: A. Wspieranie lokalnego rynku rolno-spożywczego – lokalnego przetwórstwa, handlu detalicznego prowadzonego przez rolników, sprzedaży i dostaw bezpośrednich do konsumentów. B. Wspieranie wytwarzania i dystrybucji produktów tradycyjnych, regionalnych lub ekologicznych.
		1.5.3.	Wspieranie i promocja działalności sektora spożywczego, przetwórczego i rolnego: A. Współdziałanie z Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego i innymi podmiotami w zakresie organizowania bezpłatnych szkoleń dla rolników. B. Wspieranie organizacji i stowarzyszeń wspierających działalność rolniczą.

			C. Promowanie ekologicznej produkcji rolniczej. D. Promowanie innowacji w rolnictwie. E. Promowanie wytwórności produktów tradycyjnych, regionalnych lub ekologicznych. F. Wspieranie rolników w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych.
--	--	--	--

CEL STRATEGICZNY 2:

WZMOCNIENIE KAPITAŁU LUDZKIEGO I SPOŁECZNEGO

CEL OPERACYJNY		KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA	
2.1.	Kształtowanie i promowanie wartości kulturowych	2.1.1.	Stworzenie Centrum Turystyki Nadbużańskiej.
		2.1.2.	Stworzenie Muzeum Ziemi Brokowskiej.
		2.1.3.	Wspieranie i rozwój działalności instytucji kultury.
		2.1.4.	Wspieranie działalności organizacji i stowarzyszeń związanych z kulturą i twórczością regionalną (kół gospodyń wiejskich, twórców lub innych).
		2.1.5.	Wspieranie rozwoju edukacji kulturalnej i artystycznej dzieci, młodzieży lub dorosłych.
		2.1.6.	Organizacja i promocja cyklicznych lub okazjonalnych wydarzeń i imprez kulturalnych.
		2.1.7.	Wzmocnienie uczestnictwa w kulturze, w tym poprzez technologię cyfrową (e-kultura, digitalizacja i udostępnianie zbiorów i zasobów archiwalnych).
		2.1.8.	Udział i wspieranie udziału w regionalnych, ogólnopolskich i międzynarodowych wydarzeniach kulturalnych i promocyjnych.
		2.1.9.	Współpraca z innymi regionami w Polsce i na świecie, w celu wspierania interakcji pomiędzy tradycjami i kulturami.
		2.1.10.	Przygotowywanie i wydawanie publikacji poświęconych dziedzictwu kulturowemu.

CEL OPERACYJNY		KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA	
2.2.	Poprawa jakości kształcenia i edukacji	2.2.1.	Rozwój placówek opieki dla najmłodszych.
		2.2.2.	Rozbudowa, modernizacja i wyposażenie placówek oświatowych i bibliotek.
		2.2.3.	Rozbudowa i modernizacja zaplecza sportowego placówek oświatowych.
		2.2.4.	Tworzenie nowych, modernizacja oraz wyposażenie świetlic wiejskich.
		2.2.5.	Rozwój potencjału dydaktycznego, w tym: A. Podniesienie jakości kształcenia praktycznego w szkołach. B. Doskonalenie zawodowe nauczycieli. C. Wsparcie nauczycieli w zakresie przygotowania uczniów do zawodów, konkursów i olimpiad. D. Monitoring poziomu nauczania w placówkach oświatowych.

		2.2.6.	Wzmocnienie kompetencji podstawowych z zakresu informatyzacji, przedsiębiorczości, nauki języków obcych oraz postaw społeczno-obywatelskich.
		2.2.7.	Wsparcie rozwoju osób szczególnie uzdolnionych poprzez organizację konkursów lub zajęć dodatkowych.
		2.2.8.	Wsparcie edukacji specjalistycznej, w tym dla osób o specjalnych potrzebach terapeutycznych lub z niepełnosprawnością.
		2.2.9.	Podniesienie poziomu zaangażowania rodziców w proces edukacyjno-wychowawczy.
		2.2.10	Inicjowanie i wspieranie działalności w zakresie organizacji i udoskonalania zajęć, wydarzeń pozaszkolnych dla dzieci i młodzieży, w tym zajęć dydaktycznych i sportowych.

CEL OPERACYJNY		KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA	
2.3.	Ograniczenie problemów społecznych	2.3.1.	Wsparcie działań instytucji pomocy społecznej.
		2.3.2.	Spójne oraz kompleksowe wspieranie rodzin.
		2.3.3.	Wspieranie prawidłowego rozwoju dzieci i młodzieży poprzez m.in. rozwój infrastruktury sportowej, miejsc aktywnego wypoczynku, tworzenie miejsc i zakup sprzętu rehabilitacyjnego dla osób niepełnosprawnych.
		2.3.4.	Podjęcie działań w zakresie przeciwdziałania uzależnieniom i przemocy, w tym promocja profilaktyki i edukacji wśród dzieci i młodzieży.
		2.3.5.	Aktywizacja osób starszych i rozwój systemu opieki senioralnej, w tym: A. Promocja Ogólnopolskiej Karty Seniora. B. Wspieranie działalności ośrodków wsparcia dziennego i klubów dla seniorów. C. Organizacja zajęć i wycieczek dla osób starszych i seniorów. D. Wsparcie z zakresu rozwoju usług opieki zdrowotnej (w tym dostępu do psychologia, rehabilitacji).
		2.3.6.	Pomoc osobom z niepełnosprawnością, w tym likwidacja barier architektonicznych oraz komunikacyjno-informacyjnych, promowanie zatrudnienia i pomoc doraźna.
		2.3.7.	Wspieranie inicjatyw na rzecz pomocy społecznej, w tym promocja i wspieranie idei wolontariatu.
		2.3.8.	Wspieranie organizacji społecznych i stowarzyszeń prowadzących działania na rzecz utrzymania i wzrostu poczucia bezpieczeństwa.

CEL OPERACYJNY		KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA	
2.4.	Rozwój kapitału społecznego i wzrost integracji społecznej	2.4.1.	Wspieranie inicjatyw obywatelskich oraz działalności instytucji, organizacji i stowarzyszeń w zakresie prowadzenia aktywności społecznych i obywatelskich.
		2.4.2.	Zwiększenie poziomu partycypacji mieszkańców w zarządzaniu gminami, w tym: A. Tworzenie mechanizmów i narzędzi konsultacji społecznych. B. Wzrost znaczenia i dostępności e-usług i e-urzędu.
		2.4.3.	Rozwój kompetencji osób dorosłych, w tym: A. Podnoszenie kwalifikacji i umiejętności zawodowych osób dorosłych. B. Wspieranie reorientacji zawodowej osób poszukujących lub zmieniających pracę. C. Wspieranie postaw przedsiębiorczych i samozatrudnienia.

CEL OPERACYJNY		KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA	
2.5.	Rozwój opieki zdrowotnej i ochrony zdrowia	2.5.1.	Rozwój infrastruktury ochrony zdrowia.
		2.5.2.	Zwiększenie dostępności do specjalistycznej opieki zdrowotnej w szczególności leczenia i profilaktyki chorób cywilizacyjnych, rehabilitacji oraz leczenia uzależnień.
		2.5.3.	Poprawa jakości i dostępności i wspieranie rozwoju różnych form usług zdrowotnych, w tym pielęgnacyjno-opiekuńczych.
		2.5.4.	Wspieranie inicjatyw na rzecz profilaktyki zdrowia oraz promocji zdrowia i zdrowego trybu życia.
		2.5.5.	Kształtowanie warunków sprzyjających aktywności fizycznej mieszkańców, w tym: A. Organizacja zabaw, konkursów i imprez sportowych dla dzieci, młodzieży lub dorosłych. B. Wspieranie działalności klubów sportowych i innych organizacji.

CEL STRATEGICZNY 3:

POPRAWA DOSTĘPNOŚCI KOMUNIKACYJNEJ I CYFROWEJ ORAZ ROZWÓJ
WSPÓŁPRACY WRAZ Z AKTYWNĄ PROMOCJĄ GMIN DOLINY DOLNEGO BUGU

CEL OPERACYJNY		KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA	
3.1.	Zwiększanie dostępności transportowej i powiązań komunikacyjnych	3.1.1.	Poprawa jakości i dostępności układu komunikacyjnego, w tym: A. Rozbudowa drogi wojewódzkiej nr 694. B. Budowa obwodnicy Nura w ciągu drogi wojewódzkiej nr 694. C. Remont, modernizacja, przebudowa lub rozbudowa dróg powiatowych. D. Remont, modernizacja, przebudowa lub rozbudowa dróg gminnych. E. Remont, modernizacja, przebudowa lub rozbudowa dróg wewnętrznych. F. Budowa nowych dróg gminnych i wewnętrznych.
		3.1.2.	Rewitalizacja linii kolejowej nr 34 relacji Małkinia – Ostrołęka (w tym modernizacja i elektryfikacja) oraz uruchomienie przewozów pasażerskich.
		3.1.3.	Budowa drogi wodnej E40 Morze Bałtyckie - Morze Czarne obejmującej rzekę Bug.
		3.1.4.	Modernizacja dróg transportu rolniczego.
		3.1.5.	Poprawa bezpieczeństwa ruchu drogowego.
		3.1.6.	Budowa, rozbudowa lub przebudowa infrastruktury towarzyszącej ciągom komunikacyjnym (chodników, poboczy, parkingów i innej infrastruktury towarzyszącej).
		3.1.7.	Rozwój infrastruktury rowerowej, w tym wdrożenie wojewódzkich standardów infrastruktury rowerowej.
		3.1.8.	Zwiększenie dostępu do usług komunikacji zbiorowej, poprzez zwiększenie liczby przystanków autobusowych oraz modernizację przystanków istniejących.
		3.1.9.	Budowa infrastruktury do ładowania pojazdów o napędach alternatywnych, w tym elektrycznych.

CEL OPERACYJNY		KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA	
3.2.	Rozwój nowoczesnych technologii i innowacji cyfrowych	3.2.1.	Zapewnienie powszechnego dostępu do Internetu, w tym: A. Rozbudowa sieci światłowodowej. B. Wspieranie działań na rzecz udostępnienia innowacyjnych rozwiązań zapewniających dostępność i właściwą jakość połączeń internetowych, w tym technologii satelitarnych.
		3.2.2.	Zwiększenie dostępności mobilnych sieci komórkowych, w tym: A. Poprawa przepustowości i jakości połączeń telefonii komórkowej. B. Poprawa przepustowości i jakości mobilnego Internetu w technologii 4G (LTE). C. Wspieranie działań na rzecz udostępnienia zasięgu mobilnego Internetu w technologii 5G.
		3.2.3.	Rozwój e-usług publicznych oraz dostępności i jakości e-urzędu.

		3.2.4.	Wspieranie wykorzystania i rozwoju technologii cyfrowych w działalności gospodarczej.
		3.2.5.	Popularyzacja metod i możliwości wykorzystania Internetu, zwłaszcza wśród osób zagrożonych wykluczeniem cyfrowym.

CEL OPERACYJNY		KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA	
3.3.	Współpraca i promocja	3.3.1.	Stworzenie kompleksowej oferty turystycznej, w oparciu o zasoby materialne (infrastruktura, dziedzictwo kulturowe).
		3.3.2.	Stworzenie kompleksowej oferty inwestycyjnej.
		3.3.3.	Doskonalenie wykorzystania mediów społecznościowych w działaniach informacyjnych, promocyjnych i w dialogu ze społeczeństwem.
		3.3.4.	Upowszechnienie informacji o gminach „Doliny Dolnego Bugu”, jako atrakcyjnym miejscu wypoczynku i inwestycji.
		3.3.5.	Współpraca z jednostkami publicznymi w ramach: A. Współpracy lokalnej. B. Współpracy ponadlokalnej (międzygminnej i powiatowej). C. Współpracy regionalnej (wojewódzkiej). D. Współpracy krajowej (międzywojewódzkiej).
		3.3.6.	Współpraca ze stowarzyszeniami i organizacjami funkcjonującymi na terenie gmin lub działającymi na rzecz gmin i regionu.
		3.3.7.	Współpraca gmin w ramach lokalnej grupy działania (LGD), w tym w zakresie realizacji celów i założeń strategicznych działań rozwojowych (m.in. przedsiębiorczości, integracji społecznej, wsparcia mieszkańców, modernizacji i popularyzacji zabytków, wsparcia kultury, budowy i modernizacji infrastruktury oraz innych związanych z działalnością LGD).
		3.3.8.	Zawiązanie współpracy partnerstwa (gminy partnerskie) w celu wymiany kulturalnej, gospodarczej i informacyjnej.

CEL STRATEGICZNY 4:**OCHRONA ŚRODOWISKA, WALORÓW PRZYRODNICZYCH ORAZ POTENCJAŁU KULTUROWEGO**

CEL OPERACYJNY		KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA	
4.1.	Świadoma i racjonalna polityka przestrzenna	4.1.1.	Nadanie praw miejskich miejscowości Małkinia Górna.
		4.1.2.	Objęcie ochroną prawną wartościowego ruralistycznego wsi Zaręby Kościelne.
		4.1.3.	Dążenie do zwartości zabudowy, w tym: A. Koncentracja zabudowy poszczególnych miejscowości, w oparciu o dostępną infrastrukturę komunikacyjną i techniczną. B. Przeciwdziałanie rozpraszaniu zabudowy na tereny otwarte, wartościowe przyrodniczo i zagrożone powodzią.
		4.1.4.	Opracowanie planów ogólnych gmin.
		4.1.5.	Opracowywanie lub zmiana miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
		4.1.6.	Uświadamianie społeczności lokalnej w zakresie istoty i znaczenia racjonalnego planowania przestrzennego, w tym: A. Przeprowadzanie warsztatów, szkoleń lub spotkań. B. Zwiększanie roli partycypacji społecznej przy opracowaniu dokumentów planowania przestrzennego.
		4.1.7.	Pozyskiwanie nowych terenów inwestycyjnych, poprzez wykup oraz zmianę przeznaczenia na potrzeby funkcjonowania strefy aktywizacji gospodarczej.
		4.1.8.	Podjęcie działań na rzecz rewitalizacji, w tym: A. Delimitacja obszarów wymagających działań rewitalizacyjnych. B. Rewitalizacja zidentyfikowanych obszarów problemowych (wymagających interwencji).

CEL OPERACYJNY		KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA	
4.2.	Zachowanie materialnych zasobów kultury i dziedzictwa	4.2.1.	Wspieranie prac konserwatorskich, w tym restauratorskich, renowacyjnych i rewitalizacyjnych obiektów i obszarów zabytkowych. (wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w ewidencji zabytków).
		4.2.2.	Adaptacja obiektów zabytkowych do nowych funkcji, w tym kulturalnych, turystycznych i społecznych.
		4.2.3.	Powiększanie zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym: A. Aktualizacja katalogu obiektów i obszarów ujętych w ewidencji zabytków. B. Inwentaryzacja i digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego. C. Przygotowanie i wydawanie publikacji poświęconych dziedzictwu kulturowemu. D. Poszukiwanie, odkrywanie i pielęgnowanie lokalności, tradycji, wierzeń, obrzędów charakterystycznych dla obszaru gmin i regionu.

		4.2.4.	Ochrona obiektów sakralnych, w tym: A. Renowacje i właściwa ekspozycja obiektów kultu religijnego, w tym kapliczek i krzyży przydrożnych. B. Utrzymanie i bieżąca konserwacja cmentarzy i miejsc pamięci.
		4.2.5.	Ochrona udokumentowanych stanowisk archeologicznych.

CEL OPERACYJNY		KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA	
4.3.	Ochrona i zachowanie walorów i zasobów środowiska	4.3.1.	Ochrona obszarów cennych przyrodniczo, w tym: A. Ochrona ustanowionych form ochrony przyrody. B. Przeciwdziałanie fragmentacji składowych lokalnego systemu przyrodniczego (korytarzy i płatów ekologicznych o randze ponadlokalnej). C. Promocja walorów przyrodniczych. D. Przygotowywanie i wydawanie publikacji poświęconych walorom przyrodniczym.
		4.3.2.	Racjonalne gospodarowanie zasobami leśnymi, w tym: A. Ochrona zwartych kompleksów leśnych. B. Zwiększenie lesistości.
		4.3.3.	Odbudowa wałów rzeki Bug dla ochrony obszarów: A. Brok - Szumin. B. Morzyczyn – Brok. C. Klukowo, Małkinia Mała - Przewóz, Małkinia Górna, Zawisty Nadbużne, Rostki Wielkie.
		4.3.4.	Zabezpieczenie brzegów rzeki Bug w formie opaski brzegowej w miejscowości Głina Klukowo Zawisty (gm. Małkinia Górna).
		4.3.5.	Zapewnienie odpowiedniej przepustowości koryta rzeki Pukawka.
		4.3.6.	Racjonalne wykorzystanie zasobów wód podziemnych i powierzchniowych.
		4.3.7.	Minimalizacja przeznaczenia na cele nierolnicze gruntów rolnych chronionych klas bonitacyjnych.
		4.3.8.	Racjonalne wykorzystanie zasobów surowcowych.

CEL OPERACYJNY		KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA	
4.4.	Poprawa stanu i jakości środowiska oraz zapobieganie zagrożeniom naturalnym.	4.4.1.	Wdrażanie rozwoju niskoemisyjnego, w tym: A. Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń oraz ograniczenie niskiej emisji poprzez wymianę niskosprawnych kotłów na paliwa stałe na urządzenia wysokosprawne i spełniające normy. B. Zwiększenie efektywności energetycznej poprzez termomodernizację i stosowanie rozwiązań zmniejszających zużycie energii. C. Zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii.
		4.4.2.	Rozwój systemu gospodarki odpadami, w tym: A. Rozbudowa lub modernizacja istniejących punktów selektywnej zbiórki odpadów komunalnych. B. Wyposażenie miejsc publicznych w nowe pojemniki do gniazdowej zbiórki odpadów komunalnych.

CEL OPERACYJNY		KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA	
			C. Eliminacja miejsc nielegalnego składowania odpadów komunalnych. D. Selektywne zbieranie odpadów. E. Koordynowania działań związanych z usuwaniem materiałów zawierających azbest. F. Usuwanie folii rolniczej i innych odpadów pochodzących z działalności rolniczej. G. Zmniejszenie zanieczyszczeń pochodzących z rolnictwa.
		4.4.3.	Zapewnienie dobrego stanu wód, w tym: A. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury wodno-ściekowej. B. Monitorowanie jakości wód. C. Prowadzenie kontroli przestrzegania warunków wprowadzania ścieków do wód lub do ziemi. D. Budowa szczelnych zbiorników na gnojowicę lub gnojówkę oraz płyt obornikowych w gospodarstwach rolnych. E. Ochrona wód przed zanieczyszczeniami pochodzącymi ze źródeł rolniczych, poprzez wdrożenie i przestrzeganie zasad dobrej praktyki rolniczej. F. Przygotowanie analizy techniczno-ekonomicznej gospodarowania ściekami w celu ograniczenia dopływu zanieczyszczeń komunalnych do wód. G. Aktualizacja programu ochrony środowiska pod kątem poprawy efektywności dotyczącej ograniczania dopływu zanieczyszczeń do JCWP.
		4.4.4.	Rekultywacja gruntów i zdegradowanych gleb, w tym: A. Rekultywacja terenów o niekorzystnych przekształceniach powierzchni ziemi. B. Poprawa warunków glebowych poprzez racjonalne nawożenie i stosowanie odpowiednich upraw.
		4.4.5.	Ograniczenie uciążliwości akustycznych, w tym: A. Minimalizacja istniejących uciążliwości akustycznych. B. Zapobieganie potencjalnym uciążliwościom akustycznym.
		4.4.6.	Monitoring zanieczyszczeń środowiska i wdrożenie mechanizmów i narzędzi ograniczających działalność wpływającą na zanieczyszczanie.
		4.4.7.	Ochrona przed podtopieniami, suszą i deficytem wody, w tym: A. Zwiększenie retencji wodnej na terenach rolniczych, leśnych i zurbanizowanych (prawidłowe użytkowanie rolnicze gleb, prowadzenie prac przeciwoerozyjnych, tworzenie stref buforowych wzdłuż cieków, ochronę i odtwarzanie oczek wodnych i mokradeł, retencjonowanie wody w już istniejących zbiornikach i rowach, zachęcanie do wykonywania nowych zbiorników wodnych). B. Ograniczenie strat wody poprzez jej ponowne wykorzystanie do celów gospodarczych („deszczówka”, „szara woda”). C. Modernizacja, remont urządzeń melioracyjnych. D. Ograniczenie strat wody pitnej.
		4.4.8.	Zwiększenie bezpieczeństwa powodziowego, w tym:

CEL OPERACYJNY		KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA	
			A. Przeciwdziałanie zabudowie obszarów szczególnego zagrożenia powodzią. B. Analiza skuteczności systemu zarządzania ryzykiem powodziowym i rekomendacja zmian. C. Wdrożenie systemu monitorowania o podtopieniach i ich skutkach na obszarach zurbanizowanych i użytkach rolnych.
		4.4.9.	Realizacja automatycznych stacji meteorologicznej, umożliwiających wgląd na aktualną sytuację pogodową.
		4.4.10	Edukacja ekologiczna mieszkańców, w szczególności w zakresie: A. Ochrony klimatu i jakości powietrza. B. Adaptacji do postępujących zmian klimatu, zwłaszcza przystosowania do ekstremalnych zjawisk pogodowych. C. Segregacji odpadów i szkodliwości spalania odpadów.

3 OCZEKIWANE REZULTATY I WSKAŹNIKI ICH OSIĄGNIĘCIA

Przedstawione kierunki rozwoju strategicznego wskazują na sposoby rozwiązywania najważniejszych problemów, zmniejszania barier rozwojowych, wzmacniania lokalnego potencjału oraz wykorzystywania zasobów własnych i szans pojawiających się w otoczeniu, a także łączenia działań z różnych dziedzin w zintegrowane projekty.

Struktura kierunków działań i działań tworzy logicznie powiązany system, który powinien zapewnić osiągnięcie zakładanych celów operacyjnych, co z kolei posłuży osiągnięciu celów strategicznych, a w konsekwencji sformułowanej wizji rozwoju. Ponadto kierunki działań i działania, planowane w ramach poszczególnych celów, przenikają i uzupełniają się wzajemnie, umożliwiając efekt synergii (wartości dodanej) rozwoju strategicznego gmin Doliny Dolnego Bugu.

W poniższej tabeli zaprezentowano sugerowane wskaźniki realizacji planowanych celów operacyjnych oraz trend zmian, obrazujący oczekiwany rezultat poszczególnych kierunków działań i działań, a tym samym przyszłościową ocenę stopnia realizacji Strategii.

W tabeli pominięto prezentację „wskaźników oczywistych”, dotyczących inwestycji jednostkowych, gdzie miarą jest realizacja lub brak realizacji (tak/nie). Dotyczy to m.in. ważnych dla wdrożenia zakładanej wizji rozwoju działań, jak m.in. rozbudowa drogi wojewódzkiej nr 694.

Ponadto zaprezentowane wskaźniki stanowią katalog otwarty, możliwy do wzbogacenia, uzupełnienia i modyfikacji. Istotne, aby podczas raportowania efektów (zob. rozdz. 7.2.) uwzględniać jednakowe wskaźniki, w celu rzetelnej analizy porównawczej i oceny skuteczności wdrażania Strategii Rozwoju.

Tab. 2 Sugerowane wskaźniki i oczekiwany trend zmian dla 1 celu strategicznego

CELE OPERACYJNE	PROPONOWANE WSKAŹNIKI	MIARA	GMINA				OCZEKIWANY TREND
			BROK	NUR	MAŁKINIA GÓRNA	ZARĘBY KOŚCIELNE	
Poprawa stanu i dostępności infrastruktury technicznej	Udział ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej	%	27,3	0	45,7	13,4	↑
	Liczba przydomowych oczyszczalni ścieków	szt.	32	263	81	333	↑
	Liczba zbiorników bezodpływowych na nieczystości	szt.	783	659	1079	587	↓
	Udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej	%	63,6	97,0	85,5	72,5	↑
	Liczba zbiorników retencyjnych (obiektów małej retencji wodnej/„oczek”)	szt.	--	--	--	--	↑
	Liczba stwierdzonych przestępstw	szt.	56	54	232	71	↓
	Liczba mieszkań komunalnych (ogółem)	szt.	5	9	181	25	↑
	Liczba mieszkań treningowych lub wspomaganych	szt.	0	0	0	0	↑
Poprawa atrakcyjności turystycznej i rekreacyjno-wypoczynkowej	Liczba obiektów sportowo-rekreacyjnych (m.in. stadionów, placów zabaw, boisk, siłowni m.in.)	szt.	3	8	--	--	↑

CELE OPERACYJNE	PROPONOWANE WSKAŹNIKI	MIARA	GMINA				OCZEKIWANY TREND
			BROK	NUR	MAŁKINIA GÓRNA	ZARĘBY KOŚCIELNE	
Rozwój przedsiębiorczości i otoczenia biznesu	Liczba podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym	szt.	1895,0	1524,6	1553,4	1317,5	↑
	Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą	os.	244	160	812	204	↑
Rozwój gospodarstw rolnych i sektora rolno-spożywczego	Liczba gospodarstw rolnych*	szt.	307	489	851	566	↑
	Liczba pracujących w gospodarstwach rolnych*	os.	509	960	1459	1109	↑
	Średnia wielkość gospodarstwa rolnego*	ha	6,2	14,52	7,73	13,28	↑

stan na 2023 r., a w przypadku braku aktualnych danych:

* stan na 2020 r.

Materiał źródłowy: Opracowane własne.

Tab. 3 Sugerowane wskaźniki i oczekiwany trend zmian dla 2 celu strategicznego

CELE OPERACYJNE	PROPONOWANE WSKAŹNIKI	MIARA	GMINA				OCZEKIWANY TREND
			BROK	NUR	MAŁKINIA GÓRNA	ZARĘBY KOŚCIELNE	
Kształtowanie i promowanie wartości kulturowych	Liczba organizacji i stowarzyszeń związanych z kulturą i twórczością regionalną (kół gospodyń wiejskich, twórców lub innych).	Szt.	1	5	--	--	↑
	Liczba zorganizowanych imprez i wydarzeń kulturalnych.	Szt.	40	5	--	--	↑
Poprawa jakości kształcenia i edukacji	Liczba oddziałów przedszkolnych	szt.	3	3	17	4	↑
	Liczba dzieci uczęszczających do przedszkoli	os.	77	68	385	94	↑
	Liczba szkół podstawowych	szt.	1	2	6	1	--
	Liczba uczniów uczęszczających do szkół podstawowych	os.	146	136	842	209	--
	Liczba szkół ponadpodstawowych	szt.	0	0	1	0	--
Ograniczenie problemów społecznych	Odsetek mieszkańców korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej	%	5,9	6,2	3,8	5,7	↓
	Liczba zorganizowanych spotkań (m.in. zespołu interdyscyplinarnego) w celu przeciwdziałaniu zjawisku przemocy	szt.	6	23	--	--	↑
Rozwój kapitału społecznego i wzrost integracji społecznej.	Liczba zarejestrowanych organizacji pozarządowych (KRS i ARIMR)	szt.	8	20	22	21	↑
	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w	%	6,6	5,3	5,6	6,3	↓

CELE OPERACYJNE	PROPONOWANE WSKAŹNIKI	MIARA	GMINA				OCZEKIWANY TREND
			BROK	NUR	MAŁKINA GÓRNA	ZARĘBY KOŚCIELNE	
Rozwój opieki zdrowotnej i ochrony zdrowia	liczbie ludności w wieku produkcyjnym						
	Frekwencja w wyborach powszechnych	%	72,35	75,89	72,03	70,19	↑
	Liczba aptek lub punktów aptecznych	szt.	1	1	3	1	↑
	Liczba udzielonych porad lekarskich w zakresie ambulatoryjnej opieki zdrowotnej	szt.	15699	11591	56589	8169	↑
	Liczba klubów sportowych	szt.	2	0	3	1	↑

stan na 2023 r.

Materiał źródłowy: Opracowanie własne.

Tab. 4 Sugerowane wskaźniki i oczekiwany trend zmian dla 3 celu strategicznego

CELE OPERACYJNE	PROPONOWANE WSKAŹNIKI	MIARA	GMINA				OCZEKIWANY TREND
			BROK	NUR	MAŁKINA GÓRNA	ZARĘBY KOŚCIELNE	
Zwiększenie dostępności transportowej i powiązań komunikacyjnych	Długość dróg gminnych o nawierzchni twardej	km	12,7	22,9	58,4	31,5	↑
	Długość ścieżek rowerowych	km	--	0	5,1	2,1	↑
	Liczba przystanków autobusowych (dane GUS)	szt.	16	51	61	22	↑
	Liczba punktów do ładowania pojazdów o napędach alternatywnych, w tym elektrycznych	szt.	0	0	--	--	↑
Rozwój nowoczesnych technologii i innowacji cyfrowych	Liczba miejscowości z dostępem do sieci światłowodowej	szt.	--	--	--	--	↑
	Liczba stacji bazowych telefonii komórkowej (GSM)	szt.	2	3	8	3	↑
	Liczba komputerów użytkowych w bibliotekach publicznych	szt.	17	9	12	12	↑
Współpraca i promocja	Liczba gmin partnerskich	szt.	0	4	--	--	↑

stan na 2023 r.

Materiał źródłowy: Opracowanie własne.

Tab. 5 Sugerowane wskaźniki i oczekiwany trend zmian dla 4 celu strategicznego

CELE OPERACYJNE	PROPONOWANE WSKAŹNIKI	MIARA			GMINA		OCZEKIWANY TREND
			BROK	NUR	MAŁKINIA GÓRNA	ZARĘBY KOŚCIENE	
Świadoma i racjonalna polityka przestrzenna	Udział powierzchni objętej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego	%	3,1	100,0	38,6	8,9	↑
	Liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania przestrzennego	szt.	27	--	74	43	↓
Zachowanie materialnych zasobów kultury i dziedzictwa	Liczba obiektów lub obszarów zabytkowych, w których zrealizowano prace konserwatorskie, restauratorskie, renowacyjne lub rewaloryzujące	szt.	0	1	--	--	↑
Ochrona i zachowanie walorów i zasobów środowiska	Lesistość	%	71,0	20,9	29,2	20,8	↑
	Udział powierzchni Gminy objęta obszarową formą ochrony przyrody	%	100,0	12,6	--	0,8	↑
	Liczba obiektowych form ochrony przyrody	szt.	6	3	1	3	↑
	Liczba wymienionych nisko sprawnych i nieefektywnych urządzeń grzewczych (pieców na paliwo stałe)	szt.	--	--	--	--	↑
	Liczba budynków poddanych termomodernizacji	szt.	--	--	--	--	↑
	Stosunek odpadów zebranych selektywnie do ogółu odpadów	%	47,8	27,9	43,9	30,3	↑
	Liczba koszy na śmieci	szt.	36	32	177	15	↑
	Udział strat wody w łącznej ilości dostarczonej wody	%	0,5	21,6	13,9	--	↓

stan na 2023 r.

Materiał źródłowy: Opracowanie własne.

4 MODEL STRUKTURY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNEJ W STRATEGII ROZWOJU PONADLOKALNEGO

Zgodnie z aktualnie obowiązującą ustawą o samorządzie gminnym, w strategiach rozwoju określa się model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy, rozumiany jako docelowy układ elementów składowych przestrzeni, zawierający:

- strukturę sieci osadniczej wraz z rolą i hierarchią jednostek osadniczych,
- system powiązań przyrodniczych,
- główne korytarze i elementy sieci transportowych, w tym pieszych i rowerowych,
- główne elementy infrastruktury technicznej i społecznej.

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej to zatem schemat obrazujący zbiór elementów, które w szczególny sposób wpływają na szeroko pojęty rozwój społeczno-gospodarczy, odbywający się na terytorium gminy. Model stanowi ilustrację założeń ukierunkowanej terytorialnie polityki rozwoju lokalnego. Zobrazowane elementy przestrzenne należy traktować jako generalne wytyczne, których zasięg (zajętość przestrzenną), w tym w szczególności dla ustaleń związanych z użytkowaniem przestrzeni należy określić, doprecyzować i uszczegółowić w planach ogólnych gmin – precyzyjne wytypowanie stref planistycznych, w tym ich profilu funkcjonalnego, dopuszczalnych rodzajów zabudowy i parametrów (jak intensywność zabudowy, wysokość zabudowy, udział powierzchni zabudowy, czy udział powierzchni biologicznie czynnej) nastąpi na etapie sporządzenia planu ogólnego konkretnej gminy, stosownie do obowiązujących przepisów prawa. Zilustrowane zjawiska przestrzenne są zgeneralizowane do skali opracowania modelu, a ponadto obrazują główne (kluczowe) komponenty.

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej stanowi integralną część niniejszej Strategii (zał. Graficzny).

Obszar objęty strategią ponadlokalną stanowią łącznie 4 gminy, z czego 3 wiejskie oraz 1 miejsko-wiejska. Najistotniejszymi ośrodkami funkcjonalnym w gminach regionu „Doliny Dolnego Bugu” są siedziby administracyjne, czyli Brok, Małkinia Górna, Nur, Zaręby Kościelne.

W obrębie ww. miejscowości skupiają się główne funkcje administracyjne, edukacyjne, kulturowe, religijne, handlowo-gospodarcze, produkcyjne, rolnicze oraz mieszkaniowe. Ponadto świadczone są tu usługi medyczne i ochrony zdrowia, a także znajdują się obiekty o charakterze sportowo-rekreacyjnym lub turystycznym. Miejscowości te odznaczają się zwartym charakterem istniejącej zabudowy, a w przypadku Broku dodatkowo zachowanym historycznym układem urbanistycznym (wielodrożnicy). Ponadto wieś Zaręby Kościelne stanowi wartościowy układ ruralistyczny, postulowany do objęcia ochroną prawną. Wskazuje się, że Małkinia Górna ubiega się o nadanie statutu miasta. Jest to zarazem miejscowość o największej populacji na terenie analizowanych gmin.

Za „ośrodki wspomagające” uznano miejscowości odznaczające się najwyższym zaludnieniem oraz miejscowości wspomagające „centra funkcjonalne” na tle rekreacyjno-wypoczynkowym, turystycznym, kulturowym, edukacyjnym, rolniczym, mieszkaniowym czy handlowo-gospodarczym, tj.: Bojany, Prostyń, Laskowizna, Chmielewo, Kaczkowo Stare, Brzostowa, Gąsiorowo, Żebry-Laskowiec, Zuzela, Zawisty Podleśne i Zawisty Nadbużne.

Pozostałe miejscowości pełnią głównie funkcje rolnicze i mieszkalne oraz odznaczają się niskim lub bardzo niskim stopniem zaludnienia i często rozproszoną zabudową.

Uwzględniając przyszłościowy, docelowy układ sieci dróg ekspresowych i autostrad obszar gmin „Doliny Dolnego Bugu” odznaczać się będzie relatywnie wysokim poziomem dostępności transportowej w ujęciu krajowym. Spowodowane jest to obecnością drogi ekspresowej S8, która

przebiega przy północno-zachodniej granicy gminy Brok. Trasa ta umożliwi dogodny dojazd do Warszawy i Białegostoku. Ponadto przebiegają tutaj drogi krajowe nr 50 i 63 oraz drogi wojewódzkie nr 627 i 694, które zapewniają dojazd do takich ośrodków miejskich jak m.in. Siedlce, Łomża, Ostrów Mazowiecka, Sokółów Podlaski. W granicach obszaru przebiegają również dwie linie kolejowe, które zbiegają się w miejscowości Małkinia Górna (linia nr 6 i nr 34). Znaczenie będzie miała w przyszłości rewitalizacja linii kolejowej nr 34 oraz uruchomienie przewozów pasażerskich.

Obszar gmin „Doliny Dolnego Bugu” w znacznej części jest cenny pod względem środowiskowo-krajobrazowym, czego przejawem jest obecność ustanowionych form ochrony przyrody w postaci:

- Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego wraz z otuliną;
- Obszarów Natura 2000:
 - Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków (OSO) Puszcza Biała PLB 140007;
 - Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków (OSO) Dolina Dolnego Bugu PLB 140001;
 - Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk (SOO) Ostoja Nadbużańska PLH 140011;
- Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Bugu i Nurca;
- pomników przyrody.

Analiza krajowych i wojewódzkich koncepcji systemu przyrodniczego oraz lokalnej struktury środowiska i jego przekształceń, pozwala na wytypowanie następujących komponentów współtworzących ponadlokalny system przyrodniczy gmin objętych strategią:

- komponenty o znaczeniu europejskim: korytarz ekologiczny Doliny Dolnego Bugu – obejmuje płaskodenne, szerokie dno dolinne Bugu;
- komponenty o znaczeniu krajowym i regionalnym: płat ekologiczny Puszczy Białej – obejmuje zwarty kompleks leśny Puszczy Białej.

Ponadto na terenie gmin objętych strategią występują lokalne komponenty przyrodnicze (korytarze i płaty ekologiczne) o znaczeniu gminnym lub międzygminnym.

Istotnym czynnikiem decydującym o jakości i warunkach życia ludności jest dostęp do infrastruktury technicznej. Dotyczy to w szczególności sieci wodno-kanalizacyjnej, elektroenergetycznej oraz zarządzania usługami komunalnymi, w tym gospodarowania odpadami. Na obszarze gmin infrastruktura kanalizacyjna rozwinięta jest w zróżnicowanym stopniu. Zdecydowanie najkorzystniej sytuacja kształtuje się w gm. Małkinia Górna, gdzie blisko połowa mieszkańców podłączona jest do sieci. Zaznacza się jednocześnie, że w gminie Nur nie istnieje system kanalizacji sanitarnej. Mieszkańcy niepodłączeni do sieci kanalizacji sanitarnej korzystają z indywidualnych systemów unieszkodliwiania ścieków sanitarnych, tzn. ze zbiorników bezodpływowych na nieczystości (szamb) lub z przydomowych oczyszczalni ścieków. Ścieki komunalno-bytowe są odprowadzane do oczyszczalni ścieków wyznaczonych dla konkretnej gminy. W granicach gminy Małkinia Górna, w pobliżu miejscowości Zawisty Podleśne funkcjonuje składowisko odpadów komunalnych. Instalacje tego typu nie występują na terenie pozostałych gmin.

Na terenie gmin przebiega napowietrzna linia elektroenergetyczna najwyższego napięcia 400 kV relacji Siedlce Ujrzanów – Narew oraz linie elektroenergetyczne wysokiego napięcia 110 kV. Ponadto znajduje się tutaj stacja elektroenergetyczna „Małkinia” 110 kV.

W odniesieniu do elementów infrastruktury społecznej należy zaznaczyć, iż są one stosunkowo dobrze rozwinięte. Funkcjonuje tutaj bowiem ośrodek zdrowia, apteki lub punkty apteczne, placówki oświatowe dla dzieci i młodzieży (obecność przedszkoli i szkół podstawowych). W granicach gmin znajdują się również jednostki ochotniczej straży pożarnej, a także funkcjonują ośrodki pomocy społecznej.

5 USTALENIA I REKOMENDACJE W ZAKRESIE KSZTAŁTOWANIA I PROWADZENIA POLITYKI PRZESTRZENNEJ W GMINACH DOLINY DOLNEGO BUGU

Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej w gminach objętych strategią rozwoju ponadlokalnego (tj. gm. Brok, Małkinia Górna, Nur i Zaręby Kościelne) obejmować będzie tworzenie warunków przestrzennych podnoszących ich konkurencyjność i atrakcyjność, a także poprawę warunków życia mieszkańców, przy jednoczesnym zachowaniu równowagi między aktywnością ekonomiczną, społeczną a środowiskiem przyrodniczym i kulturowym.

Wzmocnienie potencjału gmin zamierza się uzyskać przez kształtowanie optymalnej struktury użytkowania i ładu przestrzennego oraz właściwe ukierunkowanie dalszego rozwoju sieci osadniczej – harmonizację rozwoju zabudowy oraz przeciwdziałanie nadmiernemu „rozlewaniu się” zabudowy. Dalszy rozwój i niezawodność systemów infrastruktury technicznej i komunikacyjnej przyczyni się do podniesienia konkurencyjności i atrakcyjności inwestycyjnej oraz warunków do zamieszkania i wypoczynku.

W kolejnych podrozdziałach omówiono generalne ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej, dotyczące:

- zasad ochrony środowiska i jego zasobów, w tym ochrony powietrza, przyrody i krajobrazu,
- zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej,
- kierunków zmian w strukturze zagospodarowania terenów, w tym określenia szczególnych potrzeb w zakresie nowej zabudowy mieszkaniowej,
- zasad lokalizacji obiektów handlu wielkopowierzchniowego,
- zasad lokalizacji kluczowych inwestycji celu publicznego,
- kierunków rozwoju systemów komunikacji, infrastruktury technicznej i społecznej,
- zasad lokalizacji urządzeń wytwarzających energię o mocy zainstalowanej przekraczającej 500 kW,
- zasad lokalizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko,
- zasad kształtowania rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej,
- zasad kształtowania zagospodarowania przestrzennego na obszarach zdegradowanych i obszarach rewitalizacji oraz obszarach wymagających przekształceń, rehabilitacji, rekultywacji lub remediacji.

5.1. ZASADY OCHRONY ŚRODOWISKA I JEGO ZASOBÓW, W TYM OCHRONY POWIETRZA, PRZYRODY I KRAJOBRAZU

Przyjmuje się następujące **zasady ochrony środowiska i jego zasobów** zmierzające do zachowania, zrównoważonego wykorzystania i odnawiania poszczególnych składników środowiska przyrodniczego:

- utrzymanie procesów ekologicznych i stabilności ekosystemów,
- ochrona ciągłości korytarzy ekologicznych przed wprowadzaniem istotnych barier antropogenicznych oraz przed nadmierną fragmentacją elementów tworzących system powiązań przyrodniczych, zwłaszcza zwartych kompleksów leśnych,
- pozostawienie w możliwie maksymalnym stopniu w użytkowaniu rolniczym terenów łąkowo-pastwiskowych oraz zapewnienie i utrzymanie funkcjonalności systemu rowów i kanałów melioracyjnych (tereny łąkowo-pastwiskowe powinny funkcjonować jako tło ekologiczne, wspierające system powiązań przyrodniczych),

- zachowanie różnorodności biologicznej oraz zapewnienie ciągłości istnienia gatunków roślin, zwierząt i grzybów, wraz z ich siedliskami,
- ochronę wartościowych siedlisk roślinnych i zwierzęcych przed wycinką i zniszczeniem,
- ochronę i pielęgnację zieleni, w tym urządzonej,
- ochrona jakości powietrza atmosferycznego oraz przeciwdziałanie zmianom klimatycznym poprzez kreowanie gospodarki niskoemisyjnej i adaptację do postępujących zmian klimatycznych,
- poszanowanie przepisów ochrony przyrody, w tym w szczególności odnoszących się do poszczególnych form ochrony przyrody,
- ochrona walorów krajobrazowych,
- racjonalne gospodarowanie zasobami użytkowymi środowiska,
- zwiększanie retencji zlewniowej poprzez promowanie działań mających pozytywny wpływ na jej wzrost (zagospodarowanie wód opadowych, odtwarzanie systemów nawadniających, gospodarka na gruntach rolnych i leśnych z uwzględnieniem naturalnej retencji wód),
- zachowanie dziedzictwa geologicznego,
- kształtowanie właściwych postaw wobec przyrody przez edukację, informowanie i promocję w dziedzinie ochrony przyrody.

W uzupełnieniu do powyższych zasad:

- **w zakresie ochrony powietrza** ustala się:
 - wdrażanie gospodarki niskoemisyjnej, w tym m.in.: wykorzystanie energii odnawialnej, w tym źródeł rozproszonych (jako urządzeń wspomagających lokalne wytwarzanie energii elektrycznej lub ciepłej), termomodernizacje budynków, stosowanie efektywnych energetycznie i niskoemisyjnych źródeł ciepła lub paliw stałych wysokiej jakości,
 - ograniczanie zjawiska „rozlewania się” zabudowy,
 - poprawę płynności ruchu drogowego poprzez modernizację nawierzchni dróg, przebudowę skrzyżowań, budowę nowych odcinków dróg,
 - rozwój i wspieranie dla stosowania alternatywnych środków transportu poprzez realizację tras rowerowych i pieszo-rowerowych, wyznaczanie pasów dla ruchu rowerowego na jezdniach,
 - wspieranie wdrażania rozwiązań technologicznych zabezpieczających przed nadmierną emisją,
 - kontrole w zakresie spełniania norm i standardów ochrony powietrza atmosferycznego,
 - lokalizacje nowych obiektów mogących powodować uciążliwości aerosanitarne wyłącznie przy zachowaniu dopuszczalnych norm emisji w środowisku oraz w bezpiecznym oddaleniu od skupisk zabudowy, zwłaszcza mieszkaniowej i usługowej;
- **w zakresie ochrony przyrody**, w odniesieniu do ustanowionych form ochrony przyrody, występujących w granicach Gmin (por. Diagnoza), obowiązują stosowne akty prawne, z których wynikają m.in. zakazy, nakazy i ograniczenia w sposobie zagospodarowania i użytkowania terenu. Występowanie powierzchniowych lub obiektowych form ochrony przyrody niesie za sobą ograniczenia w możliwościach rozwoju zagospodarowania przestrzennego – gospodarowanie przestrzenią w obrębie form ochrony przyrody podporządkowane jest przede wszystkim celom przyrodniczym. W zależności od rodzaju formy ochrony przyrody może być ono bardziej restrykcyjne (m.in. zakazy zabudowy), lub mniej restrykcyjne (m.in. sytuowanie zabudowy ograniczone, ale możliwe pod pewnymi warunkami). Dla form ochrony przyrody występujących w granicach gmin objętych strategią obowiązującą:
 - w odniesieniu do Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego obowiązują zasady (w tym nakazy i zakazy) gospodarowania oraz cele ochrony, określone w uchwale nr 121/24 Sejmiku

Województwa Mazowieckiego z dnia 19 listopada 2024 r. (Dz. Urz. M.in. Mazowieckiego 2024 poz. 11349);

- w odniesieniu do obszarów Natura 2000: Puszcza Biała PLB 140007, Dolina Dolnego Bugu PLB 140001, Ostoja Nadbużańska PLH 140011 obowiązują przepisy ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody; ochrona obszarów odznacza się zakazem podejmowania działań mogących znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszaru, w tym w szczególności mogących pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony wyznaczono obszar lub wpłynąć negatywnie na gatunki, dla ochrony których został wyznaczony obszar Natura 2000 lub pogorszyć integralność obszaru Natura 2000; ponadto dla obszaru obowiązują stosowne plany zadań ochronnych;
- w odniesieniu do Obszaru Chronionego Krajobrazu Dolina Bugu i Nurca obowiązują zasady określone w aktualnie obowiązujących aktach prawnych tj. uchwała nr 18/24 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 6 lutego 2024 r. (Dz. Urz. M.in. Maz. 2024 poz. 2043),
- w odniesieniu do pomników przyrody obowiązują zasady gospodarowania określone w aktach prawnych, aktualnie obowiązujących dla danego pomnika – w przypadku pomników przyrody ożywionej ochroną objęte są poszczególne obiekty w graniach lokalizacji, z zasięgiem korony i systemu korzeniowego;
- w odniesieniu do ochrony gatunkowej roślin, zwierząt i grzybów zastosowanie znajdują uwarunkowania określone ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, na podstawie której są stosowne rozporządzenia, określające m.in. listę gatunków objętych ochroną oraz szczegółowe zakazy względem nich wprowadzone;
- w zakresie **ochrony krajobrazu** ustala się:
 - utrzymanie i wzmacnianie heterogenności krajobrazu, zwłaszcza w odniesieniu do ekosystemów leśnych, wodnych oraz łąkowych i pastwiskowych,
 - ochronę gruntów rolnych i lasów przed nieuzasadnionym przeznaczaniem na cele nierolnicze i nieleśne,
 - wspieranie rolnictwa ekologicznego, jako formy gospodarowania nienaruszającej równowagi przyrodniczej,
 - ochronę zasobów dziedzictwa kulturowego zwłaszcza obiektów wpisanych do rejestru zabytków i ewidencji zabytków,
 - wyeksponowanie zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
 - ochronę i renowację istniejących układów zieleni, w tym terenów zieleni urządzonej i cmentarzy,
 - utrzymanie/dążenie do zwartej zabudowy miejscowości,
 - poprawę estetyki zabudowy, poprzez m.in. utrzymanie dobrego stanu technicznego, remonty i modernizacje zabudowy istniejącej, likwidację lub modernizację obiektów zdegradowanych, dostosowanie nowych obiektów i budynków do charakteru zabudowy tradycyjnej/regionalnej, z wyposażeniem w urządzenia z zakresu ochrony środowiska,
 - dbałość o estetykę zainwestowania rekreacyjnego,
 - przeciwdziałanie formom dysharmonii krajobrazu, w tym zabudowy o gabarytach i wysokości zakłócającej sylwetkę poszczególnych miejscowości i kompozycję układów zabudowy.

Na terenie gmin objętych strategią zidentyfikowano **obszar szczególnego zagrożenia powodzią**. Występuje on w dolinie Bugu oraz Broku (Broczyska). W celu przeciwdziałania zagrożeniu bezpieczeństwa ludności i jej mienia w obszarze szczególnie zagrożonym powodzią nie powinno

lokalizować się nowej zabudowy stale związanej z gruntem, a ewentualne odstępstwo od zakazu zabudowy w obszarze szczególnego zagrożenia powodzią w terenach istniejącej zabudowy lub dla obiektów niezbędnej infrastruktury technicznej i komunikacyjnej, może nastąpić za zgodą właściwych organów, stosownie do przepisów prawa. W przypadku lokalizowania na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią m.in. nowych obiektów budowlanych oraz gromadzenia ścieków, niezbędne jest uzyskanie pozwolenia wodnoprawnego.

W stosunku do obszaru szczególnego zagrożenia powodzią obowiązują m.in. przepisy zawarte w ustawie z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo wodne. Ponadto obowiązują ustalenia Planu gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły (Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 4 listopada 2022 r., Dz.U.2023 poz. 300) oraz ustalenia Planu zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru Dorzecza Wisły (Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 18 października 2022 r., Dz.U.2022 poz. 2379).

Ponadto tereny znajdujące się w ramach obszaru szczególnego zagrożenia powodzią podlegają określonemu zagospodarowaniu, gdzie zgodnie z m.in. 166 pkt. 10 ustawy Prawo Wodne planowane zagospodarowanie nie może m.in. naruszać ustaleń planu zarządzania ryzykiem powodziowym.

Na obszarze gmin objętych strategią zidentyfikowano **tereny zagrożone ruchami masowymi ziemi oraz tereny, na których występują ruchy masowe ziemi (osuwiska)**. Obejmują one najbardziej strome partie brzegów rzeki Bug. Podkreśla się przy tym, że rejony te obejmują niewielką powierzchnię.

W granicach administracyjnych gmin objętych opracowaniem swój zasięg mają główne zbiorniki wód podziemnych:

- udokumentowany GZWP nr 221 „Dolina kopalna Wyszków”;
- nieudokumentowany GZWP nr 215 „Subniecka Warszawska”;
- nieudokumentowany GZWP nr 2151 „Subniecka Warszawska (część centralna)”.

Ryzyko wystąpienia ruchów grawitacyjnych może wzrosnąć, gdy stoki te nie będą porośnięte roślinnością w wystarczającym stopniu. Korzenie drzew przytrzymują bowiem zwietrzeliny skalne, uniemożliwiając tym samym ich zsuniecie ze skarp. Istotny wpływ na ryzyko wystąpienia ruchów grawitacyjnych posiada również budowa geologiczna stoków.

Występujące w gminach duże spadki (powyżej 15°) powinny zostać wolne od zabudowy mieszkaniowej, usługowej i przemysłowej lub lokalizacja zabudowy powinna być poprzedzona ekspertyzą geotechniczną, w celu określenia stopnia ryzyka. W przypadku sytuowania zabudowy na terenach o wyższych spadkach rekomenduje się o zaniechanie czynności likwidacji istniejącej roślinności oraz jej racjonalnego wkomponowania w przestrzeń inwestycyjne. Realizacja niezbędnych elementów infrastruktury technicznej lub komunikacyjnej wymaga zastosowania odpowiednich rozwiązań technicznych i projektowych, przy zachowaniu rygorów budowlanych dla terenów o skomplikowanych warunkach morfometrycznych.

Nie mniej należy podkreślić, iż tereny o wyższych nachyleniach obejmują relatywnie niewielkie obszary i są zlokalizowane głównie na terenach zalewowych i niezagospodarowanych. W związku z czym uwarunkowanie to nie będzie w sposób szczególnie znaczący oddziaływać na rozwój zagospodarowania przestrzennego gmin objętych strategią.

5.2. ZASADY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ZABYTKÓW ORAZ DÓBR KULTURY WSPÓŁCZESNEJ

Zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków, obiekty i obszary ujęte w gminnej ewidencji zabytków, a także stanowiska archeologiczne wykazano w „Diagnozie sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej”.

Generalną zasadą będzie zachowanie wartości dziedzictwa kulturowego, walorów architektonicznych i historyczno-kulturowych, a także konserwacja, rewaloryzacja i porządkowanie zabytkowych obszarów i obiektów. Planuje się także zwiększenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych. Ponadto należy dążyć do upowszechniania wiedzy w zakresie rozpoznawania walorów i obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie gmin objętych strategią rozwoju ponadlokalnego.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej polegać będzie na działaniach, podejmowanych przez organy administracji publicznej, dotyczących:

- zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremniania niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałania kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków,
- kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględniania zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

W celu dopełnienia ochrony ustala się również prowadzenie zadań z zakresu opieki nad zabytkami:

- naukowego badania i dokumentowania zabytków,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytków oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytków w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytkach i ich znaczeniu.

Wszystkie obiekty zabytkowe podlegają ochronie na mocy prawa, w tym ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Szczegółowe zasady zagospodarowania, w tym zakazany, nakazy, zalecenia, sprecyzowane zostaną na etapie sporządzenia aktów planowania przestrzennego.

5.3. KIERUNKI ZMIAN W STRUKTURZE ZAGOSPODAROWANIA TERENÓW, W TYM OKREŚLENIE SZCZEGÓLNYCH POTRZEB W ZAKRESIE NOWEJ ZABUDOWY MIESZKANIOWEJ

Istotnymi czynnikami decydującymi o kierunkach zmian w strukturze przestrzennej jest środowisko przyrodnicze, dziedzictwo kulturowe oraz komunikacja i infrastruktura techniczna. Są to komponenty warunkujące dalszy rozwój przestrzenny, który w znacznej mierze opiera się także na uwarunkowaniach społecznych i ekonomicznych. Głównym celem określenia kierunków zmian w strukturze zagospodarowania terenu jest zapewnienie wysokiej jakości życia mieszkańców, poprzez rozwój społeczny (m.in. zapewnienie prawidłowego funkcjonowania usług publicznych), gospodarczy (m.in. wprowadzanie nowych funkcji, rozwój przedsiębiorczości i wzrost efektywności rolnictwa), rozwój infrastruktury technicznej i komunikacyjnej, przy zachowaniu zasady zrównoważonego rozwoju (*ang. Sustainable development*).

Generalnym celem polityki rozwoju w zakresie zagospodarowania przestrzennego będzie tworzenie warunków przestrzennych podnoszących konkurencyjność i atrakcyjność, poprawę warunków życia mieszkańców, zachowanie równowagi między aktywnością ekonomiczną, społeczną a środowiskiem przyrodniczym i kulturowym. Wzmocnienie potencjału gmin „Doliny Dolnego Bugu” zamierza się uzyskać przez kształtowanie optymalnej struktury zagospodarowania terenów i ładu przestrzennego oraz właściwe ukierunkowanie dalszego rozwoju sieci osadniczej.

Realizacja w/w celu generalnego możliwa będzie dzięki systematycznej realizacji poszczególnych **ustaleń i rekomendacji odnoszących się do kierunków zmian w strukturze zagospodarowania terenów**, a mianowicie:

- zapewnienie ładu przestrzennego poprzez racjonalne kształtowanie struktur przestrzennych, z uwzględnieniem uwarunkowań środowiskowych, ekonomicznych, społecznych i kulturowych,
- tworzenie warunków, w tym prawa lokalnego, do harmonizacji i estetyzacji zabudowy, zarówno dla istniejących terenów zabudowy, jak i nowych stref rozwojowych (na etapie aktów planowania przestrzennego),
- wzmocnienie „centrum funkcjonalnych” – siedzib administracyjnych gmin objętych strategią jako głównych ośrodków rozwoju, oddziałującego i stymulującego wzrost gospodarczy całej gminy,
- wzmocnienie miejscowości zaliczonych do „ośrodków wspomagających” – jako wielofunkcyjnych ośrodków wspierających rozwój lokalny, ze względu na skomunikowanie, ludność oraz funkcje,
- wzmocnienie pozostałych miejscowości, jako zaplecza dla głównych ośrodków rozwoju i ośrodków wspomagających,
- harmonijny rozwój zabudowy mieszkaniowej z uwzględnieniem dbałości o estetykę zainwestowania i zagospodarowania terenów, przeciwdziałanie nadmiernemu „rozlewaniu się” zabudowy, a także poprawę standardów życia, w tym poprawę dostępności i jakości infrastruktury technicznej i komunikacyjnej,
- wytypowanie stref gospodarczych/aktywności gospodarczej (na etapie aktów planowania przestrzennego), a w dalszej kolejności przygotowanie potencjalnych stref inwestycyjnych, w tym ich uzbrojenie,
- wykorzystanie potencjału rekreacyjno-turystycznego, poprzez rozwój indywidualnych form rekreacji oraz turystyki przyrodniczej i kwalifikowanej, rozwój ogólnodostępnej bazy sportowo-rekreacyjnej i usług turystyki, z uwzględnieniem minimalizacji oddziaływania na zasoby środowiska przyrodniczego i kulturowego,
- zachowanie przestrzeni wartościowych przyrodniczo, w tym zwłaszcza ochronę ustanowionych powierzchniowych form ochrony przyrody,
- zachowanie przestrzeni wartościowej kulturowo, w tym dalsze kształtowanie tożsamości regionalnej i klimatu społecznej akceptacji dla ochrony dziedzictwa kulturowego, zachowanie obiektów i obszarów dziedzictwa kulturowego prawnie chronionych.

Istotne w procesie kształtowania nowej zabudowy mieszkaniowej będą:

- potrzeba optymalnej koncentracji zabudowy i przeciwdziałanie rozpraszaniu zainwestowania, w tym na tereny wartościowe przyrodniczo,
- potrzeba uzupełnień istniejących struktur zabudowy, obejmujących tereny zainwestowane wraz z rezerwami przestrzennymi, które umożliwiają dalszy rozwój zabudowy mieszkaniowej poprzez kontynuację dotychczasowej struktury urbanistycznej,
- potrzeba dalszej rozbudowy i budowy nowej infrastruktury technicznej, zwłaszcza w zakresie systemów gospodarki wodno-ściekowej i infrastruktury komunikacyjnej,
- potrzeba dalszego rozwoju usług z zakresu obsługi ludności (również usług niepublicznych),
- potrzeba wkomponowania nowej zabudowy w istniejącą tkankę (spójność zabudowy).

5.4. ZASADY LOKALIZACJI OBIEKTÓW HANDLU WIELKOPOWIERZCHNIOWEGO

Na terenie gmin objętych strategią rozwoju ponadlokalnego dopuszcza się lokalizację obiektów handlu wielkopowierzchniowego, tzn. obiektów handlowych o powierzchni sprzedaży powyżej 2 000 m². Realizacja tego typu obiektów może nastąpić wyłącznie na podstawie obowiązujących przepisów prawa w tym zakresie.

5.5. ZASADY LOKALIZACJI KLUCZOWYCH INWESTYCJI CELU PUBLICZNEGO

Dopuszcza się lokalizację inwestycji celu publicznego zgodnie z przepisami prawa, a także pod warunkiem uwzględnienia uwarunkowań przyrodniczych i krajobrazowych oraz dotyczących ochrony zdrowia i życia ludzi.

Zakłada się realizację wszystkich **inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym** wymienionych w rozdz. 2, w tym odnoszących się do infrastruktury technicznej, komunikacyjnej i gospodarki wodnej.

Ponadto planuje się realizację licznych **inwestycji celu publicznego o znaczeniu lokalnym**, w tym m.in.:

- w zakresie infrastruktury komunikacyjnej, takich jak m.in.:
 - budowa nowych dróg gminnych w celu zapewnienia właściwej obsługi komunikacyjnej nowych terenów inwestycyjnych i mieszkaniowych,
 - modernizacja lub rozbudowa dróg w obrębie terenów zabudowy istniejącej lub planowanej, sukcesywnie według potrzeb,
 - realizacja tras rowerowych lub pieszo-rowerowych poprzez ich budowę, wyznaczenie lub oznakowanie,
 - realizacja szlaków turystycznych przez ich wyznaczenie lub oznakowanie,
 - tworzenie ogólnodostępnych parkingów;
- w zakresie infrastruktury technicznej, takich jak m.in.:
 - dalsza rozbudowa lub budowa sieci i obiektów infrastruktury wodociągowej,
 - dalsza rozbudowa lub budowa sieci i obiektów infrastruktury kanalizacyjnej,
 - realizacja nowych oraz modernizacje i remonty istniejących linii elektroenergetycznych, w tym skablowanie linii napowietrznych niskiego i średniego napięcia,
 - modernizacje i remonty oraz budowa nowych stacji transformatorowych,
 - usprawnianie systemu gospodarki odpadami poprzez segregację odpadów i ich zbieranie z terenów gmin objętych strategią w sposób zorganizowany,
 - uzbrojenie terenów inwestycyjnych;
- w zakresie obiektów i urządzeń publicznych oraz towarzyszącej infrastruktury, takich jak m.in.:
 - budowa, modernizacja, rozbudowa, przebudowa lub doposażenie parkingów, dróg, chodników, oświetlenia ulicznego, terenów zieleni urządzonej, placów zabaw i siłowni zewnętrznych, boisk sportowych, obiektów małej architektury m.in.,
 - remonty i modernizacje (w tym termomodernizacje) obiektów użyteczności publicznej,
 - realizacja infrastruktury rekreacyjno-wypoczynkowej ogólnodostępnej,
 - realizacja systemu oznakowania i promocji dziedzictwa kulturowego,
 - odnowa i renowacja obiektów zabytkowych i historycznych.

Najważniejsze kierunki działań lub działania w zakresie realizacji inwestycji celu publicznego wskazano w rozdziale 2 niniejszej Strategii.

5.6. KIERUNKI ROZWOJU SYSTEMÓW KOMUNIKACJI, INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ I SPOŁECZNEJ

Układ **komunikacji drogowej** na terenie gmin objętych strategią stanowić będą:

- układ nadrzędny:
 - droga ekspresowa S8 (E67), relacji Warszawa – Ostrów Mazowiecka (odcinek trasy europejskiej *Via Baltica* – gm. Brok (stanowi jej granicę);

- droga krajowa nr 50, relacji Ciechanów – Ostrów Mazowiecka (gm. Brok);
- droga krajowa nr 63, relacji Zambrów – Sokołów Podlaski (gm. Nur);
- droga wojewódzka nr 627, relacji Sokołów Podlaski – Ostrów Mazowiecki (gm. Małkinia Górna);
- droga wojewódzka nr 694, relacji Poręba-Kocęby – Ciechanowiec (gm. Nur, Małkinia Górna, Zaręby Kościelne, Brok);
- układ podstawowy:
 - drogi powiatowe;
- układ uzupełniający:
 - drogi gminne;
 - pozostałe drogi, niebędące drogami publicznymi, w tym wewnętrzne i dojazdowe.

W zakresie rozwoju komunikacji drogowej zakłada się:

- budowę obwodnicy Nura w ciągu drogi wojewódzkiej nr 694;
- remont, modernizację, przebudowę lub rozbudowę istniejących dróg (por. rozdz. 2),
- budowę nowych dróg gminnych i wewnętrznych w celu zapewnienia właściwej obsługi komunikacyjnej nowych terenów inwestycyjnych i mieszkaniowych, a także poprawę powiązań komunikacyjnych z nadrzędnym układem komunikacyjnym,
- tworzenie ogólnodostępnych parkingów,
- modernizacja dróg transportu rolniczego.
- poprawę bezpieczeństwa ruchu drogowego,
- budowę, rozbudowę lub przebudowę infrastruktury towarzyszącej ciągom komunikacyjnym.

Modernizacje, przebudowy lub rozbudowy poszczególnych dróg powinny być prowadzone sukcesywnie z założeniem osiągania standardów w zakresie: szerokości w liniach rozgraniczających, szerokości pasów jezdni, łuków poziomych i pionowych oraz nośności warstwy jezdnej zgodnej z warunkami technicznymi określonymi w stosowanych przepisach prawa.

W odniesieniu do dróg gminnych w pierwszej kolejności wskazuje się na inwestycję w odniesieniu do dróg, które wymagają natychmiastowego remontu (drogi powierzchniowo utrwalone w bardzo złym stanie technicznym) oraz drogi o nawierzchni żwirowej, które prowadzą do nieruchomości zabudowanych budynkami mieszkalnymi.

Układ **komunikacji kolejowej** na terenie gmin objętych Strategią stanowić będzie:

- linia kolejowa nr 6 wraz z przystankami i stacjami kolejowymi zlokalizowanymi w Małkini, Kietlance, Zarębach Kościelnych i Prostyni;
- linia kolejowa nr 34, planowana do rewitalizacji (w tym modernizacja i elektryfikacja oraz uruchomienie przewozów pasażerskich).

W odniesieniu do infrastruktury wodociągowej, zaopatrzenie w wodę pitną dla mieszkańców gmin będzie realizowane z istniejących lub planowanych ujęć wody. Zachowuje się istniejące ujęcia wody, dla których zakłada się sukcesywną, w miarę konieczności, modernizację i automatyzację w celu dostosowania do zmieniających się przepisów i standardów oraz zapotrzebowania. W zależności od tempa rozwoju przestrzennego przewiduje się realizację kolejnych odcinków sieci wodociągowej i włączenia w obecny układ infrastruktury technicznej wodociągowej. Dopuszcza się korzystanie z ujęć indywidualnych.

W odniesieniu do infrastruktury kanalizacyjnej, wskazuje się, że rozbudowa sieci sanitarnej jest zadaniem ważnym w kontekście ochrony wód i gruntów przed zanieczyszczeniami oraz poprawy warunków życia i funkcjonowania mieszkańców gmin objętych strategią rozwoju ponadlokalnego. Rozwój systemów w zakresie odprowadzania i oczyszczania ścieków powinien zapewnić możliwe szybkie zlikwidowanie dysproporcji w zakresie wyposażenia w kanalizację w stosunku do stopnia

zaopatrzenia w wodę. Ustala się kontynuację realizacji zbiorczych systemów kanalizacji sanitarnej, zwłaszcza na terenach zwartej zabudowy miejscowości. Dopuszcza się budowę nowej oczyszczalni ścieków. Na terenach nieskanalizowanych lub terenach zabudowy rozproszonej dopuszcza się stosowanie indywidualnych rozwiązań z zakresu odprowadzania ścieków, z preferencją budowy zbiorników szczelnych, a także przydomowych oczyszczalni ścieków na terenach spełniających odpowiednie warunki gruntowo-wodne.

W odniesieniu do infrastruktury elektroenergetycznej wskazuje się, że podmiotem odpowiedzialnym za zaopatrywanie mieszkańców gmin w energię elektryczną, regularność dostaw, jakość dostarczanej energii, obsługę odbiorców, kontrolowanie eksploatacji sieci, przeprowadzanie modernizacji oraz usuwanie usterek jest podmiot zewnętrzny. Zakłada się, że wraz z rozwojem nowoprojektowanych terenów rozwojowych, dla pokrycia zapotrzebowania na energię elektryczną niezbędna będzie modernizacja i rozbudowa istniejącej sieci elektroenergetycznej (m.in. automatyzacja linii średniego, wymiany przewodów gołych na izolowane na niskim i średnim napięciu, wymiany wyeksploatowanych słupowych stacji transformatorowych).

Na terenie gmin objętych strategią dopuszcza się realizację nowych stacji transformatorowych i nowych linii elektroenergetycznych. Ponadto zaleca się i dopuszcza takie działania jak:

- sukcesywna rozbudowa sieci elektroenergetycznej oraz stacji transformatorowych,
- przebudowa linii napowietrznych na kablowe,
- stosowanie urządzeń o wysokiej klasie energooszczędności,
- wymiana oświetlenia wewnętrznego i ulicznego na oświetlenie wykorzystujące nowoczesne technologie, m.in. typu LED,
- wzrost wykorzystania indywidualnych systemów odnawialnych źródeł energii.

W odniesieniu do infrastruktury gazowej dopuszcza się gazyfikację gmin objętych strategią rozwoju. Przy projektowaniu sieci wskazuje się na:

- prowadzenie sieci w liniach rozgraniczających drogi publiczne i niepubliczne;
- podział terenu na działki, który powinien umożliwiać wykonanie indywidualnego przyłącza gazowego do budynku;
- wyznaczenie stref kontrolowanych dla projektowanych sieci gazowych;
- w strefach kontrolowanych nie należy:
 - wznosić budynków,
 - urządzać stałych składów i magazynów,
 - sadzić drzew i krzewów,
 - podejmować działalności mogącej zagrozić trwałości gazociągu podczas jego eksploatacji.

Gazyfikacja będzie możliwa przy spełnieniu kryteriów technicznych oraz ekonomicznej opłacalności inwestycji, po zawarciu umowy z przedsiębiorstwem gazowniczym. Warunki techniczne dotyczące sieci gazowych określa Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 26 kwietnia 2013 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe i ich usytuowanie. W przypadku zmiany powyższego rozporządzenia warunki techniczne, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe, muszą być zgodne z obowiązującymi przepisami. Dodatkowo, dopuszcza się korzystanie z indywidualnych źródeł zaopatrzenia w gaz. Ponadto istnieje możliwość rozwoju infrastruktury zaopatrzenia w gaz poprzez budowę stacji regazyfikacji oraz wsparcie możliwości podłączenia odbiorców.

W odniesieniu do infrastruktury ciepłowniczej, gospodarkę ciepłą należy realizować z indywidualnych źródeł zaopatrzenia w energię ciepłą. Preferowane jest zaopatrzenie w ciepło w oparciu o niskoemisyjne systemy ogrzewania lub stosowanie paliw stałych wysokiej jakości. W związku z ogólnopolskimi trendami wdrażania rozwoju niskoemisyjnego, motywowanymi

koniecznością ochrony powietrza atmosferycznego i przeciwdziałaniu zmianom klimatycznym, w zakresie rozwoju ciepłownictwa indywidualnego zakłada się:

- sukcesywną przebudowę urządzeń grzewczych w celu zastosowania paliw o niskim stopniu emisji zanieczyszczeń do środowiska oraz instalowaniu sprawnych urządzeń zmniejszających emisję szkodliwych substancji do atmosfery,
- rozwiązanie potrzeb ciepłych budownictwa mieszkaniowego w zależności od ekonomicznych uwarunkowań – ze źródeł lokalnych lub indywidualnych, z zastosowaniem systemów grzewczych opartych o paliwa ekologiczne niskoemisyjne lub bezemisyjne,
- korzystanie z dodatkowych źródeł ciepła, opartych na indywidualnych systemach OZE).

Na terenie gminy Małkinia Górna funkcjonują kotłownie do ogrzewania budynków wielorodzinnych w spółdzielniach mieszkaniowych „Zawisze” i „Małkinianka”. Ponadto planowana jest tam realizacja biogazowni i wykorzystanie gazu do włączenia w sieć ciepłowniczą. Poza tym w gminach nie istnieje centralny system ciepłowniczy. Mieszkańcy korzystają ze źródeł rozproszonych, indywidualnych, głównie w postaci kotłów na paliwa stałe. Aktualnie nie ma przesłanek do budowy zbiorczych systemów energetyki ciepłej.

W odniesieniu do infrastruktury telekomunikacyjnej, w szczególności proponuje się rozszerzenie zasięgu systemu sieciowego ogólnej dostępności do szerokopasmowego Internetu. Dopuszcza się także lokalizację masztów radiokomunikacyjnych i stacji bazowych telefonii komórkowej.

W odniesieniu do infrastruktury gospodarki odpadami, na terenie gmin objętych strategią:

- ustala się systematyczną poprawę skuteczności zbiórki odpadów i eliminowanie, z wykorzystaniem środków administracyjnych i edukacyjnych, nielegalnego wywozu i pozbywania się odpadów poza przygotowanymi do tego celu miejscami,
- ustala się sukcesywną rozbudowę systemu selektywnej zbiórki surowców wtórnych, z uwzględnieniem celów wyznaczonych w tym zakresie przez politykę państwa i regionalną oraz realiów rachunku ekonomicznego,
- ustala się wywóz odpadów komunalnych do zakładu unieszkodliwiania odpadów komunalnych, przewidzianego do obsługi konkretnej gminy.

W odniesieniu do infrastruktury społecznej zakłada się jej dalszy, sukcesywny rozwój. W pierwszej kolejności planuje się realizację przedsięwzięć związanych z: realizacją nowych budynków lub mieszkań komunalnych/socjalnych/chronionych, budową placówek opieki dla najmłodszych, świetlic środowiskowych, rozbudową, modernizacją i doposażeniem placówek oświatowych, kulturalnych i bibliotek, rozbudową i modernizacją zaplecza sportowego placówek oświatowych, czy tworzeniem, modernizacją i doposażeniem świetlic wiejskich.

5.7. ZASADY LOKALIZACJI URZĄDZEŃ WYTWARZAJĄCYCH ENERGIĘ O MOCY ZAINSTALOWANEJ PRZEKRACZAJĄCEJ 500 KW

Rozwój nowoczesnych technologii wytwarzania energii, w szczególności źródeł odnawialnych, stwarza szanse dla lokalnej społeczności i lokalnych inwestorów na uzyskanie pewnej niezależności energetycznej oraz proekologiczną modernizację i decentralizację sektora energetycznego, a tym samym stanowić może istotny czynnik rozwoju lokalnego gmin objętych strategią.

Realizacja urządzeń wytwarzających energię o mocy zainstalowanej przekraczającej 500 kW będzie mogła nastąpić wyłącznie na podstawie obowiązujących przepisów prawa w tym zakresie. Lokalizacja urządzeń, w zależności od ich rodzaju, specyfikacji, czy zastosowanej technologii wymagać będzie spełnienia m.in. warunków lokalizacyjnych (określonych w przepisach prawa), jak i uzależniona będzie od oceny wpływu inwestycji na środowisko i warunki życia ludzi. Każda inwestycja uwzględniać

powinna zasadę minimalizacji uciążliwości środowiskowych oraz minimalizacji negatywnego wpływu na warunki życia ludności, w tym spełnianie obowiązujących norm odległościowych. Ponadto przyjmują się zasadę uwzględniania „głosu społecznego” w procedurach związanych z posadowieniem odnawialnych źródeł energii powyżej 500 kW (partycypacja społeczna).

5.8. ZASADY LOKALIZACJI PRZEDSIĘWZIĘĆ MOGĄCYCH ZNACZĄCO ODDZIAŁYWAĆ NA ŚRODOWISKO

Dopuszcza się lokalizację przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, z uwzględnieniem przepisów odrębnych, w tym zakazów i ograniczeń obowiązujących dla poszczególnych form ochrony.

Lokalizowanie i funkcjonowanie obiektów kwalifikujących się do przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko powinno odbywać się przy zapewnieniu takiego ich usytuowania oraz z zastosowaniem takich rozwiązań technicznych, technologicznych lub organizacyjnych, które zapewnią nierozprzestrzenianie się czynników uciążliwych na okoliczne tereny zabudowy przeznaczonej na stały pobyt ludzi (w szczególności mieszkalnej, mieszkalno-usługowej zamieszkania zbiorowego, przeznaczonej na pobyt dzieci i młodzieży, opieki zdrowotnej) oraz terenów rekreacyjno-wypoczynkowych, jak również brak zagrożeń, dla jakości płodów rolnych, sadowniczych lub ogrodniczych w szczególności uprawianych z docelowym przeznaczeniem do spożycia przez ludzi) na pobliskich terenach.

Ostateczna realizacja danego przedsięwzięcia uzależniona będzie od wpływu planowanej działalności na środowisko i warunki życia ludzi, który określić należy na podstawie stosownych dokumentów z zakresu ocen oddziaływania na środowisko.

5.9. ZASADY KSZTAŁTOWANIA ROLNICZEJ I LEŚNEJ PRZESTRZENI PRODUKCYJNEJ

W odniesieniu do rolniczej przestrzeni produkcyjnej przyjmują się zasadę racjonalnej gospodarki rolnej. Wprowadza się następujące ustalenia i rekomendacje:

- minimalizacja przeznaczenia na cele nierolnicze terenów o najwyższej przydatności rolniczej, tj. gruntów chronionych klas bonitacyjnych – w odniesieniu do obszarów położonych poza terenami kontynuacji zabudowy i terenami rozwojowymi miejscowości oraz poza terenami kluczowymi dla rozwoju potencjału gospodarczego,
- przeciwdziałanie nadmiernej intensyfikacji produkcji rolnej oraz nadmiernemu stosowaniu środków ochrony roślin i nawozów, a także ochrona przed niewłaściwą agrotechniką,
- utrzymanie we właściwym stanie technicznym systemów melioracyjnych,
- na łąkach i pastwiskach prowadzenie ich użytkowania poprzez koszenie, nawożenie i wypas,
- przeciwdziałanie erozji gleb, poprzez właściwą gospodarkę rolną i wprowadzanie zieleni śródpolnej na terenach potencjalnie erodowanych.

W stosunku do gruntów rolnych klasy bonitacyjnej I-III obowiązują przepisy dotyczące ochrony zasobów glebowych przed zmianą sposobu użytkowania, stosownie do zapisów ustawy z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych.

W odniesieniu do leśnej przestrzeni produkcyjnej zakłada się podtrzymanie ekologicznej funkcji lasów oraz racjonalną gospodarkę leśną. Wprowadza się następujące ustalenia i rekomendacje:

- zrównoważone kształtowanie leśnej przestrzeni produkcyjnej poprzez racjonalne wykorzystanie gospodarcze lasów do tego predysponowanych (bilansowanie zrębów z odnowieniami),
- minimalizacji przeznaczenia gruntów leśnych na cele nieleśne,

- dolesienia nieużytków lub terenów nieprzydatnych rolniczo,
- ochrona lasów ważnych dla funkcjonowania systemu przyrodniczego gminy, tzn. wchodzących w skład ponadlokalnych korytarzy ekologicznych (ograniczenie ewentualnej wycinki tylko do inwestycji celu publicznego lub w przypadku uzasadnionego interesu publicznego i społecznego).

Lasy są prawnie chronione przed likwidacją. Zmiana przeznaczenia lasów na cele nieleśne wymaga zgody na odlesienie, w myśl ustawy z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych. Ewentualne odstępstwa od zaniechania wycinki drzewostanu leśnego powinny być poparte wyższym interesem publicznym lub koniecznością rozwoju gospodarczego konkretnej gminy, przy czym nie mogą one powodować znaczącego pogorszenia stanu funkcjonowania środowiska przyrodniczego, w myśl zasady rozwoju zrównoważonego.

Ponadto część lasów w obrębie obszaru gmin objętych strategią posiada status lasów ochronnych, w rozumieniu ustawy z dnia 28 września o lasach. Dla lasów ochronnych obowiązują przepisy prawa dotyczące ich ochrony oraz możliwych zasad ich zagospodarowania, w myśl ustawy z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych.

5.10. ZASADY KSZTAŁTOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO NA OBSZARACH ZDEGRADOWANYCH I OBSZARACH REWITALIZACJI ORAZ OBSZARACH WYMAGAJĄCYCH PRZEKształceń, REHABILITACJI, REKULTYWACJI LUB REMEDIACJI

Dopuszcza się wyznaczenie obszarów **zdegradowanych i rewitalizacji**, zgodnie z przepisami prawa. W odniesieniu do obszarów zdegradowanych i obszarach rewitalizacji przyjmuje się następujące, generalne cele i zasady:

- jako zadania priorytetowe dla kształtowania zagospodarowania przestrzennego wskazuje się:
 - poprawę jakości przestrzeni publicznej,
 - modernizację i rozbudowę infrastruktury społecznej,
 - budowę, remont lub modernizację ciągów komunikacyjnych (dróg, chodników, ciągów pieszo-jezdnych),
 - poprawę warunków zamieszkania,
 - poprawę estetyki zainwestowania,
 - modernizację, w tym termomodernizację budynków,
 - rozbudowę infrastruktury technicznej,
 - rozbudowę infrastruktury sportowo-rekreacyjnej;
- jako zadania pośrednie, wpływające na jakość życia wskazuje się:
 - aktywizację gospodarczą, w tym aktywizacja zawodowa mieszkańców i zmniejszenie poziomu ubóstwa,
 - rozwój potencjału społecznego, w tym wspieranie osób zagrożonych lub wykluczonych społecznie,
 - rozwój aktywności społecznej i kulturalnej mieszkańców.

Według ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji Rada Gminy wyznacza, w drodze uchwały, z własnej inicjatywy albo na wniosek wójta, burmistrza lub prezydenta miasta, obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji.

W stosunku do gmin objętych strategią rozwoju ponadlokalnego obowiązują obecnie:

- dla gm. Brok – Program Rewitalizacji na terenie miasta Brok 2023 z perspektywą do 2030, przyjęty uchwałą nr XVII/112/2017 Rady Gminy w Broku z dnia 9 lutego 2017 r.;

- dla gm. Małkinia Górna – Gminny Program Rewitalizacji Gminy Małkinia Górna na lata 2023-2030, przyjęty na mocy uchwały nr 462/LXII/2024 Rady Gminy Małkinia Górna z dnia 24 kwietnia 2024 r.

Gmina Nur i Zaręby Kościelne aktualnie nie posiadają Gminnego Programu Rewitalizacji, jednakże sugerowane jest podjęcie działań mających na celu wyznaczenia obszaru rewitalizacji i obszaru zdegradowanego.

Na obszarze gmin objętych analizą wciąż aktualne jest zagadnienie **przekształceń i rehabilitacji** zabudowy (występującej w rozproszeniu w różnych miejscach). W znacznym stopniu skuteczność rehabilitacji zabudowy jest uzależniona od znalezienia inwestorów, którzy mogliby zagospodarować tereny na cele działalności gospodarczej rolniczej lub nierolniczej. Przekształceń i rehabilitacji wymagają zarówno zabudowania gospodarcze, jak i obiekty zabudowy mieszkaniowej o dysharmonijnych formach architektury takich jak: gabaryty, bryły, kształty dachów, czy kolorystyka.

Proces rekultywacji związany jest przede wszystkim z potencjalną działalnością wydobywczą złóż. W trakcie eksploatacji powstają liczne wyrobiska, hałdy m.in., a tym samym, po zakończeniu wydobywania, konieczna staje się rekultywacja terenów poeksploatacyjnych w celu złagodzenia przeobrażeń spowodowanych eksploatacją. Rekultywacja terenów poeksploatacyjnych powinna być realizowana w oparciu o kierunek i opracowany projekt rekultywacji.

Na obszarze gmin **nie występują obszary wymagające remediacji.**

6 OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI

Obszary strategicznej interwencji (OSI) są określone w strategiach rozwoju jako obszary o zidentyfikowanych lub potencjalnych uwarunkowaniach społecznych, gospodarczych, przestrzennych lub powiązaniach funkcjonalnych decydujących o występowaniu barier rozwoju lub możliwych do wykorzystania potencjałów rozwojowych.

6.1. OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI OKREŚLONE W STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA

W obowiązującej „Strategii rozwoju województwa mazowieckiego 2030+. Innowacyjne Mazowsze”² zidentyfikowano obszary strategicznej interwencji w podziale na dwa typy:

- problemowe – podregiony NUTS 3:
 - w regionie Mazowieckim regionalnym: ciechanowski, ostrołęcki, płocki, radomski, siedlecki, żyrardowski;
 - w regionie Warszawskim stołecznym: warszawski zachodni, warszawski wschodni i miasto Warszawa;
- bieguny wzrostu – miejskie obszary funkcjonalne:
 - miejski obszar funkcjonalny Warszawy (region Warszawski stołeczny) jako istniejący biegun wzrostu;
 - miejskie obszary funkcjonalne miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze oraz Płocka, Siedlec i Żyrardowa jako potencjalnych biegunów wzrostu.

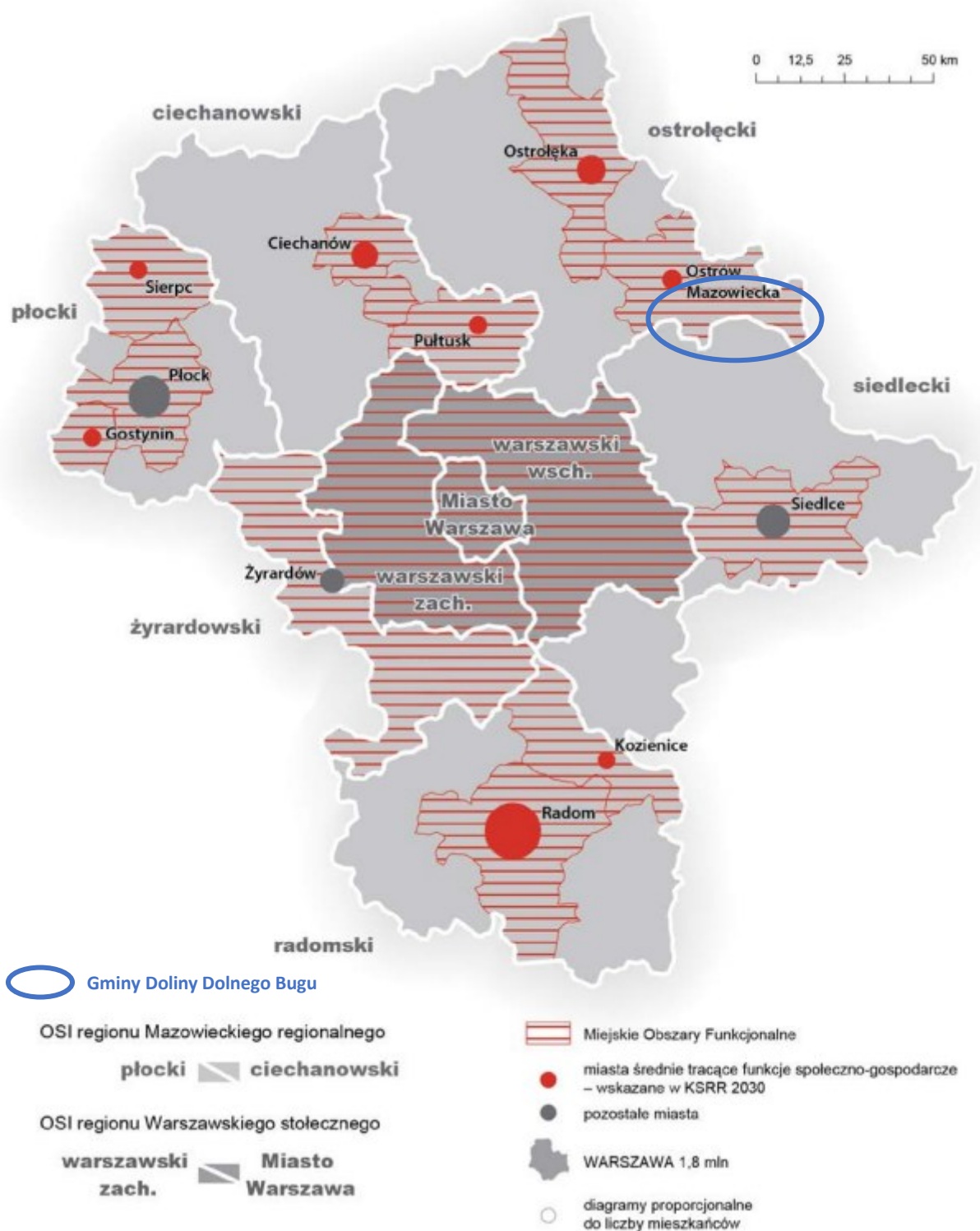
Gminy wchodzące w skład Strategii Ponadlokalnej „Doliny Dolnego Bugu” zakwalifikowane zostały do ostrołęckiego obszaru strategicznej interwencji (OSI – problemowy).

W odniesieniu do Ostrołęckiego OSI ustalono (str. 82 Strategii): *Interwencja w OSI ostrołęckim zorientowana będzie na poprawę warunków prowadzenia działalności gospodarczej i zwiększenie zdolności absorpcyjnych podregionu, z wykorzystaniem wewnętrznych potencjałów obszaru, w tym miast Ostrołęki i Ostrowi Mazowieckiej. Kluczowe w tym zakresie są działania na rzecz poprawy skomunikowania podregionu z resztą województwa, zwłaszcza poprzez rozwój sieci kolejowej oraz powiązanej z nią komunikacji autobusowej. Oprócz systemu transportowego, dla poprawy jakości życia mieszkańców i stanu środowiska obszaru istotne jest zwiększenie dostępności do sieciowej infrastruktury komunalnej, w szczególności gazowej i kanalizacyjnej. Warunki przyrodnicze obszaru, jak również duże znaczenie sektora rolnego dla gospodarki podregionu, tworzą potencjał dla rozwoju rolnictwa ekologicznego w ramach rodzinnych gospodarstw rolnych. Z uwagi na wysokie walory przyrodnicze i kulturowe, zasadne jest także wspieranie rozwoju infrastruktury turystycznej w celu bardziej efektywnego wykorzystania potencjału turystycznego dla rozwoju gospodarki podregionu. Działania w OSI ostrołęckim skoncentrowane będą na wskazanych poniżej obszarach.*

- *Poprawa dostępności obszaru poprzez:*
 - *rozwój transportu kolejowego z wykorzystaniem nowych i zmodernizowanych linii kolejowych, uzupełnienie sieci przystankowej oraz zwiększenie liczby połączeń,*
 - *rozwój zintegrowanego, niskoemisyjnego transportu zbiorowego poprawiającego dostępność przystanków kolejowych i centrów lokalnych.*
- *Ochrona oraz wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego poprzez:*
 - *rozwój rolnictwa ekologicznego,*

² Uchwała nr 72/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24 maja 2022 r. w sprawie Strategii rozwoju województwa mazowieckiego 2030+.

- wykorzystanie potencjału przyrodniczego, w tym obszarów nadrzecznych i leśnych, na potrzeby rekreacyjno-wypoczynkowe, m.in. agroturystyki,
- modernizację istniejącej infrastruktury turystycznej oraz budowę nowych szlaków turystyki aktywnej,
- rozbudowę i modernizację systemów kanalizacyjnych, gazowych i ciepłowniczych.

Ryc. 3 Lokalizacja gmin regionu „Doliny Dolnego Bugu” w odniesieniu do obszarów strategicznej interwencji (OSI) województwa mazowieckiego

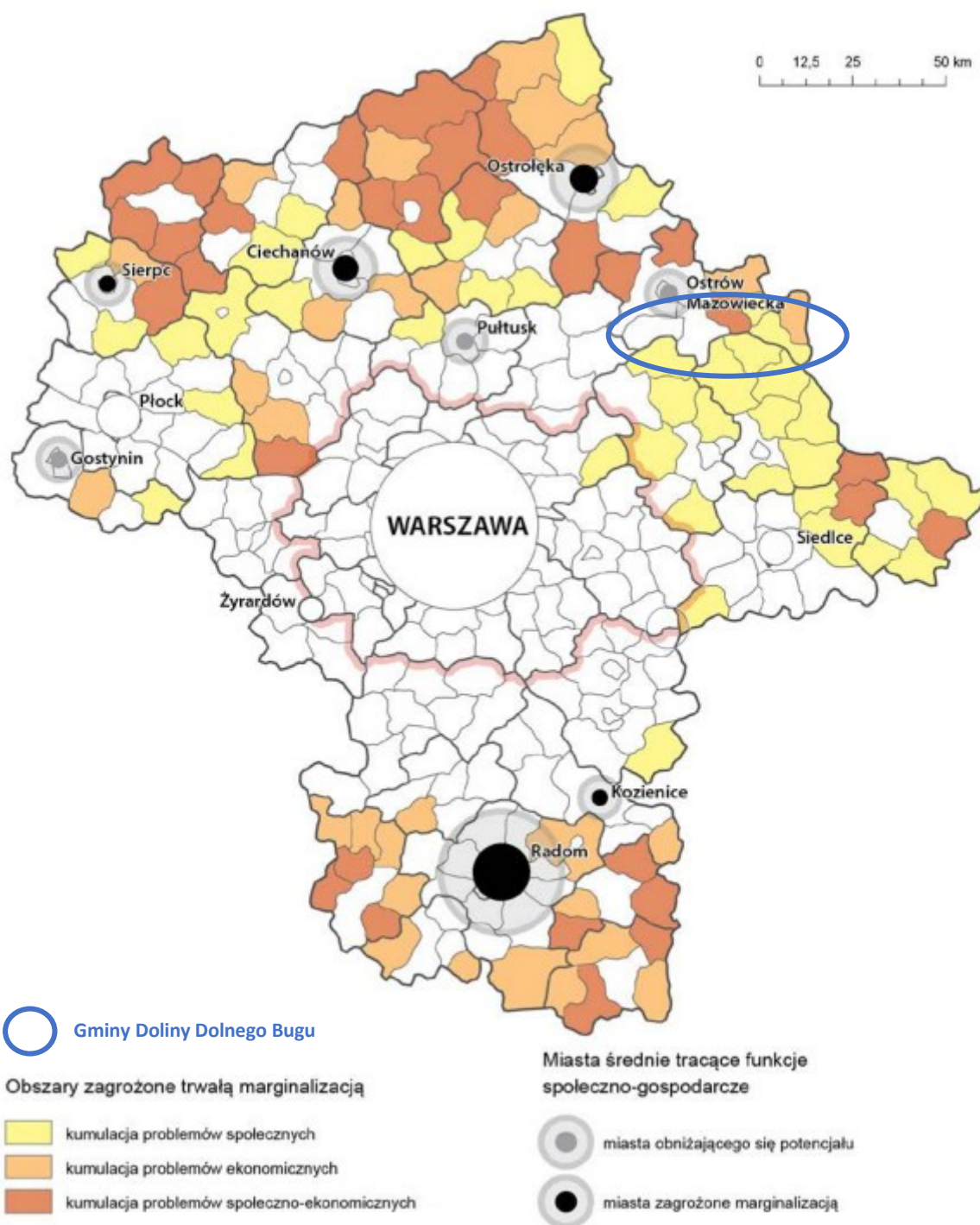
Materiał źródłowy: Ryc. 10, Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+. Innowacyjne Mazowsze.

Ponadto **gminy wchodzące w skład Strategii Ponadlokalnej „Doliny Dolnego Bugu”** położone są w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Ostrowi Mazowieckiej – potencjalnym biegunie wzrostu.

W odniesieniu do MOF Ostrowi Mazowieckiej, jako miasta średniego tracącego funkcje społeczno-gospodarcze, w Strategii zapisano (str. 80-81, Strategii Rozwoju Województwa): *W przypadku miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze i pozostałych miast subregionalnych, niezbędne jest efektywne wykorzystanie potencjału, którym dysponują i wzmacnianie współpracy w obszarach funkcjonalnych, tak aby miasta te mogły pełnić rolę biegunów wzrostu w swoim otoczeniu. Sprzyjające wzmocnieniu pozycji konkurencyjnej i poprawie sytuacji społeczno-gospodarczej, przy jednoczesnej poprawie stanu środowiska w MOF Ostrowi Mazowieckiej i innych potencjalnych biegunów wzrostu, będą:*

- *działania wspólne dla wszystkich MOF,*
- *rozwój lokalnych rynków pracy i aktywizacja zawodowa mieszkańców, w tym w zakresie dostosowania oferty edukacyjnej i doradztwa zawodowego, zapewniając równowagę popytowo-podażową na rynku pracy i niwelując zjawisko bezrobocia strukturalnego,*
- *zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej i wspieranie przedsiębiorczości w celu rozwoju nowych gałęzi gospodarki, w tym w zakresie przemysłu przyszłości oraz zielonych (zrównoważonych) inwestycji,*
- *rozwój uczelni wyższych w ośrodkach subregionalnych.*

Gmina Brok i Zaręby Kościelne położone są poza obszarami zagrożonymi trwałą marginalizacją, gmina Nur stanowi obszar zagrożony trwałą marginalizacją z uwagi na kumulację problemów społecznych, natomiast gm. Zaręby Kościelne położona jest w zasięgu obszarów, gdzie następuje kumulacja problemów społeczno-ekonomicznych.

Ryc. 4 Lokalizacja gmin „Doliny Dolnego Bugu” w odniesieniu do obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją w województwie mazowieckim

Materiał źródłowy: Ryc. 11, Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+. Innowacyjne Mazowsze.

6.2. OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI KLUCZOWE DLA GMIN

Nie ustala się obszarów strategicznej interwencji kluczowych dla gmin objętych analizą. **Obszarem działań rozwojowych i podejmowania wysiłków w celu rozwoju społeczno-gospodarczego jest cały obszar gmin: Brok, Małkinia Górna, Nur i Zaręby Kościelne, w ich granicach administracyjnych.**

7 SYSTEM REALIZACJI STRATEGII

7.1. WDRAŻANIE STRATEGII

Zdefiniowane kierunki działań i działania realizowane będą **poprzez świadome kształtowanie polityki władz gmin objętych strategią rozwoju**, w tym:

- podejmowanie działań inwestycyjnych,
- podejmowanie działań aktywizujących poszczególne podmioty publiczne, w tym jednostki organizacyjne i instytucje oraz podmioty prywatne, w tym mieszkańców, przedsiębiorców, organizacje i stowarzyszenia,
- podejmowanie działań promocyjnych,
- podejmowanie dalszych działań planistycznych i strategicznych.

Poszczególne działania będą **realizowane w różnych zakresach czasowych**, od trwających kilka miesięcy do zadań wieloletnich. Niektóre z nich stanowią będą działania jednostkowe (jednorazowe), inne działania ciągłe lub cykliczne.

Wdrażanie Strategii będzie odbywać się przy **wykorzystaniu zróżnicowanych instrumentów** obejmujących:

- instrumenty wdrożeniowe, m.in. projekty, procedury, programy, a także strategie sektorowe,
- instrumenty organizacyjno-zarządcze, m.in. regulaminy, zarządzenia, a także statuty,
- instrumenty finansowe, m.in. wieloletnie prognozy finansowe, budżety gmin, budżety jednostek podległych lub pomocniczych, budżety zadaniowe, budżety obywatelskie, fundusze kierowane, a także, co kluczowe z punktu widzenia możliwości finansowania, fundusze zewnętrzne (w tym europejskie),
- instrumenty prawne, m.in. uchwały, w tym akty prawa miejscowego, decyzje administracyjne,
- instrumenty planistyczne – akty planowania przestrzennego, zapewniające udział mieszkańców w procesie ich opracowania,
- instrumenty społeczne, m.in. działania edukacyjne, kampanie społeczne i informacyjne, działania promocyjne, konsultacje wewnętrzne, konsultacje społeczne, strony internetowe (w tym profile w mediach społecznościowych), a także system informacji przestrzennej,
- instrumenty kadrowe, m.in. oparte o kadrę kierowniczą i liderów projektów, a także możliwość kreacji koordynatorów programów i projektów, doskonalenia kadr, wymiany doświadczeń i dobrych praktyk,
- instrumenty kontrolne – m.in. raportowanie, monitoring, a także kontrola jakości/skuteczności.

Strategia Rozwoju pełni rolę planu generalnego postępowania władz samorządowych we współpracy z innymi samorządami, administracją państwową oraz partnerami społecznymi i prywatnymi. Wskazuje się **trzy zasadnicze grupy zaangażowane w proces wdrażania** Strategii:

- sektor publiczny – władze samorządowe gmin, Urzędy Gminy i jednostki gminne, jednostki samorządu terytorialnego różnych szczebli, gminy należące do obszaru funkcjonalnego,
- sektor biznesowy – przedsiębiorcy, kluczowi pracodawcy, organizacje otoczenia biznesu, zrzeszenia gospodarcze m.in.,
- sektor społeczny – mieszkańcy, organizacje pozarządowe, grupy nieformalne, liderzy społeczni i osoby publiczne, reprezentanci młodzieży m.in.

Odpowiedzialność za realizację Strategii spoczywać będzie na:

- wójtach/ burmistrzach gmin: jako organów wykonawczych – stymulowanie, koordynacja i nadzór działań, mobilizacja i integrowanie zasobów, w tym kadrowych,
- radach gmin, jako organach uchwałodawczych – przyjęcie Strategii oraz ewentualnych aktualizacji, podejmowanie uchwał przyczyniających się do wdrażania ustaleń Strategii (m.in. akty planowania przestrzennego),
- Urzędzie Gminy w: Broku, Nurze, Małkini Górnej i Zarębach Kościelnych jako organach wdrażających – implementacja zdefiniowanych w dokumencie celów i działaniach rozwojowych, promocja przyjętej wizji rozwoju, realizacja i koordynacja poszczególnych działań, tym harmonizowanie i poszerzanie partnerstwa, współpraca i koordynacja przepływu informacji przy wdrażaniu poszczególnych działań z innymi podmiotami i interesariuszami, poszukiwanie źródeł finansowania, gromadzenie danych i raportowanie realizowanych zadań.

Biorąc pod uwagę, że efektywność wdrażania założeń rozwojowych związana jest ze skalą aktywności i zintegrowania poszczególnych środowisk i interesariuszy, w celu zapewnienia skuteczność podejmowany działań zakłada się następujące **zasady współpracy**:

- partycypacja i partnerstwo – współpraca i równorzędne traktowanie, z zachowaniem suwerenności poszczególnych podmiotów, z założeniem dążenia do wzajemnego zrozumienia,
- otwartość na kreatywność i innowacyjność – otwarcie na nowe pomysły i idee,
- transparentność – przejrzystość działań, podejmowanie dialogu, informowanie i konsultowanie decyzji oraz rozwiązań rozwojowych,
- determinacja – konsekwencja i odpowiedzialność we wdrażaniu przyjętych celów rozwojowych,
- elastyczność – możliwość szybkiego reagowania na zachodzące zmiany, poprzez modyfikację ustaleń Strategii i dostosowanie do nowych okoliczności (w przypadku ich wystąpienia).

Dla poszczególnych celów strategicznych i kierunków działań wskazuje się następujące **ramy realizacyjno-organizacyjne**:

Tab. 6 Ramy realizacyjno-organizacyjne dla 1 celu strategicznego i jego kierunków działań

CEL OPERACYJNY		KIERUNEK DZIAŁAŃ		PODMIOT ODPOWIEDZIALNY	PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	PODMIOT MONITORUJĄCY
1.1.	Poprawa stanu i dostępności infrastruktury technicznej	1.1.1.	Rozwój infrastruktury kanalizacyjnej.	Gmina Gestor sieci	Podmioty publiczne Podmioty prywatne Mieszkańcy	Gmina Gestor sieci
		1.1.2.	Rozwój infrastruktury wodociągowej.	Gmina Gestor sieci	Podmioty publiczne Podmioty prywatne Mieszkańcy	Gmina Gestor sieci
		1.1.3.	Rozwój infrastruktury odprowadzania i magazynowania wody opadowej, w szczególności z uwzględnieniem rozwiązań niebiesko-zielonej infrastruktury.	Gestor sieci PGW Wody Polskie	Podmioty publiczne Podmioty prywatne Mieszkańcy	Gmina Gestor sieci PGW Wody Polskie
		1.1.4.	Rozwój infrastruktury zaopatrzenia w gaz	Gestor sieci	Podmioty publiczne Podmioty prywatne Mieszkańcy	Gmina Gestor sieci
		1.1.5.	Rozwój infrastruktury elektroenergetycznej.	Gestor sieci	Podmioty publiczne Podmioty prywatne Mieszkańcy	Gmina Gestor sieci
		1.1.6.	Wzrost wykorzystania odnawialnych źródeł energii.	Gmina Podmioty prywatne Mieszkańcy	Podmioty publiczne Podmioty prywatne Mieszkańcy	Gmina Województwo
		1.1.7.	Uzbrojenie terenów inwestycyjnych w infrastrukturę techniczną.	Gmina Gestorzy sieci	Podmioty prywatne Inwestorzy	Gmina Gestorzy sieci
1.2.	Wzrost poziomu bezpieczeństwa publicznego i poprawa jakości życia	1.2.1.	Poprawa jakości przestrzeni publicznej i ogólnodostępnej.	Gmina Mieszkańcy	Podmioty publiczne Podmioty prywatne Mieszkańcy	Gmina
		1.2.2.	Poprawa bezpieczeństwa publicznego.	Gmina Służby porządkowe Organizacje pozarządowe	Podmioty publiczne Podmioty prywatne Mieszkańcy Organizacje pozarządowe	Gmina Służby porządkowe Organizacje pozarządowe

CEL OPERACYJNY		KIERUNEK DZIAŁAŃ		PODMIOT ODPOWIEDZIALNY	PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	PODMIOT MONITORUJĄCY
		1.2.3.	Poprawa warunków zamieszkania w budownictwie komunalnym.	Gmina	Podmioty publiczne Podmioty prywatne Mieszkańcy	Gmina
		1.2.4.	Wspieranie estetyki zainwestowania w budownictwie prywatnym.	Gmina Mieszkańcy	Mieszkańcy Stowarzyszenia Organizacje	Gmina
		1.3.1.	Zwiększenie atrakcyjności turystycznej w oparciu o walory kulturowe i przyrodnicze, w świetle idei turystyki zrównoważonej.	Gmina Instytucje kultury Organizacje pozarządowe	Podmioty publiczne Podmioty prywatne PTTK Organizacje pozarządowe	Gmina Instytucje kultury Organizacje pozarządowe
		1.3.2.	Wzrost zasobności bazy turystycznej i okolicy turystycznej.	Gmina Podmioty prywatne Podmioty publiczne	Podmioty publiczne Podmioty prywatne	Gmina
		1.3.3.	Stworzenie punktów informacji turystycznej.	Gmina	Instytucje turystyki Podmioty prywatne	Gmina
		1.3.4.	Organizacja i promocja imprez i wydarzeń sportowych, turystycznych i kulturalnych.	Gmina Instytucje kultury Organizacje pozarządowe	Podmioty publiczne Podmioty prywatne Mieszkańcy Instytucje oświaty	Gmina Instytucje kultury Organizacje pozarządowe
1.4.	Rozwój przedsiębiorczości i otoczenia biznesu	1.4.1.	Aktywizacja zawodowa mieszkańców.	WUP/PUP	Gmina Podmioty publiczne Podmioty prywatne Mieszkańcy PARP	WUP/PUP Gmina
		1.4.2.	Rozwój sektora mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw.	Podmioty prywatne	Gmina Podmioty publiczne Mieszkańcy PARP	Gmina
		1.4.3.	Wzrost atrakcyjności inwestycyjnej.	Gmina	Podmioty publiczne Podmioty prywatne Inwestorzy	Gmina
		1.4.4.	Tworzenie spółdzielni socjalnych i przedsiębiorstw społecznych.	Gmina Organizacje pozarządowe	Podmioty publiczne Podmioty prywatne Inwestorzy WUP/PUP	Gmina WUP/PUP
1.5.	Rozwój gospodarstw rolnych i sektora rolno-spożywczego	1.5.1.	Rozwój i unowocześnienie gospodarstw rolnych.	Właściciele gospodarstw rolnych	ODR AriMR Rolnicy	ODR AriMR
		1.5.2.	Wzrost znaczenia lokalnych produktów rolniczych.	Właściciele gospodarstw rolnych	ODR AriMR Rolnicy	ODR AriMR
		1.5.3.	Wspieranie i promocja działalności sektora spożywczego, przetwórczego i rolnego.	Właściciele gospodarstw rolnych	ODR AriMR Rolnicy	ODR AriMR

Tab. 7 Ramy realizacyjno-organizacyjne dla 2 celu strategicznego i jego kierunków działań

CEL OPERACYJNY		KIERUNEK DZIAŁAŃ		PODMIOT ODPOWIEDZIALNY ZA REALIZACJĘ	PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	PODMIOT MONITORUJĄCY
2.1.	Kształtowanie i promowanie wartości kulturowych	2.1.1.	Stworzenie Centrum Turystyki Nadbużańskiej	Gmina Instytucje kultury Organizacje pozarządowe	Mieszkańcy	Gmina Organizacje pozarządowe
		2.1.2.	Stworzenie Muzeum Ziemi Brokowskiej.	Gmina Instytucje kultury GBP Organizacje pozarządowe	Instytucje kultury	Gmina Organizacje pozarządowe
		2.1.3.	Wspieranie i rozwój działalności instytucji kultury.	Gmina	Instytucje kultury	Gmina
		2.1.4.	Wspieranie działalności organizacji i stowarzyszeń związanych z kulturą i twórczością regionalną (kół gospodyń wiejskich, twórców lub innych).	Gmina Organizacje pozarządowe	Mieszkańcy Instytucje kultury Organizacje pozarządowe	Gmina Organizacje pozarządowe
		2.1.5.	Wspieranie rozwoju edukacji kulturalnej i artystycznej dzieci, młodzieży lub dorosłych.	Gmina Instytucje kultury Organizacje pozarządowe	Mieszkańcy	Gmina Instytucje kultury Organizacje pozarządowe
		2.1.6.	Organizacja i promocja cyklicznych lub okazjonalnych wydarzeń i imprez kulturalnych.	Gmina Instytucje kultury Organizacje pozarządowe	Mieszkańcy	Gmina Instytucje kultury Organizacje pozarządowe
		2.1.7.	Wzmocnienie uczestnictwa w kulturze, w tym poprzez technologię cyfrową (e-kultura, digitalizacja i udostępnianie zbiorów i zasobów archiwalnych).	Gmina Instytucje kultury	Mieszkańcy	Gmina Instytucje kultury
		2.1.8.	Udział i wspieranie udziału w regionalnych, ogólnopolskich i międzynarodowych wydarzeniach kulturalnych i promocyjnych.	Gmina Instytucje kultury Organizacje pozarządowe	Mieszkańcy Organizacje pozarządowe	Gmina Instytucje kultury Organizacje pozarządowe
		2.1.9.	Współpraca z innymi regionami w Polsce i na świecie, w celu wspierania interakcji pomiędzy tradycjami i kulturami.	Gmina Organizacje pozarządowe	Pozostałe Gminy Powiaty Województwa Kraje zagraniczne	Gmina Organizacje pozarządowe
		2.1.10	Przygotowywanie i wydawanie publikacji poświęconych dziedzictwu kulturowemu.	Gmina Instytucje kultury Organizacje pozarządowe	Mieszkańcy	Gmina Organizacje pozarządowe
2.2.	Poprawa jakości kształcenia i edukacji	2.2.1.	Rozwój placówek dla najmłodszych	Gmina	Podmioty publiczne Podmioty prywatne Instytucje oświatowe	Gmina
		2.2.2.	Rozbudowa, modernizacja i doposażenie placówek oświatowych i bibliotek.	Gmina Instytucje oświaty Instytucje kultury	Podmioty publiczne Podmioty prywatne	Gmina Instytucje oświaty Instytucje kultury
		2.2.3.	Rozbudowa i modernizacja zaplecza sportowego placówek oświatowych.	Gmina Powiat	Podmioty publiczne Podmioty prywatne Instytucje oświaty	Gmina
		2.2.4.	Tworzenie nowych, modernizacja oraz doposażenie świetlic wiejskich.	Gmina	Mieszkańcy Organizacje pozarządowe	Gmina
		2.2.5.	Rozwój potencjału dydaktycznego.	Gmina Instytucje oświaty	Mieszkańcy Organizacje pozarządowe	Gmina Instytucje oświaty
		2.2.6.	Wzmocnienie kompetencji podstawowych z zakresu informatyzacji, przedsiębiorczości, nauki języków obcych oraz postaw społeczno-obywatelskich.	Gmina	Instytucje oświaty Organizacje pozarządowe	Gmina
		2.2.7.	Wsparcie rozwoju osób szczególnie uzdolnionych poprzez organizację konkursów lub zajęć dodatkowych.	Gmina Instytucje oświaty	Organizacje pozarządowe Instytucje kultury	Gmina Instytucje oświaty

CEL OPERACYJNY		KIERUNEK DZIAŁAŃ		PODMIOT ODPOWIEDZIALNY ZA REALIZACJĘ	PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	PODMIOT MONITORUJĄCY
		2.2.8.	Wsparcie edukacji specjalistycznej, w tym dla osób o specjalnych potrzebach terapeutycznych lub z niepełnosprawnością.	Instytucje oświaty	Gmina Powiat Podmioty publiczne Podmioty prywatne GOPS	Instytucje oświaty Gmina Powiat
		2.2.9.	Podniesienie poziomu zaangażowania rodziców w proces edukacyjno-wychowawczy.	Instytucje oświaty	Mieszkańcy Organizacje pozarządowe	Gmina Instytucje oświaty
		2.2.10	Inicjowanie i wspieranie działalności w zakresie organizacji i udoskonalania zajęć, wydarzeń pozaszkolnych dla dzieci i młodzieży, w tym zajęć dydaktycznych i sportowych.	Gmina Powiat Instytucje oświaty	Mieszkańcy Organizacje pozarządowe Instytucje kultury	Instytucje oświaty Gmina Powiat
2.3.	Ograniczenie problemów społecznych	2.3.1.	Wsparcie działań instytucji pomocy społecznej.	Gmina	Instytucje opieki społecznej	Gmina
		2.3.2.	Spójne oraz kompleksowe wspieranie rodzin.	Instytucje opieki społecznej	Organizacje pozarządowe Mieszkańcy	Gmina Instytucje opieki społecznej
		2.3.3.	Wspieranie prawidłowego rozwoju dzieci i młodzieży poprzez m.in. rozwój infrastruktury sportowej, miejsc aktywnego wypoczynku, tworzenie miejsc i zakup sprzętu rehabilitacyjnego dla osób niepełnosprawnych.	Instytucje opieki społecznej Instytucje oświaty	Organizacje pozarządowe Mieszkańcy	Gmina Instytucje opieki społecznej
		2.3.4.	Podjęcie działań w zakresie przeciwdziałania uzależnieniom i przemocy, w tym promocja profilaktyki i edukacji wśród dzieci i młodzieży.	Instytucje opieki społecznej	Mieszkańcy Organizacje pozarządowe Instytucje oświaty Służby porządkowe	Gmina Instytucje opieki społecznej
		2.3.5.	Aktywizacja osób starszych i rozwój systemu opieki senioralnej.	Instytucje opieki społecznej	Mieszkańcy Organizacje pozarządowe Instytucje kultury	Gmina Instytucje opieki społecznej
		2.3.6.	Pomoc osobom z niepełnosprawnością, w tym likwidacja barier architektonicznych, promowanie zatrudnienia i pomoc doraźna.	Instytucje opieki społecznej	Mieszkańcy Organizacje pozarządowe	Gmina Instytucje opieki społecznej
		2.3.7.	Wspieranie inicjatyw na rzecz pomocy społecznej, w tym promocja i wspieranie idei wolontariatu.	Gmina Organizacje pozarządowe	Mieszkańcy Organizacje pozarządowe Instytucje opieki społecznej	Gmina
		2.3.8.	Wspieranie organizacji społecznych i stowarzyszeń prowadzących działania na rzecz utrzymania i wzrostu poczucia bezpieczeństwa.	Gmina Organizacje pozarządowe	Organizacje pozarządowe Służby porządkowe	Gmina
2.4.	Rozwój kapitału społecznego i wzrost integracji społecznej	2.4.1.	Wspieranie inicjatyw obywatelskich oraz działalności instytucji, organizacji i stowarzyszeń w zakresie prowadzenia aktywności społecznych i obywatelskich.	Gmina Organizacje pozarządowe	Organizacje pozarządowe Instytucje oświaty Instytucje kultury Mieszkańcy	Gmina
		2.4.2.	Zwiększenie poziomu partycypacji mieszkańców w zarządzaniu gminami.	Gmina	Mieszkańcy	Gmina
		2.4.3.	Rozwój kompetencji osób dorosłych.	Gmina	Organizacje pozarządowe Mieszkańcy	Gmina

CEL OPERACYJNY		KIERUNEK DZIAŁAŃ		PODMIOT ODPOWIEDZIALNY ZA REALIZACJĘ	PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	PODMIOT MONITORUJĄCY
2.5.	Rozwój opieki zdrowotnej i ochrony zdrowia	2.5.1.	Rozwój infrastruktury ochrony zdrowia.	Gmina	Podmioty publiczne Podmioty prywatne Instytucje ochrony zdrowia	Gmina
		2.5.2.	Zwiększenie dostępności do specjalistycznej opieki zdrowotnej, w szczególności leczenia i profilaktyki chorób cywilizacyjnych, rehabilitacji oraz leczenia uzależnień.	Instytucje ochrony zdrowia Gmina	Podmioty publiczne Podmioty prywatne	Instytucje ochrony zdrowia Gmina
		2.5.3.	Poprawa jakości i dostępności i wspieranie rozwoju różnych form usług zdrowotnych, w tym pielęgnacyjno-opiekuńczych.	Instytucje ochrony zdrowia Gmina	Podmioty publiczne Podmioty prywatne	Instytucje ochrony zdrowia Gmina
		2.5.4.	Wspieranie inicjatyw na rzecz profilaktyki zdrowia oraz promocji zdrowia i zdrowego trybu życia.	Instytucje ochrony zdrowia Gmina Instytucje oświaty	Organizacje pozarządowe Mieszkańcy	Instytucje ochrony zdrowia Gmina Instytucje oświaty
		2.5.5.	Kształtowanie warunków sprzyjających aktywności fizycznej mieszkańców.	Gmina Instytucje oświaty	Mieszkańcy Organizacje pozarządowe	Gmina Instytucje oświaty

Tab. 8 Ramy realizacyjno-organizacyjne dla 3 celu strategicznego i jego kierunków działań

CEL OPERACYJNY		KIERUNEK DZIAŁAŃ		PODMIOT ODPOWIEDZIALNY ZA REALIZACJĘ	PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	PODMIOT MONITORUJĄCY
3.1.	Zwiększanie dostępności transportowej i powiązań komunikacyjnych	3.1.1.	Poprawa jakości i dostępności układu komunikacyjnego.	ZDW ZDP Gmina	Podmioty prywatne	ZDW ZDP Gmina
		3.1.2.	Rewitalizacja linii kolejowej nr 34 relacji Małkinia – Ostrołęka (w tym modernizacja i elektryfikacja) oraz uruchomienie przewozów pasażerskich.	PKP	Podmioty prywatne	Gmina Powiat PKP
		3.1.3.	Budowa drogi wodnej E40 Morze Bałtyckie – Morze Czarne obejmującej rzekę Bug.	Podmioty prywatne Podmioty publiczne	Gmina	PGW Wody Polskie
		3.1.4.	Modernizacja dróg transportu rolniczego.	Gmina	Podmioty prywatne	Gmina
		3.1.5.	Poprawa bezpieczeństwa ruchu drogowego.	Gmina	Służby porządkowe	Gmina
		3.1.6.	Budowa, rozbudowa lub przebudowa infrastruktury towarzyszącej ciągom komunikacyjnym (chodników, poboczy, parkingów i innej infrastruktury towarzyszącej).	GDDKiA ZDW ZDP Gmina	Podmioty prywatne	GDDKiA ZDW ZDP Gmina
		3.1.7.	Rozwój infrastruktury rowerowej, w tym wdrożenie wojewódzkich standardów infrastruktury rowerowej.	Gmina Województwo	GDDKiA ZDW ZDP Podmioty prywatne	Gmina Województwo
		3.1.8.	Zwiększenie dostępu do usług komunikacji zbiorowej, poprzez zwiększenie liczby przystanków autobusowych oraz modernizację przystanków istniejących.	Gmina	Podmioty prywatne	Gmina
		3.1.9.	Budowa infrastruktury do ładowania pojazdów o napędach alternatywnych, w tym elektrycznych.	Gmina	Podmioty prywatne	Gmina

3.2.	Rozwój nowoczesnych technologii i innowacji cyfrowych	3.2.1.	Zapewnienie powszechnego dostępu do Internetu.	Gmina Gestor sieci	Podmioty prywatne	Gmina Gestor sieci
		3.2.2.	Zwiększenie dostępności mobilnych sieci komórkowych.	Gestor sieci	Podmioty prywatne	Gestor sieci
		3.2.3.	Rozwój e-usług publicznych oraz dostępności i jakości e-urzędu.	Gmina	Podmioty prywatne	Gmina
		3.2.4.	Wspieranie wykorzystania i rozwoju technologii cyfrowych w działalności gospodarczej.	Przedsiębiorcy	Gmina Podmioty prywatne	Gmina
		3.2.5.	Popularyzacja metod i możliwości wykorzystania Internetu, zwłaszcza wśród osób zagrożonych wykluczeniem cyfrowym.	Gmina	Podmioty prywatne Mieszkańcy	Gmina
3.3.	Współpraca i promocja	3.3.1.	Stworzenie kompleksowej oferty turystycznej, w oparciu o zasoby materialne (infrastruktura, dziedzictwo kulturowe).	Gmina	Instytucje kultury	Gmina
		3.3.2.	Stworzenie kompleksowej oferty inwestycyjnej.	Gmina	Przedsiębiorcy	Gmina
		3.3.3.	Doskonalenie wykorzystania mediów społecznościowych w działaniach informacyjnych, promocyjnych i w dialogu ze społeczeństwem.	Gmina	--	Gmina
		3.3.4.	Upowszechnienie informacji o gminach „Doliny Dolnego Bugu”, jako atrakcyjnym miejscu wypoczynku i inwestycji.	Gmina	Mieszkańcy Organizacje pozarządowe Instytucje kultury	Gmina
		3.3.5.	Współpraca z jednostkami publicznymi.	Gmina	Inne gminy lub organizacje Powiat Województwo	Gmina
		3.3.6.	Współpraca ze stowarzyszeniami i organizacjami funkcjonującymi na terenie gmin lub działającymi na rzecz gmin i regionu.	Gmina Organizacje pozarządowe	Gmina Mieszkańcy Instytucje kultury Przedsiębiorcy Organizacje pozarządowe Inne	Gmina Organizacje pozarządowe
		3.3.7.	Współpraca gmin w ramach lokalnej grupy działania (LGD), w tym w zakresie realizacji celów i zadań strategicznych działań rozwojowych (m.in. przedsiębiorczości, integracji społecznej, wsparcia mieszkańców, modernizacji i popularyzacji zabytków, wsparcia kultury, budowy i modernizacji infrastruktury oraz innych związanych z działalnością LGD).	Gmina LGD	Gmina LGD Mieszkańcy Organizacje pozarządowe Instytucje kultury Przedsiębiorcy Inne	Gmina LGD
		3.3.8.	Zawiązanie współpracy partnerstwa (gminy partnerskie) w celu wymiany kulturalnej, gospodarczej i informacyjnej.	Gmina	Pozostałe gminy	Gmina

Tab. 9 Ramy realizacyjno-organizacyjne dla 4 celu strategicznego i jego kierunków działań

CEL OPERACYJNY		KIERUNEK DZIAŁAŃ		PODMIOT ODPOWIEDZIALNY ZA REALIZACJĘ	PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	PODMIOT MONITORUJĄCY
4.1	Świadoma i racjonalna polityka przestrzenna	4.1.1.	Nadanie praw miejskich miejscowości Małkinia Górna	Rada Ministrów	Mieszkańcy Gmina	Rada Ministrów
		4.1.2.	Objęcie ochroną prawną wartościowego ruralistycznego wsi Zaręby Kościelne.	Wojewódzki Konserwator Zabytków Gmina	Gmina	Wojewódzki Konserwator Zabytków
		4.1.3.	Dążenie do zwartości zabudowy.	Gmina Inwestorzy	Mieszkańcy	Gmina
		4.1.4.	Opracowanie planów ogólnych gmin	Gmina	Pracownie Urbanistyczne Mieszkańcy Inwestorzy	Gmina
		4.1.5.	Opracowywanie lub zmiana miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego	Gmina	Pracownie Urbanistyczne Mieszkańcy Inwestorzy	Gmina
		4.1.6.	Uświadamianie społeczności lokalnej w zakresie istoty i znaczenia racjonalnego planowania przestrzennego.	Gmina	Organizacje pozarządowe	Gmina
		4.1.7.	Pozyskiwanie nowych terenów inwestycyjnych, poprzez wykup oraz zmianę przeznaczenia na potrzeby funkcjonowania strefy aktywizacji gospodarczej.	Gmina Inwestorzy	Przedsiębiorcy	Gmina
		4.1.8.	Podjęcie działań na rzecz rewitalizacji.	Gmina	Podmioty publiczne Podmioty prywatne	Gmina
		4.2.1.	Wspieranie prac konserwatorskich, w tym restauratorskich, renowacyjnych i rewaloryzacyjnych obiektów i obszarów zabytkowych (wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w ewidencji zabytków).	Wojewódzki Konserwator Zabytków	Gmina Instytucje kultury Podmioty publiczne Podmioty prywatne	Gmina Wojewódzki Konserwator Zabytków
		4.2.2.	Adaptacja obiektów zabytkowych do nowych funkcji, w tym kulturalnych, turystycznych i społecznych.	Podmioty publiczne Podmioty prywatne	Gmina Instytucje kultury Inwestorzy Wojewódzki Konserwator Zabytków	Gmina Wojewódzki Konserwator Zabytków
		4.2.3.	Powiększanie zasobów dziedzictwa kulturowego.	Wojewódzki Konserwator Zabytków Gmina	Instytucje kultury	Wojewódzki Konserwator Zabytków Gmina
		4.2.4.	Ochrona obiektów sakralnych.	Instytucje kościelne	Wojewódzki Konserwator Zabytków Gmina	Gmina
		4.2.5.	Ochrona udokumentowanych stanowisk archeologicznych.	Wojewódzki Konserwator Zabytków	Gmina	Gmina Wojewódzki Konserwator Zabytków
4.3.	Ochrona i zachowanie walorów i zasobów środowiska	4.3.1.	Ochrona obszarów cennych przyrodniczo.	GDOŚ/RDOŚ Gmina/Jednostki podległe	Podmioty publiczne Podmioty prywatne Mieszkańcy	GDOŚ/RDOŚ Gmina
		4.3.2.	Racjonalne gospodarowanie zasobami leśnymi.	Nadleśnictwa	Gmina Podmioty prywatne	Gmina Nadleśnictwa
		4.3.3.	Odbudowa wałów rzeki Bug dla ochrony obszarów.	Podmioty publiczne Podmioty prywatne	PGW Wody Polskie Gmina	PGW Wody Polskie Gmina
		4.3.4.	Zabezpieczenie brzegów rzeki Bug w formie opaski brzegowej w miejscowości Głina Klukowo Zawisty (gm. Małkinia Górna).	Podmioty publiczne Podmioty prywatne	PGW Wody Polskie Gmina	PGW Wody Polskie Gmina

CEL OPERACYJNY		KIERUNEK DZIAŁAŃ		PODMIOT ODPOWIEDZIALNY ZA REALIZACJĘ	PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	PODMIOT MONITORUJĄCY
		4.3.5.	Zapewnienie odpowiedniej przepustowości koryta rzeki Pukawka.	Podmioty publiczne Podmioty prywatne	PGW Wody Polskie Gmina	PGW Wody Polskie Gmina
		4.3.6.	Racjonalne wykorzystanie zasobów wód podziemnych i powierzchniowych.	Podmioty publiczne Podmioty prywatne	Gmina PGW Wody Polskie	Gmina PGW Wody Polskie
		4.3.7.	Minimalizacja przeznaczenia na cele nierolnicze gruntów rolnych chronionych klas bonitacyjnych.	Gmina	Marszałek województwa Mieszkańcy	Gmina
		4.3.8.	Racjonalne wykorzystanie zasobów surowcowych	Gmina	Urzędy Górnicze	PIG
4.4.	Poprawa stanu i jakości środowiska oraz zapobieganie zagrożeniom naturalnym	4.4.1.	Wdrażanie rozwoju niskoemisyjnego.	Gmina	Podmioty publiczne Podmioty prywatne Mieszkańcy Gestorzy sieci	Gmina Gestorzy sieci
		4.4.2.	Rozwój systemu gospodarki odpadami.	Gmina	Związki komunalne Podmioty publiczne Podmioty prywatne Mieszkańcy	Gmina
		4.4.3.	Zapewnienie dobrego stanu wód.	Gmina PIOŚ/WIOŚ Właściciele gospodarstw rolnych	PSSE/WSSE Służby porządkowe	Gmina PIOŚ/WIOŚ
		4.4.4.	Rekultywacja gruntów i zdegradowanych gleb.	Przedsiębiorcy Właściciele gospodarstw rolnych	Gmina Urzędy Górnicze	Gmina PIG
		4.4.5.	Ograniczenie uciążliwości akustycznych.	GDDKiA ZDW ZDP	-	GDDKiA ZDW ZDP
		4.4.6.	Monitoring zanieczyszczeń środowiska i wdrożenie mechanizmów i narzędzi ograniczających działalność wpływającą na zanieczyszczanie.	PIOŚ/WIOŚ	PSSE/WSSE	PIOŚ/WIOŚ
		4.4.7.	Ochrona przed podtopieniami, suszą i deficytem wody.	PGW Wody Polskie Podmioty publiczne Podmioty prywatne	Gmina Mieszkańcy	Gmina
		4.4.8.	Zwiększenie bezpieczeństwa powodziowego	PGW Wody Polskie Gmina	Podmioty publiczne Podmioty prywatne Mieszkańcy	PGW Wody Polskie Gmina
		4.4.9.	Realizacja automatycznych stacji meteorologicznej, umożliwiających wgląd na aktualną sytuację pogodową.	Gmina	Gmina	Gmina
		4.4.10	Edukacja ekologiczna mieszkańców.	Gmina	Organizacje pozarządowe Mieszkańcy Przedsiębiorcy	Gmina

Materiał źródłowy: Opracowanie własne.

7.2. MONITORING I EWALUACJA STRATEGII

Monitoring i ewaluacja Strategii rozwoju to dwa niezależne procesy, choć pozostające ze sobą w ścisłym związku. Realizacja badania bieżącego (monitoring) i oceny końcowej rezultatów (ewaluacja) są warunkiem koniecznym do tego, aby Strategia mogła być realizowana w sposób konsekwentny i zgodnie z przyjętymi założeniami. Monitoring i ewaluacja będą stanowić procesy niezbędne dla śledzenia postępów we wdrażaniu i osiąganiu celów w zakresie realizacji obranej wizji rozwoju. Będą one także konieczne do podjęcia działań dotyczących dalszej przyszłości gmin objętych Strategią. Wskazane jest, aby aktualizacja dokumentu nastąpiła przed końcem okresu obowiązywania niniejszej Strategii Rozwoju Ponadlokalnego.

Monitoring i ewaluacja wymagają uprzedniego zorganizowania. W tym celu wskazana jest współpraca i koordynacja poszczególnych wydziałów lokalnej administracji.

Monitoring obejmować będzie bieżące gromadzenie danych oraz analizowanie przebiegu realizacji działań i zadań, z jednoczesną możliwością podjęcia ewentualnych przedsięwzięć korygujących. Korekty można przeprowadzić, jeśli zajdzie taka potrzeba, ponieważ proces wdrażania ustaleń strategii będzie w dalszym ciągu trwał. Wskazana jest koordynacja realizacji przyjętych założeń poprzez monitorowanie efektywności działań co najmniej raz w roku, począwszy od dnia jego uchwalenia. Monitorowanie wdrażania założeń przyczyni się do:

- określenia stopnia realizacji przyjętych działań,
- określenia stopnia wykonania założonych celów,
- oceny poziomu rozbieżności między stanem założonym a stanem wykonania założeń programu,
- rozpoznania przyczyn zaistniałych rozbieżności,
- stworzenia obszernej bazy zawierającej informację o uwarunkowaniach społecznych, gospodarczych i przestrzennych gmin,
- określenia skuteczności podejmowanych działań.

Ewaluacja obejmować będzie zebranie informacji, z wykorzystaniem danych gromadzonych w trakcie monitoringu, które umożliwią końcową ocenę oraz weryfikację procesu wdrażania strategii. Tym samym zmierzone i ocenione zostaną efekty założone do osiągnięcia – poszczególne cele operacyjne i przypisane im zadania. Rezultaty powinny być wyrażone zarówno w postaci ilościowej (wskaźniki), jak i jakościowej (rezultaty „miękkie”). Wyniki przeprowadzonej oceny stanowić będą bazę dla strategii na kolejne lata. Ewaluacja bazować będzie na:

- ocenie postępów we wdrażaniu założeń Strategii Rozwoju Ponadlokalnego, w tym przygotowanie raportu,
- aktualizacji listy przedsięwzięć przewidzianych do realizacji w kolejnych latach,
- aktualizacji celów i kierunków działań.

Sugerowane wskaźniki monitoringu i ewaluacji zaprezentowano w rozdz. 3.

Przeprowadzenie procesów monitoringu i ewaluacji wiąże się ze znacznym zaangażowaniem zasobów ludzkich i środków finansowych. W procesie ewaluacji powinni zostać włączeni wszyscy Interesariusze. Jest to najskuteczniejsza metoda oceniania efektywności działań określonych w Strategii.

7.3. WYTYCZNE DLA SPORZĄDZANIA DOKUMENTÓW WYKONAWCZYCH

Dokumenty wykonawcze względem Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Gmin Doliny Dolnego Bugu stanowią obowiązkowe lub fakultatywne plany, programy i strategie sektorowe. W odniesieniu do gmin objętych strategią, biorąc pod uwagę aktualność i spójność zapisów obowiązujących dotychczas dokumentów gminnych, w kontekście zapisów niemniejszej Strategii, wskazuje się następujące wytyczne dla ich sporządzenia lub aktualizacji (zmiany):

Tab. 10 Wytyczne dla sporządzania dokumentów wykonawczych względem Strategii

OBSZAR TEMATYCZNY	DOKUMENT WYKONAWCZY (POZIOM GMINNY)	WYTYCZNE
Planowanie przestrzenne	Plan ogólny Gminy	Zachowanie spójności celów i kierunków działań, w tym w wymiarze przestrzennym. Kształtowanie przestrzeni z uwzględnieniem założeń modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej.
	Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	
	Miejscowe plany rewitalizacji	
Energetyka	Założenia do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe	Aktualizacji założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe, z uwzględnieniem zapisów Strategii.
	Plan zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe	
Gospodarka komunalna	Wieloletni plan rozwoju i modernizacji urządzeń wodociągowych i urządzeń kanalizacyjnych	Zapewnienie spójności z zapisami Strategii, w szczególności w odniesieniu do celów związanych z rozwojem infrastruktury komunalnej i technicznej.
	Wieloletnie plany gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy	
	Wieloletni plan inwestycyjny	
Ochrona i opieka nad zabytkami oraz zarządzanie dziedzictwem	Gminna ewidencja zabytków	Ewentualne zwiększenie bazy obszarów lub obiektów wpisanych do ewidencji zabytków.
	Gminny program opieki nad zabytkami	Potrzeba aktualizacji cyklicznej lub aktualizacji w przypadku ustanowienia nowych obszarów lub obiektów zabytkowych.
Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu	Program ochrony środowiska	Potrzeba kompleksowej aktualizacji, zwłaszcza w odniesieniu do zmieniających się celów środowiskowych, w tym polityki energetyczno-klimatycznej.
	Plan gospodarki niskoemisyjnej	Potrzeba kompleksowej aktualizacji z uwzględnieniem celów i kierunków działań wskazanych w Strategii.
	Program usuwania azbestu	Bieżąca aktualizacja, niezależna od zapisów Strategii.
	Plan adaptacji do zmian klimatu	Dokument fakultatywny; sugeruje się opracowanie dokumentu w celu sprecyzowania kierunków adaptacji do postępujących zmian klimatu oraz określenia stopnia podatności i wrażliwości na poszczególne zjawiska klimatyczne.

OBSZAR TEMATYCZNY	DOKUMENT WYKONAWCZY (POZIOM GMINNY)	WYTYCZNE
Transport	Plany rozwoju sieci drogowej wraz z planami finansowania w zakresie dróg gminnych	Potrzeba bieżącej aktualizacji, z uwzględnieniem celów strategicznych odnoszących się do rozbudowy i modernizacji sieci transportowej.
	Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego	Aktualnie brak potrzeby opracowania.
	Plan zrównoważonej mobilności	
	Strategia rozwoju elektromobilności	
Polityka społeczna	Gminny program rewitalizacji	Potrzeba aktualizacji z uwzględnieniem celów i kierunków działań wskazanych w Strategii.
	Gminna strategia rozwiązywania problemów społecznych	Zachowanie spójności celów i kierunków działań wskazanych w Strategii w przypadku aktualizacji lub opracowania dokumentów z zakresu polityki społecznej.
	Gminny program przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie	
	Gminny program wspierania rodziny	
	Gminny program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz przeciwdziałania narkomanii	
Rozwój lokalny	Program współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3. Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie	Potrzeba opracowania lub aktualizacji z uwzględnieniem celów i kierunków działań wskazanych w Strategii.
	Plan urzędniowo-rolny	
	Plany odnowy miejscowości	
Zarządzanie kryzysowe	Gminny plan zarządzania kryzysowego	Uwzględnienie występujących w obszarze Gminy zagrożeń, w tym przyrodniczych.
Finanse publiczne	Wieloletnia prognoza finansowa Gminy	Uwzględnianie kierunków działań i działań sformułowanych w Strategii, pod warunkiem realności ich sfinansowania, w tym przy udziale środków zewnętrznych.
	Uchwały budżetowe	

Materiał źródłowy: Opracowanie własne.

8 RAMY FINANSOWE I ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Ramy finansowe są uzależnione od zakresu przedmiotowego i czasowego podejmowanych działań, kondycji finansowej konkretnej gminy oraz jej możliwości inwestycyjnych, jak również uwarunkowań zewnętrznych (niestabilna sytuacja gospodarcza wywołana pandemią COVID-19 i konfliktem zbrojnym na Ukrainie, ryzyko pogłębienia lub rozszerzenia konfliktu) i wewnętrznych (niepewna gospodarka finansowa w kraju – PKB, inflacja, tempo wzrostu wynagrodzenia, zmiany systemowe itd.).

Podstawę do określenia ram finansowych działań strategicznych stanowi wieloletnia prognoza finansowa. W celu dokonania wieloletnich projekcji dochodów i wydatków gmin objętych strategią, poddano analizie dane budżetowe z ubiegłych lat (dane GUS), w tym zakładając wzrost zbliżony do średniorocznych w latach 2014-2023, tj. wzrost o ok. 6,4 mln zł/rok. Wartość ta odnosi się do wszystkich gmin uwzględnionych w strategii.

Na podstawie powyższego oszacowano, że dochody ogółem gmin (ogółem) w perspektywie ok. 30-letniej, mogłyby kształtować się następująco:

PROGNOZOWANE (HIPOTETYCZNE) DOCHODY OGÓŁEM GMIN DOLINY DOLNEGO BUGU

ROK	2025	2030	2035	2040	2045	2050
MLN ZŁ	144,4	176,4	208,4	240,4	272,4	304,4

Konsekwencją wzrostu dochodów w perspektywie ok. 30-letniej będzie stopniowy wzrost wydatków. Dążąc do stabilizacji finansowej oraz uwzględniając dane budżetowe z ubiegłych lat (dane GUS) założono, iż wydatki stanowić powinny nie więcej niż 95% dochodów gmin ogółem. W związku z czym oszacowano, że wydatki ogółem gmin mogłyby kształtować się następująco:

PROGNOZOWANE (HIPOTETYCZNE) WYDATKI OGÓŁEM GMIN DOLINY DOLNEGO BUGU

ROK	2025	2030	2035	2040	2045	2050
MLN ZŁ	137,2	167,6	198,0	228,4	258,8	289,2

Wymiarem aktywności rozwojowej gmin objętych opracowaniem są wydatki majątkowe inwestycyjne. Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem gmin Doliny Dolnego Bugu na przestrzeni opracowywanych lat (2014 -2023) był niejednoznaczny:

ROK	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
GMINA BROK										
%	38,6	31,1	4,6	23,7	19,3	1,6	16,3	19,5	13,6	34,7
GMINA MAŁKINIA GÓRNA										
%	5,5	10,6	7,7	18,2	22,2	28,0	13,0	23,0	27,6	12,8
GMINA NUR										
%	24,3	10,4	4,1	22,3	31,6	2,6	20,4	18,4	26,9	52,5
GMINA ZARĘBY KOŚCIELNE										
%	29,4	20,5	15,5	19,8	27,1	41,1	17,5	26,4	31,9	47,1

Mając na względzie dużą zmienność wskaźnika założono, że wydatki majątkowe inwestycyjne stanowić będą ok. 20% wydatków ogółem (założono wariant uśredniony dla gmin objętych analizą na lata 2014-2023). Mogłyby one zatem wynieść odpowiednio:

PROGNOZOWANE WYDATKI INWESTYCYJNE OGÓŁEM GMIN DOLINY DOLNEGO BUGU						
ROK	2025	2030	2035	2040	2045	2050
MLN ZŁ	2,74	3,35	3,96	4,57	5,18	5,78

Realizacja zadań przewidzianych w Strategii Rozwoju Ponadlokalnego wymaga zaangażowania znacznych środków finansowych, wyższych niż wskazanych w prognozowanej wersji wydatków inwestycyjnych, co może stanowić największą barierę dla samorządów, przedsiębiorców i mieszkańców.

Głównym podmiotem odpowiedzialnym za realizację Strategii będą urzędy gmin objętych dokumentem. Rolę koordynatora prac wdrażających i aktualizacyjnych pełnić będą komórki organizacyjne konkretnego Urzędu odpowiedzialna za planowanie strategiczne. Ważne jest, aby w procesie nie zabrakło różnorodnych partnerów i rozdzielenia ról pomiędzy specjalistów, partnerów społecznych i decydentów, dzięki temu Strategia nie jest wyłącznie procedurą urzędniczą, ale staje się płaszczyzną współpracy wszystkich środowisk społecznych odpowiedzialnych i zainteresowanych rozwojem ponadlokalnym Gmin Doliny Dolnego Bugu.

Funkcjonujący w Polsce **system finansowania** może w znaczącym stopniu wpłynąć na realizację zakładanych celów. System ten jest wielopoziomowym i zróżnicowanym mechanizmem finansowania, w którym duży nacisk kładziony jest na szeroko rozumiany rozwój gospodarczy. Założenia programowe powinny obejmować jak największą liczbę mieszkańców oraz jak największy obszar danej jednostki. Ponadto powinny stymulować podejmowanie działań między lokalnych w ramach współpracy, która przyczynia się do ułatwienia procesu finansowania inwestycji, a także rozkłada ewentualne koszty ich utrzymania i eksploatacji.

Zapewnienie sprawnego realizowania działań przyczyniających się do osiągnięcia postawionych celów wymagać będzie pozyskiwania funduszy zewnętrznych. Do finansowania poszczególnych przedsięwzięć służą **programy krajowe i regionalne**, określające obszary wsparcia i wyznaczają konkretne działania. Podobnie, jak w poprzednich latach (perspektywach: 2007-2013, 2014-2020), tak również w perspektywie 2021-2027 około 60% funduszy z polityki spójności trafi do programów realizowanych na poziomie krajowym. Pozostałe 40% otrzymają programy regionalne.

Fundusze Europejskie na lata 2021-2027 pochodzą z następujących funduszy unijnych:

- Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego;
- Europejski Fundusz Społeczny+;
- Fundusz Spójności;
- Europejski Fundusz Morski, Rybacki i Akwakultury;
- Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji.

Podział środków na poszczególne programy wyróżnia się następująco³:

- **Fundusz na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności (Recovery and Resilience Facility – RRF)** – celem programu jest złagodzenie gospodarczych i społecznych skutków pandemii COVID-19 oraz zapewnienie, by europejska gospodarka i społeczeństwo były bardziej zrównoważone, odporne i lepiej przygotowane na wyzwania i możliwości związane z zieloną i cyfrową transformacją. W ramach Instrumentu w Polsce został przyjęty Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO), składający się z 56 inwestycji i 55 reform. Budżet całego programu (KPO): 268 mld złotych, w tym 113,28 mld złotych w postaci dotacji i 154,81 mld złotych w formie preferencyjnych pożyczek.
- **Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FENIKS)** – następca Programu Infrastruktura i Środowisko (POIiŚ). Program przyczyni się do rozwoju gospodarki niskoemisyjnej, ochrony środowiska oraz przeciwdziałania i adaptacji do zmian klimatu. FENIKS wesprze również inwestycje transportowe oraz dofinansuje ochronę zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet całego programu: 135 mld zł, wkład UE: 111,7 mld zł.;
- **Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki (FENG)** – program jest kontynuacją dwóch wcześniejszych programów: Innowacyjna Gospodarka 2007-2013 (POIG) oraz Inteligentny Rozwój 2014-2020 (POIR). FENG będzie wspierał realizację projektów badawczo-rozwojowych, innowacyjnych oraz takich, które zwiększają konkurencyjność polskiej gospodarki. Z programu będą mogli skorzystać m.in. przedsiębiorcy, instytucje z sektora nauki, konsorcja przedsiębiorstw oraz instytucje otoczenia biznesu, w szczególności ośrodki innowacji. Budżet całego programu: 45,9 mld zł, wkład UE: 36,6 mld zł.
- **Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 (FERS)** - następca Programu Wiedza Edukacja Rozwój (POWER). Główne obszary działania FERS to: praca, edukacja, zdrowie oraz dostępność. Program będzie wspierał projekty z zakresu: poprawy sytuacji osób na rynku pracy, zwiększenia dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami, zapewnienia opieki nad dziećmi, podnoszenia jakości edukacji i rozwoju kompetencji, integracji społecznej, rozwoju usług społecznych i ekonomii społecznej oraz ochrony zdrowia. Budżet całego Programu: 21,9 mld zł, wkład UE: 18,5 mld zł.
- **Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy (FERC)** - jest następcą programu Polska Cyfrowa (POPC), który w latach 2014-2020 wspierał cyfryzację w Polsce. FERC będzie koncentrował się przede wszystkim na: zwiększeniu dostępu do ultraszybkiego Internetu szerokopasmowego, udostępnieniu zaawansowanych e-usług pozwalających w pełni na elektroniczne załatwienie spraw obywateli i przedsiębiorców, zapewnieniu cyberbezpieczeństwa w ramach nowego dedykowanego obszaru interwencji, rozwoju gospodarki opartej na danych, wykorzystującej najnowsze technologie cyfrowe, rozwoju współpracy międzysektorowej na rzecz tworzenia cyfrowych rozwiązań problemów społeczno-gospodarczych, wsparciu rozwoju zaawansowanych kompetencji cyfrowych, w tym również w obszarze cyberbezpieczeństwa dla jednostek samorządu terytorialnego (jst) i przedsiębiorców. Budżet całego Programu - 11,4 mld zł, wkład UE - 9,1 mld zł.
- **Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej (FEPW)** – nowy program dla makroregionu Polski Wschodniej będzie koncentrował się na czterech głównych obszarach: Wzmocnienie

³ Materiał źródłowy: <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/>

konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, energia i ochrona klimatu, spójna sieć transportowa i zwiększenie dostępności transportowej oraz aktywizacja kapitału społecznego, rozwój turystyki i usługi uzdrowiskowe. Oprócz 5 województw dotychczas objętych wsparciem: lubelskiego, podkarpackiego, podlaskiego, świętokrzyskiego i warmińsko-mazurskiego, z nowego programu będzie korzystać także województwo mazowieckie bez Warszawy i dziewięciu otaczających ją powiatów. Budżet całego programu: 14,3 mld zł, wkład UE: 12,2 mld zł.

- **Pomoc Techniczna dla Funduszy Europejskich (PTFE)** – program ma trzy główne priorytety: skuteczne instytucje, skuteczni beneficjenci i skuteczna komunikacja. Środki z Pomocy Technicznej zostaną przeznaczone m.in. na: szkolenia dla beneficjentów korzystających z Funduszy Europejskich, rozwój krajowego systemu informatycznego umożliwiającego aplikowanie i rozliczanie projektów unijnych, działania informacyjno-promocyjne zwiększające wiedzę o Funduszach w Polsce. Budżet programu wyniesie ok. 2,5 mld zł.
- **Fundusze Europejskie Pomoc Żywnościowa (FEPŻ)** – program, który obejmuje pomoc żywnościową w formie paczek żywnościowych lub posiłków oraz realizację działań towarzyszących (np. warsztaty, doradztwo), które będą miały na celu poprawę sytuacji osób potrzebujących i najuboższych. Budżet całego programu: 2,7 mld zł, wkład UE: 2,4 mld zł.
- **Fundusze Europejskie dla Rybactwa** – to program, który jest kontynuacją programu „Rybactwo i Morze” realizowanego w latach 2014-2020. Będzie wspierać podmioty z sektora rybactwa. Budżet całego programu to 3,5 mld zł, wkład UE - 2,3 mld zł.
- **Wspólna Polityka Rolna na lata 2023-2027** – wsparcie przyznawane jest na podstawie dokumentu pn. „Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027” w formie tzw. płatności bezpośrednich. Obejmuje ono wsparcie dla młodych rolników oraz dofinansowanie związane z produkcją w 13 sektorach, w tym w branży pszczałarskiej i owoców i warzyw. Rolnicy mogą ponadto ubiegać się o płatności ONW, rolno-środowiskowo-klimatyczne, ekologiczne, a także premie z tytułu zalesień i zadrzewień oraz systemów rolno-leśnych.
- **Programy Interreg (Europejskiej Współpracy Terytorialnej)** – w latach 2021-2027 Polska będzie uczestniczyć w 14 programach Interreg. Planowany budżet to ok. 2 mld zł. Polska będzie pełnić funkcję Instytucji Zarządzającej dla programów: Południowy Bałtyk, Polska-Słowacja, Polska-Saksonia, Polska-Ukraina. Uczestniczyć będzie także w programach partnerów zagranicznych, a za tym w programach:
 - transgranicznych: Litwa-Polska, Meklemburgia/Brandenburgia-Polska, Brandenburgia-Polska, Czechy-Polska;
 - transnarodowych: Europa Środkowa i Region Morza Bałtyckiego;
 - międzyregionalnych: INTERACT, URBACT, ESPON i Interreg Europa.
- **Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej (FEPW)** – nowy program dla makroregionu Polski Wschodniej, którym za główny cel zakłada utrwalenie warunków sprzyjających konkurencyjności makroregionu oraz wyższej jakości życia w Polsce Wschodniej. Program obejmować będzie poszczególne obszary wsparcia:
 - Przedsiębiorczość: wsparcie dla start-upów, innowacje dzięki zmianom wzorniczym, automatyzacja i robotyzacja, transformacja modeli biznesowych w kierunku gospodarki obiegu zamkniętego, pożyczki na inwestycje w turystykę;
 - Energia i klimat: rozwój inteligentnych sieci energetycznych, dostosowanie miast do zmian klimatu, ochrona bioróżnorodności, podnoszenie świadomości ekologicznej;
 - Zrównoważona mobilność miejska;
 - Transport: rozbudowa ponadregionalnej infrastruktury drogowej i kolejowej;
 - Zrównoważona turystyka: tworzenie ponadregionalnych szlaków turystycznych;

Z programu skorzysta 5 dotychczasowych województw: lubelskie, podlaskie, podkarpackie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie oraz część województwa mazowieckiego (bez Warszawy i dziewięciu otaczających ją powiatów), tzw. region statystyczny mazowiecki regionalny. Program skierowany jest do mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, ośrodków innowacji, dużych przedsiębiorstw (operatorów dystrybucyjnych sieci elektroenergetycznych), parków narodowych, jednostek samorządu terytorialnego (samorządów województw, gmin, miast i ich obszarów funkcjonalnych) zarządców infrastruktury kolejowej. Jednak z efektów programu korzystać będą wszyscy mieszkańcy makroregionu, inwestorzy i odwiedzający go turyści. Budżet całego programu: 14,3 mld zł, wkład UE: 12,2 mld zł.

- **Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027** – program regionalny wspiera realizację celów polityki spójności, do których należą: Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa, Bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa, Lepiej połączona Europa, Europa o silniejszym wymiarze społecznym oraz Europa bliżej obywateli. Program ten uruchomiony zostanie w pełni w 2023 r. i obejmuje dziesięć priorytetów:

- Priorytet I – Fundusze Europejskie dla bardziej konkurencyjnego i inteligentnego Mazowsza (223,7 mln euro);
- Priorytet II – Fundusze Europejskie na zielony rozwój Mazowsza (390,5 mln euro);
- Priorytet III – Fundusze Europejskie na rozwój mobilności miejskiej na Mazowszu (245 mln euro);
- Priorytet IV – Fundusze Europejskie dla lepiej połączonego i dostępnego Mazowsza (222 mln euro);
- Priorytet V – Fundusze Europejskie dla wyższej jakości życia na Mazowszu (188,6 mln euro);
- Priorytet VI – Fundusze Europejskie dla aktywnego zawodowo Mazowsza (151,1 mln euro);
- Priorytet VII – Fundusze Europejskie dla nowoczesnej i dostępnej edukacji na Mazowszu (195,9 mln euro);
- Priorytet VIII – Fundusze Europejskie dla aktywnej integracji oraz rozwoju usług społecznych i zdrowotnych na Mazowszu (219,5 mln euro);
- Priorytet IX – Mazowsze bliższe obywatelom dzięki Funduszom Europejskim (175,7 mln euro);
- Priorytet X – Pomoc techniczna (EFRR 60 mln euro, EFS+ 23,9 mln euro).

Oprócz środków z programu regionalnego, Mazowsze otrzyma możliwość korzystania z pomocy z Funduszu Odbudowy oraz programów krajowych z zakresu m.in. infrastruktury i środowiska, badań i wsparcia innowacyjności, rozwoju cyfrowego, rozwoju kapitału ludzkiego, pomocy najbardziej potrzebującym mieszkańcom oraz programu skierowanego do Polski Wschodniej.

ZAŁĄCZNIK GRAFICZNY:

MODEL STRUKTURY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNEJ GMIN DOLINY DOLNEGO BUGU
(ODDZIELNY PLIK)